

Міністерство внутрішніх справ України
ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
ПРАВА ТА ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТИ
Кафедра теорії держави та права

МЕДІАЦІЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Методичні рекомендації

Колектив авторів

Дніпро
2025

*Рекомендовано до друку Науково-методичною
радою Дніпровського державного університету
внутрішніх справ (протокол № 2 від 22.10.2025)*

РЕЦЕНЗЕНТИ:

доктор юридичних наук, професор **Руслана МАКСАКОВА**,
в. о. завідувача кафедри конституційного, адміністративного та
трудового права Національного університету «Запорізька політехніка»;
кандидат юридичних наук, доцент **Світлана НІКОЛАЙЧУК**,
суддя Дніпропетровського окружного адміністративного суду

М 42 Медіація в умовах воєнного стану : метод. рекомендації /
кол. авт. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. 92 с.

Методичні рекомендації розраховані на працівників-практиків, медіаторів, науково-педагогічних працівників, здобувачів вищої освіти, усіх, хто цікавиться актуальними проблемами застосування медіації як альтернативного способу вирішення спорів в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення.

АВТОРИ:

Кулініч О. О., завідувач кафедри теорії держави та права Дніпровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент (*тема 3*); **Чепік-Трегубенко О. С.**, доцент кафедри теорії держави та права Дніпровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук (*тема 4, у співавт.*); **Довгопол П. Д.**, заступник начальника Криворізького відділу з надання безоплатної правничої допомоги Південно-Східного управління з надання безоплатної правничої допомоги Південно-Східного міжрегіонального центру з надання безоплатної правничої допомоги, медіатор (*тема 4, у співавт.*); **Лебедєва Ю. В.**, старший викладач кафедри теорії держави та права Дніпровського державного університету внутрішніх справ (*тема 2*); **Чернобук В. В.**, старший викладач кафедри теорії держави та права Дніпровського державного університету внутрішніх справ (*тема 1*).

ЗМІСТ

Вступ	5
ТЕМА 1. Медіація як альтернативний спосіб вирішення спорів.....	6
1.1. Історичні та світові аспекти розвитку медіації.....	6
1.2. Поняття медіації	10
1.3. Принципи та функції медіації.....	17
1.4. Методи здійснення медіації	20
ТЕМА 2. Учасники медіації: права, обов'язки та взаємодія. Поетапна структура медіаційного процесу	26
2.1. Характеристика сторін конфлікту, ролі медіатора та можливих інших учасників	26
2.2. Компетентності медіатора як фахівця: комунікативна, правова, конфліктологічна, процедурна	27
2.3. Етичні стандарти та професійна відповідальність	28
2.4. Вплив кризових умов на комунікацію сторін	30
2.5. Безпека та довіра як умови ефективної взаємодії.....	31
2.6. Ключові стадії медіації: від премедіації до постмедіації	33
2.7. Техніки роботи медіатора. Особливості онлайн-медіації та адаптація процедури в умовах обмежень воєнного часу	35
2.8. Документування результатів медіації	37
2.9. Особливості онлайн-медіації та адаптація процедури в умовах обмежень воєнного часу.....	38
ТЕМА 3. Застосування медіації в практичній юридичній діяльності. Поліцейська медіація.....	41
3.1. Практика застосування медіації у різних галузях права та суспільних відносинах.....	41
3.2. Роль медіації у забезпеченні прав людини та соціальної стабільності.....	49
3.3. Міжнародний досвід та приклади застосування медіації: основні підходи у різних країнах, адаптація закордонних практик до українських реалій, перспективи розвитку міжнародного співробітництва у сфері альтернативного врегулювання спорів.....	55
3.4. Інститут поліцейської медіації як елемент системи захисту прав і свобод людини.....	57

ТЕМА 4. Медіація та відновне правосуддя у механізмі захисту прав людини в умовах воєнного стану: на прикладі центрів з надання безоплатної правничої допомоги	65
4.1. Загальні положення щодо медіації та відновного правосуддя.....	65
4.2. Медіація та система безоплатної правничої допомоги	68
4.3. Відновне правосуддя та система надання безоплатної правничої допомоги	70
Список використаних та рекомендованих джерел.....	76

ВСТУП

Медіація як альтернативний спосіб вирішення спорів набула значного поширення у світовій практиці та поступово інтегрується у правову систему України. Вона розглядається як ефективний інструмент не лише юридичного врегулювання спорів, але й як соціальний механізм підтримки діалогу, зниження конфліктності у суспільстві та формування культури порозуміння. Сфера застосування медіації охоплює широкий спектр правових та суспільних відносин, від сімейних і трудових спорів до кримінальних проваджень і корпоративних конфліктів.

Медіація сьогодні розглядається як дієвий інструмент урегулювання приватноправових спорів. Перехід від її фактичного застосування до офіційного визнання відбувся у 2021 р. після ухвалення Закону України «Про медіацію». Саме з цього часу правова спільнота активніше почала досліджувати ефективність медіаційної процедури та поступово розширювати можливості її використання як альтернативного способу вирішення конфліктів без звернення до суду¹.

Медіація як сучасний інструмент врегулювання конфліктів посідає дедалі важливіше місце у правових системах і суспільних відносинах різних країн світу. Зростаюча складність соціальних і правових відносин, глобалізаційні процеси, а також потреба в гуманізації механізмів вирішення спорів сприяли активному пошуку альтернативних форм правосуддя, що виходять за межі традиційного судового процесу. У цьому контексті медіація є не лише процедурою, а й соціальним феноменом, який поєднує в собі правові, психологічні та культурологічні аспекти.

Медіація розглядається як ефективний інструмент не лише юридичного врегулювання спорів, але й як соціальний механізм підтримки діалогу, зниження конфліктності у суспільстві та формування культури порозуміння. Сфера застосування медіації охоплює широкий спектр правових та суспільних відносин, від сімейних і трудових спорів до кримінальних проваджень і корпоративних конфліктів.

¹ Про медіацію : Закон України від 16 листопада 2021 р. (зі змін. та допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2022. № 7. Ст. 51.

ТЕМА 1. МЕДІАЦІЯ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНИЙ СПОСІБ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ

1.1. Історичні та світові аспекти розвитку медіації

Медіація як інструмент врегулювання конфліктів за участі нейтрального посередника є невід’ємною складовою розвитку правових систем сучасного світу. Вона дає змогу сторонам самотійно, добровільно та мирним шляхом досягти компромісу, уникаючи тривалих і витратних судових процесів. Водночас медіація має значно глибше історичне підґрунтя: ще з давніх часів люди використовували посередників для збереження миру у громаді, зміцнення соціальних зв’язків і відновлення справедливості.

Розвиток медіації можна умовно поділити на кілька етапів:

1. Давнє походження – поява звичаєвих практик посередництва в стародавніх цивілізаціях.
2. Середньовіччя та ранньомодерна доба – інституціалізація посередництва через церкву, громади, торговельні союзи.
3. Новітній час – становлення медіації як окремої правової процедури у XX ст.
4. Сучасний глобальний розвиток – міжнародне визнання медіації, підтримка Організації Об’єднаних Націй (далі – ООН), Європейського Союзу (далі – ЄС), Ради Європи, поширення на всі континенти².
5. Український контекст – формування національної системи медіації в умовах інтеграції до європейського правового простору.

Давнє походження медіації

Практика посередництва виникла природним шляхом ще на ранніх етапах розвитку людських спільнот. У суспільствах із переважанням усного права конфлікти вирішувалися за участю старійшин, вождів чи шанованих осіб, які користувалися довірою громади.

– **Месопотамія.** Закони Хаммурапі (XVIII ст. до н. е.) містять норми щодо вирішення спорів. Хоча формально йшлося про суд, у практиці громади важливу роль відігравали посередники, покликані зберігати мир.

– **Давній Єгипет.** Тут функціонували інститути «судів справедливості», де жерці не лише карали, а й примирювали сторони. Посередництво вважалося божественним актом відновлення маат (космічного порядку).

– **Антична Греція.** Грецькі поліси активно використовували інститут

² Бляхарський Я. С., Філюк, О. С. Лазарева А.О. Медіація як ефективний засіб вирішення спорів: досвід розвинених країн. *Академічні візії*. 2024. Вип. 35. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1372/1252>.

прохеної – почесних громадян, які представляли інтереси іншого міста-держави й часто виконували роль посередників. У внутрішніх спорах застосовувалися «дружні арбітри».

– **Давній Рим.** Поряд із судами існували інститути *amicabilis compositor* та *internuntius*. Посередники допомагали врегульовувати приватні суперечки й торговельні конфлікти, а іноді й міжнародні спори.

– **Китай.** Конфуціанська традиція вчила уникати відкритого протистояння. Старійшини сіл чи чиновники допомагали досягати «гармонії», і ця практика збереглася аж до ХХ ст.

– **Японія.** У японській культурі цінувалася ідея «ва» (злагода). Конфлікт вважався небажаним, тому суперечки намагалися вирішувати шляхом посередництва всередині громади або сім'ї.

– **Африка.** У племенах Східної та Західної Африки й досі практикується «раді старійшин», яка шукає рішення, що відновлює баланс у громаді, а не карає одну зі сторін.

Отже, у давніх суспільствах посередництво виконувало не лише юридичну, а й сакральну та соціальну функцію – воно було способом збереження єдності колективу.

Медіація в період середньовіччя та раннього модерну.

У середньовіччі розвиток медіації був тісно пов'язаний із релігійними та корпоративними структурами.

– **Роль церкви.** Християнство акцентувало на ідеї примирення. Єпископи й абати часто виступали миротворцями між ворогуючими феодалами. Інститут «Божого миру» (*Pax Dei*) передбачав примирення сторін під опікою церкви.

– **Ісламський світ.** У шаріаті існував принцип «сулх» – мирного врегулювання спорів. Він застосовувався у сімейних, майнових і навіть кримінальних справах, що робило ісламську традицію одним із найпосплідовніших історичних аналогів сучасної медіації.

– **Єврейська громада.** У середньовічних єврейських общинах діяв інститут «бейт-дін» – релігійного суду, який часто застосовував посередництво для примирення сторін.

– **Торговельні гільдії.** У містах Західної Європи конфлікти між купцями вирішувалися старійшинами гільдій, які прагнули зберегти стабільність комерційних зв'язків.

– **Міжнародна дипломатія.** Монархи та папи були посередниками у міждержавних конфліктах. Відомим прикладом є роль Папи Інокентія III у посередництві між європейськими правителями.

У ранньомодерний період (XVI–XVIII ст.) з розвитком централізованих держав судові інституції поступово витісняли медіацію з офіційної практики. Проте у сфері дипломатії та торговельних відносин посередництво

зберігалось³.

Становлення медіації у XX столітті

Сучасна медіація як окрема процедура почала формуватися у другій половині XX ст.

– **США.** Тут у 1960–1970-х роках виникли community mediation centers для вирішення локальних конфліктів у громадах. Згодом медіація поширилася у сфері трудових відносин (National Labor Relations Board) і сімейних спорів. У 1990-х роках у багатьох штатах вона стала обов’язковим етапом у сімейних і цивільних справах⁴.

– **Канада.** Активно розвивала «шкільну медіацію» та програми примирення у кримінальній юстиції (restorative justice).

– **Європа.** З 1980-х р. медіація поступово поширювалася у Великій Британії, Німеччині, Франції, Нідерландах. Значну роль відіграла Рада Європи, яка з 1990-х р. активно рекомендувала країнам-членам впроваджувати медіацію у сімейні та кримінальні справи.

– **Скандинавія.** У Норвегії, Фінляндії та Швеції медіація використовується у громадських та кримінальних спорах, орієнтуючись на примирення сторін і відновлення соціальної гармонії.

– **Азія.** У Китаї збереглися традиції «народних медіаційних комітетів», офіційно закріплених у законодавстві. У Сінгапурі створено один із провідних світових центрів міжнародної медіації.

– **Африка.** Медіація використовується як інструмент постконфліктного врегулювання (Руанда, Південно-Африканська Республіка, Судан). У багатьох країнах вона поєднує традиційні практики й сучасні підходи.

Міжнародні організації та розвиток медіації

– **ООН.** Генеральний секретар ООН часто виступає посередником у міжнародних конфліктах (Балкани, Африка, Близький Схід). У 2002 р. ухвалено керівні принципи щодо посередництва.

– **Комісія ООН з права міжнародної торгівлі (далі – ЮНСІТРАЛ).** У 2002 р. прийняла Типовий закон про міжнародну комерційну примирювальну процедуру. У 2018 р. була відкрита для підписання Сінгапурська конвенція про медіацію, що закріпила механізми виконання міжнародних медіаційних угод.

– **Рада Європи.** Вона ухвалила низку рекомендацій: про медіацію в сімейних справах (1998), у цивільних справах (2002), у кримінальних справах

³ Крестовська Н. Медіація в міжнародних конфліктах Середньовіччя та Модерної доби. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 10. С. 324–331.

⁴ Гринь Д. В. Медіація як один із альтернативних способів вирішення індивідуальних трудових спорів: досвід зарубіжних країн. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2022. Вип. 72 (2). С. 15–19.

(1999).

- **ЄС.** У 2008 р. була ухвалена Директива 2008/52/ЄС «Про певні аспекти медіації у цивільних і комерційних справах». Вона зобов'язала держави-члени створити законодавчу базу для медіації.

- **Організація з безпеки і співробітництва в Європі.** Використовує медіацію у врегулюванні міждержавних і внутрішніх конфліктів, зокрема на Кавказі та в Україні.

- **Світова організація торгівлі.** У сфері міжнародної торгівлі застосовується «добровільне посередництво» як один із методів врегулювання торговельних спорів.

Україна в контексті світового розвитку медіації

В Україні процес становлення медіації тривав понад два десятиліття⁵.

- У 1990–2000-х р. відбулися перші пілотні проєкти за підтримки міжнародних організацій.

- З 2010-х р. активно діяли громадські об'єднання медіаторів, проводилися освітні програми.

- У 2021 р. було ухвалено **Закон України «Про медіацію»**, який закріпив основні принципи, процедуру, статус медіатора.

Сьогодні медіація в Україні застосовується у сімейних, трудових, господарських спорах, а також у громадах. В умовах війни та післявоєнного відновлення медіація має особливий потенціал – як механізм реінтеграції громад, примирення та постконфліктного відновлення.

Медіація має універсальні історичні корені й сучасне глобальне визнання:

- виникла ще у давніх цивілізаціях як спосіб збереження гармонії;
- у середньовіччі розвивалася через релігійні та корпоративні структури;
- у ХХ ст. сформувалася як окрема правова процедура;
- сьогодні є важливим елементом демократичного суспільства й міжнародного права.

Для України розвиток медіації означає не лише інтеграцію до європейських правових стандартів, а й можливість побудови культури діалогу та довіри у суспільстві, яке переживає складні трансформації.

⁵ Карпенко Р. Історичні передумови впровадження медіації в Україні та інших державах. *Право та суспільство*. 2020. Вип. 4. С. 42–47. URL: <https://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/4/6.pdf>.

1.2. Поняття медіації

Медіація як сучасний інструмент врегулювання конфліктів посідає дедалі важливіше місце у правових системах і суспільних відносинах різних країн світу. Зростаюча складність соціальних і правових відносин, глобалізаційні процеси, а також потреба в гуманізації механізмів вирішення спорів спонукали до активного пошуку альтернативних форм правосуддя, що виходять за межі традиційного судового процесу. У цьому контексті медіація є не лише процедурою, а й соціальним феноменом, який поєднує в собі правові, психологічні та культурологічні аспекти.

Питання поняття медіації не можна звести до короткого визначення, адже воно охоплює цілу систему знань, практик і традицій. У науковій літературі існує значна кількість визначень медіації, які варіюються залежно від галузі знань і правової системи. Одні вчені наголошують на юридичному аспекті, інші – на соціальному чи психологічному. Водночас для формування цілісного розуміння необхідно враховувати як етимологічне походження терміна, так і його історичну еволюцію та сучасні інтерпретації.

Розглянемо більш детально етимологію та лінгвістичне тлумачення поняття «медіація». Термін «медіація» походить від латинського слова *mediatio* – «посередництво», що утворене від *medius* («середній», «той, що знаходиться посередині»). Первісне значення слова вказує на процес врегулювання спору за допомогою третьої особи, яка має нейтральну позицію.

У різних мовах термін має схожі корені: англ. *mediation*, франц. *médiation*, нім. *Mediation*, ісп. *mediación*. Це свідчить про універсальний характер явища та його сприйняття у європейській правовій культурі. У слов'янських мовах використовується запозичення з латини через посередництво західноєвропейських мов.

Цікаво, що в багатьох культурах існують власні терміни, які частково передають зміст медіації, але мають локальне забарвлення. Наприклад, у Китаї слово «тіаоцзе» (調解) означає «врегулювання суперечки шляхом примирення», а в Японії «тьова» (調和) буквально перекладається як «гармонізація». Це демонструє, що ідея медіації не лише лінгвістично, а й культурно є універсальною.

Медіація як суспільний інститут виникла задовго до появи сучасних правових систем. У традиційних суспільствах посередництво було одним із найпоширеніших способів вирішення суперечок.

- **Давній Єгипет:** збереглися згадки про посередників, які допомагали вирішувати майнові спори між землевласниками.

- **Месопотамія:** у законах Хаммурапі (XVIII ст. до н. е.) передбачалися процедури врегулювання конфліктів за допомогою старійшин громади, що фактично виконували роль медіаторів.

- **Антична Греція та Рим:** у грецьких полісах існувала практика

«proxenoi» – посередників у міждержавних суперечках. У Римі діяли «arbitri» та «conciliatores», які наближені до сучасних медіаторів.

– **Східні традиції:** у Китаї конфуціанська етика наголошувала на гармонії та уникненні відкритого конфлікту, що сформувало основу для широкого застосування медіації. В Японії функції посередників виконували старійшини та лідери кланів.

– **Африка:** традиційні громади покладали обов’язок вирішення спорів на вождів та старійшин, які прагнули зберегти мир у колективі.

Ці приклади свідчать, що поняття медіації має глибоке історичне коріння й еволюціонувало разом із розвитком людських спільнот.

Щодо наукових підходів до визначення медіації, можна виокремити такі.

– **Правовий підхід:** у правовій науці медіація визначається як особлива форма альтернативного вирішення спорів, що здійснюється за участю нейтральної третьої сторони. У багатьох законодавствах медіація трактується саме як юридична процедура, яка має визначені межі й наслідки.

– **Соціологічний підхід:** соціологи виокремлюють, що медіація – це не лише юридична дія, а й соціальний процес, спрямований на збереження стабільності в суспільстві. Вона виконує інтегративну функцію, сприяючи відновленню порушених зв’язків між людьми.

– **Психологічний підхід:** у психології медіація розглядається як спосіб зняття напруги, що виникає під час конфлікту. Центральним тут є поняття «ефекту третьої сторони» – нейтральний учасник допомагає сторонам переосмислити власні позиції та знайти компроміс.

– **Культурологічний підхід:** з погляду культурології, медіація – це прояв культури діалогу, специфічний спосіб врегулювання конфліктів у різних цивілізаційних контекстах.

У сучасному правознавстві медіація найчастіше розглядається як різновид **альтернативного врегулювання спорів** (ABC, англ. *Alternative Dispute Resolution – ADR*). Сам термін «альтернативне» вказує на те, що йдеться про процедури, які відрізняються від класичного судового процесу, але спрямовані на досягнення того ж результату – врегулювання конфлікту.

Співвідношення медіації та судового процесу: На відміну від суду, медіація ґрунтується на добровільності та не має владного примусу. Суд ухвалює рішення від імені держави, тоді як у медіації сторони самостійно виробляють домовленість. Це принципово впливає на розуміння медіації як явища: вона не є правосуддям у класичному розумінні, проте забезпечує юридично значущий результат.

Відмінність медіації від арбітражу та третейського суду: арбітраж і третейський суд передбачають наявність третьої сторони, яка виносить обов’язкове для виконання рішення. У медіації ж медіатор не ухвалює рішень за сторони, його завдання — допомогти знайти компроміс. Тому поняття медіації пов’язане не із «судовою владою», а з «конструктивним діалогом».

Відмінність медіації від переговорів: у переговорах сторони

взаємодіють безпосередньо, і процес часто набуває змагального характеру. Медіація ж вводить у конфлікт нейтральну особу, яка створює баланс, знижує рівень емоційної напруги та забезпечує рівність сторін.

Отже, у системі альтернативного врегулювання спорів медіація має унікальне місце – вона поєднує риси переговорів і посередництва, але уникає примусу та зберігає автономність сторін.

Пропонуємо розглянути медіацію як соціальний і культурний феномен, тому що поняття медіації виходить далеко за межі права. Вона є невід’ємною частиною культури діалогу, яка формувалася протягом століть.

Соціальний аспект: медіація сприяє збереженню соціальної рівноваги. Вона знижує рівень конфліктності у суспільстві, запобігає ескалації суперечок, сприяє соціальній інтеграції. У цьому сенсі медіація є соціальним «запобіжником», який допомагає уникати насильницьких сценаріїв розвитку конфліктів.

Культурний аспект: культура медіації відображає цінності конкретного суспільства. Наприклад, у західних країнах акцентують на індивідуальній автономії та контракті, тоді як у східних – на гармонії та відновленні стосунків. Це свідчить, що поняття медіації завжди має культурно-специфічний вимір.

Психологічний вимір: у процесі медіації ключовим є «ефект слухання» – коли сторони мають змогу висловитися й бути почутими. Сам факт комунікації зменшує ворожість і відкриває шлях до компромісу. Отже, поняття медіації тісно пов’язане із психологічними механізмами врегулювання конфліктів.

Важливим аспектом під час визначення поняття медіації є порівняння його з іншими схожими категоріями, наприклад:

1. Медіація та арбітраж

Медіація – добровільний процес, де нейтральна третя сторона (медіатор) допомагає сторонам знайти взаємовигідне рішення, але не нав’язує його.

Арбітраж – формальний процес, де арбітр (або колегія арбітрів) ухвалює обов’язкове рішення для сторін.

Наприклад:

1. Компанії А і Б мають суперечку щодо контракту. У медіації вони самостійно домовляються про компенсацію, яку пропонує медіатор як рекомендацію.

2. В арбітражі арбітр визначає суму компенсації, і сторони зобов’язані її виконати.

2. Медіація та переговори

Переговори – процес безпосереднього спілкування сторін для досягнення угоди без участі нейтральної третьої сторони.

Медіація – переговори за участі нейтрального посередника, який

допомагає структурувати діалог, виявити потреби сторін і знайти компроміс.

Наприклад:

- Двоє сусідів сперечаються через паркувальне місце. Без медіатора вони обговорюють проблему й іноді домовляються.
- Якщо залучити медіатора, він пропонує структуру зустрічі, допомагає висловити потреби кожного та формулює можливі рішення.

3. Медіація та судові рішення

Суд – формальний процес, де суддя виносить рішення на підставі закону, яке є обов’язковим для виконання.

Медіація – добровільний процес, де рішення ухвалюють самі сторони; медіатор не має права його нав’язувати.

Наприклад:

- У сімейному спорі суд визначає порядок спілкування з дитиною.
- У медіації батьки самі обговорюють графік, а медіатор допомагає виробити угоду, яка підходить усім.

4. Медіація та консультації

Консультації – надання порад або експертних рекомендацій, але без активної участі сторін у виробленні рішення.

Медіація – сторони самі ухвалюють рішення, медіатор лише допомагає структурувати процес та знайти компроміс.

Наприклад:

- Юрист радить клієнту, як виграти судову справу.
- Медіатор допомагає клієнту та опоненту разом виробити взаємовигідну угоду.

5. Медіація та фасилітація

Фасилітація – процес організації та ведення групової дискусії чи зустрічі для досягнення колективного рішення або планування. Фасилітатор керує процесом обговорення, але не втручається у зміст рішень і не оцінює їх.

Медіація – процес, спрямований на врегулювання конфлікту між сторонами. Медіатор допомагає учасникам зрозуміти потреби один одного, віднайти компромісне рішення та домовитися, але не нав’язує рішення.

Наприклад:

Медіація: батьки сперечаються про розподіл часу з дитиною. Медіатор допомагає знайти компромісний графік.

Фасилітація: команда стартапу планує маркетингову кампанію. Фасилітатор організовує обговорення, структурує дискусію та допомагає групі дійти до спільного рішення.

Визначення медіації також залежить від сфери, в якій вона застосовується, наприклад:

- **Сімейна медіація:** використовується у спорах щодо розлучення,

опіки, спадкування⁶.

– **Трудова медіація:** сприяє вирішенню конфліктів між роботодавцями й працівниками, профспілками та адміністрацією.

– **Комерційна медіація:** допомагає у врегулюванні спорів між бізнес-партнерами, у договірних відносинах.

– **Шкільна медіація:** зменшує булінг, формує культуру діалогу серед дітей та підлітків.

– **Кримінальна медіація:** застосовується у програмах відновного правосуддя, де жертва й правопорушник мають можливість обговорити наслідки діяння.

– **Адміністративна медіація:** вирішення спорів між громадянами та органами влади.

– **Міжнародна медіація:** використовується у врегулюванні міждержавних конфліктів, територіальних суперечок.

– **Постконфліктна медіація:** актуальна у країнах, що пережили війни чи внутрішні кризи, де необхідно відновити довіру та примирення⁷.

Незважаючи на багатовікову історію, як правова категорія медіація отримала свій сучасний розвиток лише у XX–XXI ст. Це пов'язано з демократизацією суспільних відносин, зростанням потреби у швидкому й ефективному врегулюванні спорів та пошуком альтернатив судовому навантаженню.

ООН відіграє провідну роль у формуванні поняття медіації у сфері міжнародних відносин. Генеральна Асамблея ухвалила низку резолюцій, де медіація визначається як ключовий інструмент попередження та врегулювання конфліктів. Медіація застосовується при миротворчих операціях, переговорах між державами, а також у сфері прав людини.

Рада Європи приділяє особливу увагу розвитку медіації у цивільних, сімейних та кримінальних справах. Рекомендації Комітету Міністрів державам-членам (1998, 2002, 2018 рр.) закріплюють загальне поняття медіації як процедури за участю нейтральної третьої сторони, спрямованої на досягнення добровільної угоди.

Щодо **Європейського Союзу**, то у 2008 р. була ухвалена Директива 2008/52/ЄС «Про деякі аспекти медіації у цивільних і комерційних справах». У ній медіація визначається як структурований процес, незалежно від того, чи проводиться він суддею, чи іншим медіатором, де сторони намагаються врегулювати спір за допомогою посередника. Це визначення стало орієнтиром для багатьох держав-членів ЄС.

ЮНСІТРАЛ розробила Типовий закон про міжнародну комерційну

⁶ Чеховська І. В., Довга М. О. Медіація як альтернативний спосіб вирішення сімейних спорів. *Ірпінський юридичний часопис*. 2023. № 3 (12). С. 123–138.

⁷ Бляхарський Я. С., Філюк, О. С. Лазарева А. О. Медіація як ефективний засіб вирішення спорів: досвід розвинених країн. *Академічні візії*. 2024. Вип. 35. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1372/1252>.

медіацію (2002, 2018 рр.), який визначає медіацію як процес, незалежно від його назви, у якому сторони прагнуть досягти мирного врегулювання за допомогою третьої особи, позбавленої повноважень виносити обов'язкове рішення.

У 2018 р. була відкрита для підписання **Сінгапурська конвенція про міжнародні угоди**, досягнуті внаслідок медіації. У цьому документі поняття медіації чітко закріплене як процес, що дозволяє сторонам самостійно формувати рішення за допомогою нейтрального посередника.

Отже, у міжнародному праві поняття медіації має уніфіковане тлумачення: це добровільний процес, заснований на участі нейтральної сторони, результатом якого є угода між учасниками спору.

Сполучені Штати Америки були піонерами у сфері інституалізації медіації. На федеральному й штатному рівнях ухвалено численні закони, які визначають медіацію як позасудовий процес врегулювання спору. Особливо поширене застосування медіації у трудових та сімейних конфліктах⁸.

У Канаді медіація закріплена у сімейному та цивільному праві. Вона визначається як процес, де незалежна особа допомагає сторонам досягти домовленості.

У Німеччині Федеральний закон «Про медіацію» 2012 р. визначає медіацію як структурований процес, у якому сторони добровільно й автономно намагаються врегулювати спір за допомогою одного чи кількох медіаторів.

У Франції законодавство у сфері медіації базується на положеннях Цивільного процесуального кодексу, де закріплюється поняття «медіація» як будь-який процес, що допомагає сторонам знайти домовленість за допомогою третьої особи.

У Польщі медіація інтегрована у цивільне й кримінальне право. **У Литві** Закон про медіацію (2017 р.) встановлює чітке визначення, наближене до європейських стандартів.

В Україні поняття медіації довгий час розвивалося у практичному полі, без належного нормативного закріплення. Лише у 2021 р. був ухвалений Закон України «Про медіацію».

Згідно зі ст. 1 ЗУ «Про медіацію», **медіація** – це позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів⁹.

Медіація дозволяє розглядати конфлікт/спір як цінність, що мобілізує до дії та прийняття рішень у конкретних життєвих ситуаціях. Медіація дозволяє не тільки вирішити конфлікт, а насамперед, створює можливість побачити у

⁸ Гринь Д. В. Медіація як один із альтернативних способів вирішення індивідуальних трудових спорів: досвід зарубіжних країн. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2022. Вип. 72 (2). С. 15–19.

⁹ Про медіацію : Закон України від 16 листопада 2021 р. (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2021. № 875-ІХ. Ст. 8.

ньому людей – їхні потреби та цінності, пропрацювати та зрозуміти ці цінності та інтереси і сформулювати взаємовигідну угоду, розраховану на подальшу співпрацю¹⁰.

У сучасній науці існують певні дискусії щодо поняття медіації та її змісту:

- Одні дослідники пропонують вузьке визначення медіації – як юридичної процедури врегулювання спору. Інші – широке, що включає будь-які форми посередництва у конфліктах. Обидва підходи мають переваги й недоліки: вузьке визначення забезпечує юридичну визначеність, але обмежує практику; широке дозволяє охопити різні сфери, але може розмити поняття.

- Частина науковців вважає, що медіатор повинен залишатися максимально пасивним, виконуючи лише організаційні функції. Інші підкреслюють активну роль медіатора як фасилітатора комунікації. Це також впливає на розуміння поняття медіації.

- У різних мовах використовується кілька термінів для позначення близьких явищ – «медіація», «консиліація», «посередництво». Уніфікація цих понять є актуальним завданням науки та міжнародного права.

- Медіація є предметом вивчення юристів, психологів, соціологів, педагогів, культурологів. Це збагачує поняття, але водночас створює ризик надмірної фрагментації.

Поняття медіації є багатогранним і розвивається в кількох вимірах: правовому, соціальному, культурному, психологічному. Воно еволюціонувало від традиційних практик посередництва у давніх суспільствах до сучасної юридичної процедури, закріпленої у міжнародних актах та національних законодавствах.

У науковому дискурсі медіація постає як:

- юридичне поняття (процедура альтернативного врегулювання спорів);
- соціальний феномен (механізм підтримання гармонії в суспільстві);
- культурна практика (спосіб вирішення конфліктів у різних традиціях);
- міждисциплінарна категорія, що поєднує правові, психологічні та соціальні підходи.

У сучасному світі поняття медіації дедалі більше уніфікується завдяки міжнародним документам, проте зберігає національні та культурні особливості. Саме це робить його динамічним, живим і практично значущим.

¹⁰ Чепік-Трегубенко О. Медіація в умовах воєнного стану в Україні: сучасність та перспективні напрями дослідження. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2024. Спец. вип. № 1 (132). С. 38–44.

1.3. Принципи та функції медіації

Медіація як форма альтернативного врегулювання спорів займає особливе місце в системі правових та соціальних механізмів сучасного суспільства. Вона є не лише процедурою, спрямованою на досягнення угоди між сторонами, але й культурною практикою, яка формує новий тип мислення – орієнтований на діалог, компроміс та взаємоповагу.

Ключовими елементами, що визначають ефективність медіації, виступають *принципи* та *функції* цього інституту. Принципи встановлюють базові правила організації процесу, забезпечують довіру сторін і прозорість процедури. Функції ж відображають соціальне та правове призначення медіації, тобто відповідь на запитання: «Яку роль вона відіграє у житті суспільства?».

Розгляд принципів і функцій має не лише теоретичне, але й практичне значення. Адже саме вони визначають, чим медіація відрізняється від судового процесу, переговорів чи арбітражу, які завдання вона виконує та які результати може забезпечити.

Принципи медіації – формують правову й моральну основу інституту, забезпечують довіру до нього та пояснюють, чому медіація здатна ефективно функціонувати.

Принцип добровільності

Медіація можлива лише за умови згоди всіх сторін. Жодна особа не може бути примушена брати участь у ній, а також залишатися в процесі в супереч своїй волі.

Наприклад: у сімейному спорі про визначення місця проживання дитини батьки звернулися до медіатора. Вони могли на будь-якому етапі припинити процедуру й звернутися до суду. Однак добровільність дозволила їм відчувати контроль над ситуацією та досягти компромісу, який був прийнятним для обох.

Добровільність також поширюється на виконання угоди: сторони погоджуються дотримуватися домовленостей, бо самі їх виробили.

Принцип конфіденційності

Одним із головних стимулів звернення до медіації є гарантія конфіденційності. Відомості, отримані під час процедури, не можуть бути розголошені чи використані в подальших судових процесах без згоди сторін.

Наприклад: у трудовому спорі між керівником і працівником сторони змогли відверто обговорити проблеми робочої атмосфери лише завдяки впевненості, що їхні слова не стануть доказами у суді. Це створило умови для щирого діалогу.

Конфіденційність забезпечує психологічну безпеку, дозволяє уникнути публічного розголосу, що особливо важливо у сімейних і корпоративних спорах.

Принцип нейтральності та неупередженості медіатора

Медіатор не представляє інтересів жодної зі сторін, а діє виключно як посередник. Його завдання – створити умови для конструктивного діалогу, а не ухвалювати рішення.

Наприклад: у комерційному конфлікті між двома підприємцями один із них підозрював, що медіатор схиляється на бік конкурента. Після детального пояснення ролі медіатора та підписання угоди про неупередженість сторони відновили довіру до процесу.

Нейтральність дозволяє уникнути дисбалансу сил і гарантує, що жодна зі сторін не буде поставлена в нерівні умови.

Принцип рівності сторін

У медіації обидві сторони мають рівні права: висловлювати свої думки, пропонувати рішення, відмовлятися від участі. Важливо, що рівність забезпечується навіть тоді, коли у реальному житті сторони мають різний соціальний чи економічний статус.

Наприклад: у спорі між великим роботодавцем і працівником медіація створила простір, де думка працівника мала таку ж вагу, як позиція компанії. Це дозволило уникнути відчуття «диктату сильнішої сторони».

Медіація базується на тому, що саме сторони ухвалюють рішення. Медіатор не нав'язує готових варіантів, а лише допомагає учасникам побачити можливості.

Наприклад: у шкільному конфлікті між двома підлітками медіатор лише модерував діалог. Самі учні сформулювали домовленість: уникати образ, знаходити компроміси через класного керівника. Це зміцнило їхню відповідальність за власні дії.

Принцип орієнтації на взаємоповагу та діалог

Медіація формує простір, де сторони зобов'язані дотримуватися взаємоповаги, навіть якщо між ними існує сильний конфлікт. Це дозволяє переводити суперечку з площини емоційної боротьби у площину конструктивного діалогу.

Наприклад: у програмі відновного правосуддя потерпілий та правопорушник зустрілися за участі медіатора. Завдяки поважному ставленню один до одного вони змогли відверто обговорити наслідки злочину та знайти форму компенсації.

Функції медіації – відображають, яку роль відіграє медіація у суспільстві. Вони демонструють практичну цінність процедури й пояснюють, чому держави активно впроваджують цей інститут.

Конфліктологічна функція

Медіація допомагає трансформувати конфлікт: перевести його з деструктивної у конструктивну фазу. Вона не лише усуває суперечку, а й змінює характер взаємин між сторонами.

Наприклад: подружжя, яке планувало розлучення, за допомогою медіатора змогло зберегти конструктивні стосунки заради виховання дитини.

Правова функція

Медіація виконує роль альтернативи суду, дозволяючи сторонам врегулювати спір поза офіційною юрисдикцією. У багатьох країнах угоди, укладені за результатами медіації, мають юридичну силу.

Наприклад: у Німеччині угода сторін може бути затверджена судом і набуває статусу виконавчого документа. Це підсилює правову визначеність медіації.

Соціальна функція

Медіація сприяє формуванню культури діалогу та довіри. Вона зменшує соціальну напругу, запобігає ескалації конфліктів, сприяє консолідації громад.

Наприклад: у громадах, де впроваджуються програми шкільної медіації, рівень булінгу та агресії суттєво знижується.

Освітня функція

Медіація навчає учасників новим моделям поведінки у конфліктних ситуаціях. Люди отримують досвід конструктивного спілкування, який використовують і поза межами процедури.

Наприклад: у навчальних закладах, де працюють шкільні медіатори, учні засвоюють навички ненасильницького спілкування, що зменшує кількість майбутніх конфліктів.

Психологічна функція

Процес медіації допомагає знизити рівень стресу та агресії, створює безпечне середовище для висловлення емоцій.

Наприклад: у кримінальній медіації потерпіла отримала можливість відверто висловити переживання правопорушнику, що стало для неї психологічною підтримкою й допомогло подолати травматичний досвід.

Превентивна функція

Медіація не лише вирішує вже існуючі конфлікти, а й запобігає новим. Вона формує у сторін новий стиль поведінки – співпраця замість протистояння.

Наприклад: після врегулювання корпоративного спору бізнес-партнери, навчені досвідом медіації, запровадили внутрішні механізми діалогу, щоб уникати майбутніх суперечок.

Економічна функція

Медіація дозволяє суттєво зменшити витрати на врегулювання спорів. Вона займає менше часу та ресурсів, ніж судовий процес.

Наприклад: у господарській справі дві компанії за допомогою медіації досягли угоди за два тижні, тоді як судовий процес тривав би роками й коштував би обом сторонам значних коштів.

Взаємозв'язок принципів і функцій

Принципи забезпечують реалізацію функцій медіації. Наприклад:

- принцип *добровільності* сприяє ефективності *психологічної функції*, бо сторони почуваються вільними;
- принцип *конфіденційності* підсилює *соціальну функцію*, оскільки

дозволяє уникати публічної ескалації;

– принцип *рівності сторін* реалізує юридичну та превентивну функції, адже створює справедливі умови для вирішення спору.

Міжнародна та українська практика доводять: там, де принципи порушуються, функції втрачають силу. Наприклад, якщо порушена конфіденційність, медіація перестає виконувати психологічну функцію, бо сторони бояться відкрито висловлюватися.

Отже, принципи та функції медіації – це дві взаємопов’язані категорії, які визначають її сутність і практичну цінність. Принципи формують основу процесу, гарантують довіру й ефективність, а функції відображають роль медіації у суспільстві.

Завдяки принципам медіація відрізняється від інших способів вирішення спорів своєю гуманістичною спрямованістю. Завдяки функціям вона доводить свою необхідність як інструмент збереження соціальної гармонії, правової визначеності, психологічного комфорту та економії ресурсів.

Для України актуальним є подальше утвердження принципів медіації у правовій практиці та розширення сфери застосування її функцій. Це сприятиме не лише зменшенню судового навантаження, а й формуванню культури довіри та діалогу в суспільстві.

1.4. Методи здійснення медіації

Методи здійснення медіації – це сукупність прийомів, підходів та технік, що використовуються для досягнення основної мети: налагодження комунікації, зниження напруженості й вироблення домовленості, яку сторони готові добровільно виконувати. Саме методи є практичним інструментарієм медіатора, а їх правильне застосування з урахуванням конкретних обставин справи визначає успіх процедури.

Розглянемо основні методи медіації, їх сутність, особливості застосування та приклади використання в різних сферах – від сімейних і трудових спорів до кримінальної медіації та міжнародних переговорів.

Фасилітативний метод

Фасилітативна (від англ. *facilitate* – «полегшувати») медіація є класичним підходом і найбільш поширеною моделлю. Суть методу полягає в тому, що медіатор не пропонує сторонам конкретних рішень, не дає порад і не оцінює позиції. Його завдання – створити безпечне середовище для діалогу, допомогти сторонам вільно висловитися, почути один одного і знайти компроміс.

Медіатор у цьому випадку виступає організатором комунікації, регулює процес, але утримується від оцінок. Він забезпечує баланс у переговорах, стежить за дотриманням правил, переформулює репліки сторін у більш конструктивному ключі.

Наприклад: у сімейній медіації подружжя, яке вирішило розлучитися, має суперечку щодо місця проживання дитини. Медіатор не каже, з ким дитині буде краще жити, але допомагає батькам обговорити свої потреби, страхи та очікування, виявити інтереси дитини й дійти угоди про порядок спільної опіки.

Фасилітативний метод вважається базовим, адже саме він найбільше відповідає принципу добровільності та автономії сторін.

Оціночний метод

Оціночна медіація передбачає активнішу роль медіатора. На відміну від фасилітативного підходу, тут він може оцінювати аргументи сторін, вказувати на сильні та слабкі сторони їхніх позицій, висловлювати думку щодо перспектив вирішення конфлікту в суді.

Такий метод часто використовується у сфері комерційних або господарських спорів, де важливим є не лише примирення сторін, а й швидка оцінка юридичних і фінансових ризиків.

Наприклад: дві компанії сперечаються через порушення умов договору поставки. Медіатор, маючи юридичний досвід, пояснює сторонам, як суд, імовірно, розгляне справу, які докази будуть вирішальними, і які витрати їх чекають у разі тривалого процесу. Усвідомивши ризики, сторони схиляються до компромісу.

Оціночний метод критикують за можливе порушення нейтральності, проте він виправданий у випадках, коли сторони очікують від медіатора експертної думки.

Трансформативний метод

Трансформативна медіація орієнтована не стільки на досягнення конкретної угоди, скільки на зміну взаємовідносин між сторонами. Основна ідея – допомогти учасникам конфлікту побачити ситуацію з іншого боку, відновити комунікацію, підвищити рівень взаєморозуміння.

Медіатор у цьому методі працює з емоціями, почуттями, глибинними потребами сторін. Він допомагає людям усвідомити власні інтереси й зрозуміти переживання іншого¹¹.

Наприклад: у трудовому колективі виник конфлікт між керівником та підлеглим. Питання не лише в робочих обов'язках, а й у взаємній недовірі та образах. Завдяки трансформативній медіації сторони змогли відкрито висловити почуття, вибачитися й домовитися про нові правила співпраці.

Такий метод особливо ефективний у сімейних, трудових і шкільних конфліктах, де важливо зберегти або відновити стосунки.

Наративний метод

Наративна медіація ґрунтується на ідеї, що конфлікти часто виникають через різні «історії», які сторони розповідають про ситуацію. Кожен учасник подій має власну інтерпретацію фактів, а ці інтерпретації можуть бути

¹¹ Чепік-Трегубенко О. С., Чернобук В. В., Петриченко К. С. Теоретико-прикладні аспекти застосування медіації в умовах воєнного стану в Україні (на прикладі сімейної медіації). *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 3. С. 61–66.

взаємовиключними.

Медіатор допомагає сторонам розповісти свої історії, почути історію опонента й разом побудувати новий наратив, який дозволяє вийти з конфлікту.

Наприклад: у шкільному середовищі між учнем та вчителем виникає конфлікт: учень вважає, що його принижують, учитель – що його не поважають. Медіатор дає можливість кожному розповісти свою «версію історії», після чого обидві сторони бачать, що конфлікт був побудований на непорозумінні. Разом вони формують нову «історію» співпраці.

Наративний метод широко застосовується у відновних практиках, де важливе не лише вирішення спору, а й зміна соціального контексту.

Метод відновного підходу

Відновна медіація має особливе значення у кримінальних справах та у постконфліктних суспільствах. Її мета – не покарання, а відновлення справедливості та відносин.

У такому підході ключовими є три елементи:

1. Визнання правопорушником своєї відповідальності.
2. Можливість жертви висловитися і бути почутою.
3. Вироблення спільного рішення, яке допоможе відшкодувати шкоду й відновити довіру.

Наприклад: підліток скоїв дрібну крадіжку. У процесі медіації він зустрічається з потерпілим, вислуховує його емоції, вибачається й погоджується відшкодувати збитки. Потерпілий у свою чергу погоджується не вимагати суворого покарання.

Метод відновного підходу сприяє ресоціалізації правопорушників та зниженню рівня рецидиву.

Змішані методи

У практиці медіації часто застосовуються змішані підходи. Наприклад, фасилітативна медіація може поєднуватися з елементами оціночної, якщо сторони просять медіатора дати фаховий коментар. Або трансформативна медіація може містити наративні техніки, коли важливо переосмислити історію конфлікту.

Змішані методи дають змогу гнучко адаптувати процес до конкретних потреб сторін.

Наприклад: у комерційному спорі між бізнес-партнерами медіатор спершу допомагає сторонам висловити емоції (трансформативний підхід), а потім переходить до оцінки юридичних ризиків (оціночний підхід), що дозволяє досягти угоди.

Техніки та інструменти медіації

Незалежно від вибраного методу, медіатор застосовує різні техніки:

- **Активне слухання** – повторення змісту сказаного для підтвердження розуміння.
- **Рефреймінг** – переформулювання негативних висловлювань у конструктивному ключі.

- **Мозковий штурм** – колективний пошук можливих рішень.
- **«Окремі кімнати» (caucus)** – робота з кожною стороною індивідуально.

- **Техніка «дзеркала»** – відображення емоцій співрозмовника для зниження напруги.

Варіанти «виграш-виграш» – пошук рішень, які задовольняють обидві сторони.

Вибір методу медіації залежить від багатьох чинників: типу конфлікту, рівня його емоційності, правового контексту, очікувань сторін.

- **Фасилітативний метод** забезпечує найбільшу відповідність базовим принципам медіації, але може виявитися недостатньо ефективним у випадках, коли сторони очікують більш активної позиції медіатора.

- **Оціночний метод** швидкий і зручний у бізнесових спорах, але є ризик, що він зведе медіацію до «напівсудового» процесу.

- **Трансформативний метод** дозволяє відновити стосунки, проте потребує значних часових ресурсів і не завжди підходить для спорів, де сторони прагнуть лише практичного результату.

- **Наративний метод** корисний там, де конфлікт тримається на упередженнях або взаємних стереотипах. Він особливо цінний у міжетнічних, культурних або освітніх контекстах.

- **Метод відновного підходу** має велике значення у кримінальній сфері та після збройних конфліктів, проте застосовується лише за умови визнання відповідальності правопорушником.

Отже, немає «універсального» методу медіації. Сучасна практика ґрунтується на комбінуванні підходів залежно від потреб конкретного випадку.

Також у різних країнах існує певний досвід застосування методів, наприклад:

У США поширена фасилітативна медіація, але у господарських і трудових спорах активно застосовується оціночна модель. Судді часто рекомендують сторонам медіацію ще до розгляду справи.

У країнах Європи більше уваги приділяється трансформативному підходу, що пояснюється прагненням зберегти довготривалі відносини між громадянами.

У Канаді розвинені програми відновного правосуддя для неповнолітніх правопорушників. Метод відновного підходу закріплений законодавчо¹².

У країнах Азії, зокрема у Китаї й Японії сильні традиції колективізму, тому поширена наративна й фасилітативна медіація, спрямована на гармонізацію соціальних відносин.

¹² Бляхарський Я. С., Філюк О. С., Лазарева А. О. Медіація як ефективний засіб вирішення спорів: досвід розвинених країн. *Академічні візії*. 2024. Вип. 35. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1372/1252>

Також під час вирішення міждержавних конфліктів застосовують змішані методи: від наративного (зміна «історії» війни) до оціночного (пропозиції щодо кордонів, компенсацій тощо).

Цей досвід підтверджує: ефективність медіації залежить від культурного контексту, а методи мають адаптуватися до цінностей суспільства.

Практичні аспекти застосування медіації:

Сімейна медіація (Україна)

Подружжя з двома дітьми вирішує розлучитися. Між ними виникає суперечка про місце проживання дітей і розподіл майна. Фасилітативний метод допомагає вивести емоції в контрольоване русло, трансформативний – зосередити увагу на інтересах дітей, а оціночний – оцінити витрати й час, які знадобляться у судовому процесі. Зрештою досягається угода, яка задовольняє обидві сторони.

Трудова медіація (Німеччина)

Працівник звинувачує керівництво у дискримінації. Медіатор спершу застосовує трансформативний метод (допомагає висловити почуття), а потім переходить до фасилітативного (організація діалогу щодо умов праці). Як наслідок, укладено угоду про зміну графіка роботи й навчання керівника технікам недискримінаційної комунікації.

Міжнародна медіація (Африка)

У постконфліктній країні дві етнічні групи тривалий час звинувачували одна одну в насильстві. Наративний метод дозволив обговорити «історії» обох сторін, а фасилітативний створив умови для обговорення спільного майбутнього. У результаті укладено угоду про спільне управління регіоном.

В Україні медіація перебуває на етапі становлення, що породжує низку викликів¹³:

1. **Недостатня обізнаність сторін.** Багато людей очікують від медіатора «вироку», тому оціночний метод сприймається легше, ніж фасилітативний.

2. **Правова невизначеність.** Законодавство поступово формує правове підґрунтя для медіації, але чіткої регламентації методів ще немає.

3. **Культурні особливості.** У суспільстві з високим рівнем недовіри до інституцій важко реалізувати трансформативну чи наративну моделі, адже вони потребують готовності до відкритого діалогу.

4. **Підготовка фахівців.** Не всі медіатори володіють широким спектром методів, що обмежує ефективність процедури.

5. **Військовий контекст.** Після війни зросте попит на відновні практики, але застосування відновного підходу потребуватиме особливої чутливості.

Майбутнє медіації в Україні пов'язане з кількома тенденціями:

¹³ Лукашевич І. М. Медіація в Україні: історико-правові передумови та перспективи. *Вісник юридичного факультету Ужгородського національного університету. Серія : Право.* 2024. Вип. 82. Ч. 1. С. 98–104.

– **Інституціоналізація.** Очікується чітке нормативне закріплення різних методів у законодавстві.

– **Навчання медіаторів.** Розвиток програм підготовки, що охоплюють увесь спектр методів і технік.

– **Поєднання з цифровими технологіями.** Онлайн-медіація дає нові можливості для застосування методів (наприклад, «окремі кімнати» в Zoom).

– **Відновна медіація у поствоєнному контексті.** Її роль зростатиме у процесах реінтеграції та примирення громад.

Отже, медіація в умовах воєнного стану в Україні набуває особливої ваги, оскільки стає не лише інструментом вирішення міжособистісних чи господарських спорів, а й засобом зміцнення довіри в суспільстві, яке перебуває в стані глибокої соціальної та психологічної напруги. Війна створює середовище, де конфлікти неминуче загострюються: через втрату роботи, переміщення людей, роз'єднання сімей, обмеження ресурсів і зростання емоційного навантаження. У таких умовах звернення виключно до судової системи не завжди є ефективним, оскільки суди перевантажені, а традиційні процедури потребують часу й коштів. Натомість медіація дає змогу швидше, гуманніше та менш витратно досягати домовленостей.

З огляду на це, суспільна цінність медіації виходить за рамки індивідуальних спорів. Вона формує культуру діалогу й співпраці, які необхідні для виживання та розвитку громади в кризових обставинах. Медіація сприяє збереженню соціальної єдності, відновленню довіри між громадянами та державою, а також між різними соціальними групами. Її застосування в умовах воєнного стану можна розглядати як превентивний засіб, що знижує ризики радикалізації конфліктів, сприяє ненасильницькому врегулюванню суперечок і таким чином зменшує загальний рівень соціальної напруги.

Особливо важливим є потенціал медіації у постконфліктному періоді. Після завершення війни перед українським суспільством постануть масштабні завдання з реінтеграції внутрішньо переміщених осіб, подолання соціальної ізоляції ветеранів, відновлення розірваних соціальних зв'язків у громадах. У цих процесах медіація здатна стати одним із ключових інструментів миробудівництва, сприяти формуванню нової культури діалогу, що спиратиметься не на логіку протистояння, а на логіку партнерства.

Таким чином, медіація в умовах воєнного стану та у післявоєнний час є не лише альтернативою судовим процедурам, а й суспільною потребою. Вона допомагає знизити рівень конфліктності в суспільстві, забезпечити відновлення справедливості й соціальної довіри, створює передумови для сталого розвитку та демократичного поступу України.

ТЕМА 2. УЧАСНИКИ МЕДІАЦІЇ: ПРАВА, ОБОВ'ЯЗКИ ТА ВЗАЄМОДІЯ. ПОЕТАПНА СТРУКТУРА МЕДІАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

2.1. Характеристика сторін конфлікту, ролі медіатора та можливих інших учасників

У медіаційному процесі беруть участь кілька ключових суб'єктів, кожен з яких виконує специфічні функції, визначає характер взаємодії та впливає на досягнення взаємоприйнятного рішення. Насамперед йдеться про сторони конфлікту (медіанти) та медіатора, хоча в окремих випадках до процедури можуть залучатися й інші особи – юридичні представники, експерти, перекладачі тощо.

Сторони конфлікту – це фізичні або юридичні особи, між якими виник спір, що підлягає врегулюванню шляхом переговорів за участі медіатора. Їх ключовими характеристиками є добровільна участь у медіації, автономність волевиявлення, а також наявність взаємного інтересу в досягненні згоди. Вони несуть відповідальність за зміст укладених домовленостей, що зумовлює їх активну роль у пошуку та обґрунтуванні прийнятних рішень.

Медіатор – це нейтральна, неупереджена особа, яка сприяє організації та веденню процесу комунікації між сторонами, створює безпечний простір для діалогу та пошуку конструктивних рішень. Його діяльність не передбачає прийняття рішень по суті спору або примушення до певної позиції. Основна функція медіатора полягає у полегшенні комунікації, зниженні рівня емоційної напруги, стимулюванні рефлексії та фокусуванні сторін на інтересах, а не позиціях.

Залежно від специфіки спору, у процедурі можуть брати участь також:

- **представники сторін** – особи, які мають повноваження діяти від імені сторін;
- **експерти** – залучаються для роз'яснення технічних або спеціалізованих аспектів конфлікту;
- **перекладачі** – забезпечують мовну доступність процесу для всіх учасників;
- **адміністратор медіації** – у межах інституційної медіації відповідає за організаційні питання.

Між учасниками медіації повинно бути чітке розмежування повноважень, засноване на принципах добровільності, конфіденційності, неупередженості та рівності. Особлива увага приділяється дотриманню етичних стандартів і збереженню балансу інтересів.

2.2. Компетентності медіатора як фахівця: комунікативна, правова, конфліктологічна, процедурна

Згідно з положеннями Закону України «Про медіацію», медіатор є спеціально підготовлена нейтральна, незалежна, неупереджена фізична особа, яка проводить медіацію (ст. 1), а його діяльність ґрунтується на принципах добровільності, конфіденційності, рівності прав сторін, нейтральності, незалежності та автономності медіатора¹⁴. Отож ефективне виконання професійних функцій медіатора передбачає наявність комплексних професійних компетентностей, що охоплюють міждисциплінарну сукупність знань, умінь і навичок, необхідних для якісного ведення медіаційного процесу.

Комунікативна компетентність

Центральним елементом у діяльності медіатора є ефективна комунікація. Медіатор повинен володіти методиками активного слухання, рефлексивного запитування, парафразування, вербалізації емоційних станів сторін та нейтралізації деструктивної риторики. Комунікативна компетентність також включає здатність працювати з латентними емоціями, розпізнавати невербальні сигнали та формувати атмосферу діалогу, що сприяє відкритості й довірі між сторонами.

Правова компетентність

Хоча медіатор не виконує функцій юридичного радника, наявність правової обізнаності є обов'язковою. Медіатор має орієнтуватися у галузевому праві, знати межі застосування медіації відповідно до національного законодавства, зокрема у сфері сімейних, трудових, адміністративних та господарських правовідносин. Він також повинен бути спроможним оцінювати правову допустимість запропонованих сторонами варіантів вирішення спору, щоб уникнути укладення домовленостей, що суперечать імперативним нормам законодавства.

Конфліктологічна компетентність

Ця компетентність охоплює знання природи конфліктів, типів конфліктних ситуацій, фаз ескалації конфлікту, механізмів психологічного захисту та особливостей поведінкових моделей сторін. Медіатор повинен вміти ідентифікувати глибинні причини конфлікту, розрізняти позиції й інтереси, оцінювати емоційний фон взаємодії та визначати найбільш ефективні підходи до деескалації напруги.

Процурна (процесуальна) компетентність

Процурна компетентність передбачає здатність медіатора організувати та провести процес медіації згідно з етапами, усталеними практикою та методологією процедури: від премедіаційної підготовки, формалізації згоди сторін на участь у медіації, через визначення

¹⁴ Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>

проблематики, аналіз інтересів, розробку варіантів вирішення – до укладення медіаційної угоди та постмедіаційного супроводу. Також медіатор повинен дотримуватись встановлених правил ведення процесу, забезпечувати баланс участі сторін та не допускати дискримінаційних чи примусових практик.

Інші релевантні компетентності

До переліку супутніх компетентностей медіатора також можна віднести:

- **емоційну стійкість** та саморефлексію;
- **етичну зрілість** – здатність дотримуватись професійних етичних стандартів;
- **культурну та гендерну чутливість**, особливо в контексті воєнного стану, коли учасники можуть бути представниками вразливих або травмованих категорій населення;
- **організаційну здатність** – включно з веденням документації, плануванням сесій та координацією з іншими професіоналами (соціальними працівниками, юристами, психологами).

Отже, компетентності медіатора формують основу професійної та етично відповідальної діяльності, що дозволяє забезпечити ефективність, законність і людяність процесу медіації.

2.3. Етичні стандарти та професійна відповідальність

Професійна діяльність медіатора неможлива без дотримання чітко визначених етичних орієнтирів, що забезпечують неупередженість, довіру та ефективність процедури медіації. З огляду на відсутність в Україні обов'язкової професійної саморегульованої організації медіаторів, питання етичного регулювання наразі вирішуються шляхом дотримання загальновизнаних міжнародних стандартів (зокрема, **Європейського кодексу поведінки для медіаторів**, ухваленого Європейською комісією у 2004 р.), внутрішніх кодексів професійних об'єднань медіаторів, а також нормами національного законодавства, передусім **Закону України «Про медіацію»**.

Базові етичні принципи

Система етичних стандартів діяльності медіатора ґрунтується на таких ключових засадах:

- **Неупередженість** – медіатор зобов'язаний діяти без надання переваг жодній зі сторін, не виявляти схильності до певної позиції, світоглядної або політичної орієнтації учасників медіації.
- **Нейтральність** – означає утримання від впливу на зміст домовленостей сторін. Медіатор не має права нав'язувати рішення, висловлювати оцінні судження щодо пропозицій сторін чи прямо або опосередковано схилити учасників до певного варіанта вирішення конфлікту.
- **Конфіденційність** – відповідно до статті 6 Закону України «Про медіацію», медіатор не має права розголошувати будь-яку інформацію,

отриману в межах медіаційного процесу, без прямої згоди сторін¹⁵. Це зобов'язання зберігається й після завершення процедури.

– **Добровільність** – участь усіх сторін, а також самого медіатора, має бути добровільною. Медіатор не може тиснути на учасників з метою примусового залишення або продовження участі в процесі.

– **Професійна чесність** – медіатор повинен бути відвертим щодо своїх компетентностей, досвіду, спеціалізації та правового статусу. Він не має права приймати доручення, якщо не володіє достатнім рівнем підготовки для належного проведення медіації в конкретному спорі.

Етичні дилеми в умовах воєнного стану

Особливу складність для дотримання етичних стандартів становлять обставини, що виникають в умовах воєнного стану. Зокрема, зростає ризик емоційної вразливості учасників (вимушених переселенців, осіб, які пережили втрати, військовослужбовців тощо), що вимагає від медіатора підвищеного рівня емпатії, саморефлексії та обережності у висловлюваннях. Крім того, можуть виникати питання про баланс між конфіденційністю та обов'язком повідомляти про злочини або загрози національній безпеці – у таких випадках медіатор повинен діяти відповідно до вимог чинного законодавства, зокрема кримінального процесуального законодавства та законів про національну безпеку.

Професійна відповідальність медіатора

Наразі в Україні не встановлено спеціального механізму притягнення медіаторів до дисциплінарної відповідальності. Водночас, у разі порушення договірних зобов'язань, порушення конфіденційності, перевищення повноважень або вчинення дій, що завдали шкоди сторонам, медіатор може нести *цивільно-правову відповідальність* відповідно до загальних норм Цивільного кодексу України.

У випадках, коли медіатор є членом професійного об'єднання, що має власний етичний кодекс, дисциплінарна відповідальність може наставати у формі:

- усного або письмового попередження;
- тимчасового відсторонення від участі в медіаційній практиці;
- виключення з реєстру об'єднання.

Відповідальність також може мати **репутаційний характер**, особливо у контексті відсутності ліцензування медіаторської діяльності, коли основним критерієм доброчесності фахівця є його професійна репутація та рівень довіри з боку учасників.

¹⁵Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>.

2.4. Вплив кризових умов на комунікацію сторін

Процедура медіації як форма альтернативного вирішення спорів істотно залежить від контексту, в якому вона реалізується. Особливо це стосується кризових соціально-політичних обставин, зокрема таких, як збройна агресія, введення воєнного стану, масштабні гуманітарні втрати, внутрішнє переміщення населення тощо. У таких умовах комунікація між сторонами конфлікту істотно змінюється, набуваючи специфічних рис, які медіатор повинен вміти вчасно ідентифікувати, розуміти та адекватно враховувати у своїй роботі.

Психоемоційні бар'єри як фактор деструкції комунікації

Сторони, які беруть участь у медіації під час воєнного стану, можуть перебувати у стані гострого або хронічного стресу, мати ознаки посттравматичного стресового розладу (ПТСР), виявляти підвищену тривожність, недовіру або схильність до афективних реакцій. Це прямо впливає на їхню здатність конструктивно взаємодіяти, аргументовано формулювати власні позиції або вислуховувати позицію іншої сторони.

Ускладнення виникають також у зв'язку з фрустрацією, зумовленою втратою житла, засобів до існування, членів сім'ї, що знижує толерантність до невизначеності, підвищує реактивність і часто переводить комунікацію у площину емоційної конфронтації.

Медіатор у таких обставинах повинен мати базову психологічну підготовку для:

- розпізнавання станів дезадаптації;
- нейтралізації агресивних або захисних реакцій;
- підтримки сторін у конструктивному фокусі на інтересах, а не на емоційних позиціях.

Дефіцит довіри як системна проблема воєнного часу

Воєнний стан супроводжується високим рівнем недовіри – як між окремими громадянами, так і між громадянами та державними інституціями. Часто ця недовіра екстраполюється на медіацію як процес, що сприймається сторонами або як надто складний, або як неефективний, або як «підставний» механізм. Сприйняття медіатора як нейтральної та незалежної особи також може ставитися під сумнів – особливо, якщо сторони мають досвід маніпуляцій, зради або втрати безпеки.

Медіатор у таких випадках повинен приділяти максимальну увагу створенню та підтриманню *безпечного простору*, що передбачає:

- чітке інформування сторін про межі його ролі та повноважень;
- демонстрацію неупередженості в комунікації;
- дотримання балансу часу, уваги та емпатії до кожної зі сторін;
- послідовне дотримання конфіденційності на всіх етапах процесу.

Мовно-культурні та регіональні особливості

Під час збройного конфлікту та пов'язаних із ним масштабних переміщень населення, медіація часто охоплює учасників із різним культурним, мовним та соціальним бекграундом. В умовах війни питання мови може набувати конфліктного характеру або бути індикатором політичної ідентичності, що створює додаткові ризики для нейтральної комунікації.

Медіатор повинен бути культурно чутливим, уникати узагальнень або будь-яких проявів упередженості, активно підтримувати рівність у спілкуванні, зокрема шляхом забезпечення перекладу, адаптації стилю комунікації або інтерпретації термінів, що можуть мати різне семантичне навантаження для різних сторін.

Технічні й організаційні виклики

Воєнний стан також впливає на технічну сторону комунікації. Зокрема:

- **перебої зі зв'язком** у разі онлайн-медіації;
- **відсутність безпечного фізичного простору** для проведення очних сесій;
- **неможливість одночасної присутності всіх учасників** в одному місці або навіть у безпечному часовому проміжку;
- **наявність третіх осіб (військових, представників влади, соціальних служб)**, що може викликати у сторін додаткову тривожність або втрату конфіденційності.

Усі ці обставини потребують від медіатора високого рівня **гнучкості**, здатності до **адаптивного планування**, а також навичок кризового реагування, що не входить до базової медіаційної підготовки, однак є надзвичайно актуальним у воєнний час.

2.5. Безпека та довіра як умови ефективної взаємодії

Процес медіації, як інструмент позасудового врегулювання конфліктів, є не лише юридичною процедурою, а передусім – глибоко особистісним комунікативним процесом, успішність якого залежить від рівня довіри між учасниками та відчуття безпеки, котре сторони мають упродовж усієї взаємодії. Ці два чинники – **безпека та довіра** – є структуроутворюючими умовами діалогу, без яких досягнення добровільного і стійкого консенсусу між сторонами є практично неможливим.

Поняття безпеки в контексті медіації

Безпека в медіаційному процесі є багатовимірним поняттям і охоплює як **фізичний**, так і **психологічний**, **процесуальний** та **інформаційний** аспекти. В умовах воєнного стану, коли загальні суспільні гарантії безпеки послаблені, створення та підтримка безпечного середовища в межах медіації набуває особливого значення.

1. **Фізична безпека** включає організацію простору (онлайн чи офлайн), де жодна із сторін не зазнає тиску, переслідування чи страху за особисту

недоторканність. У разі присутності жертв насильства (зокрема, домашнього або воєнного), медіація повинна проводитися з урахуванням відповідних протоколів (наприклад, рекомендацій Ради Європи щодо медіації у справах, пов'язаних з домашнім насильством).

2. Психологічна безпека передбачає мінімізацію тривоги, агресії, сорому чи приниження. Медіатор повинен забезпечити умови, за яких сторони можуть вільно висловлювати свої думки, не побоюючись негативних наслідків або осуду.

3. Процесуальна безпека реалізується через дотримання чіткої структури медіації, передбачуваність дій медіатора, забезпечення рівного доступу до слова та часу кожної зі сторін.

4. Інформаційна безпека пов'язана з дотриманням принципу конфіденційності та захистом персональних даних, зокрема в онлайн-медіації.

Довіра як системна категорія

Довіра у медіації функціонує у трьох напрямках:

- **довіра до медіатора** – як до неупередженого, етично зрілого та професійно підготовленого фахівця;
- **довіра між сторонами** – навіть якщо її початковий рівень є низьким, медіація має потенціал для її поступового відновлення;
- **довіра до процедури** – тобто впевненість учасників у тому, що медіація не є маніпулятивним процесом і має потенціал привести до справедливого результату.

Закон України «Про медіацію» закріплює базові принципи, що безпосередньо сприяють формуванню довіри: добровільність, конфіденційність, нейтральність медіатора, рівність прав сторін. Проте реалізація цих принципів на практиці потребує від медіатора високої професійної етики, глибокої комунікативної майстерності та стійкості до зовнішнього впливу, особливо в умовах підвищеної соціальної поляризації, притаманної періодам збройних конфліктів.

Роль медіатора у формуванні безпеки та довіри

Фаховий медіатор виступає **фасилітатором простору довіри та безпеки**, а не лише координатором переговорного процесу. До інструментів, якими медіатор формує ці умови, належать:

- чітке проговорення правил взаємодії на початку медіації;
- послідовне дотримання принципу рівності сторін;
- проактивне реагування на спроби тиску, маніпуляцій чи агресії;
- застосування мовленнєвих технік, що сприяють деескалації;
- готовність до тимчасового призупинення процедури у разі загрози безпеці чи емоційної нестабільності сторін;
- ведення медіації у форматі, що є комфортним для найуразливішої сторони (включно з асиметричними сесіями, shuttle-медіацією, онлайн-форматом тощо).

Особливості в умовах воєнного стану

Під час воєнного стану медіація часто залучає осіб, які мають правовий статус внутрішньо переміщених осіб, учасників бойових дій, членів сімей загиблих військових, а також осіб, які перебувають у прифронтових регіонах. Для таких учасників навіть сам факт участі у діалозі може бути емоційно важким або викликати ускладнення внаслідок травматичного досвіду.

У таких випадках особливого значення набуває **травмоорієнтований підхід**, що вимагає від медіатора:

- підвищеної уважності до психологічного стану учасників;
- недопущення повторної віктимізації;
- готовності до гнучкої адаптації процедури до стану кожного учасника;
- співпраці (за потреби) з психологами, соціальними працівниками чи кризовими консультантами.

2.6. Ключові стадії медіації: від премедіації до постмедіації

Медіація як інституалізована процедура альтернативного врегулювання спорів має чітко визначену поетапну структуру, що забезпечує організованість, передбачуваність та результативність процесу. Така структура є одночасно і технологічною, і нормативно зумовленою – оскільки від її дотримання залежить як юридична легітимність домовленостей, так і ефективність комунікації між сторонами. Закон України «Про медіацію» прямо не кодифікує стадії медіаційного процесу, проте сучасна медіаційна практика в Україні та за кордоном виділяє такі базові етапи: **премедіація, вступна (організаційна) сесія, ідентифікація проблеми, аналіз інтересів, генерація варіантів, досягнення домовленості, документування результатів**, а за потреби – **постмедіаційний супровід**.

1. Премедіація

Премедіація – це підготовчий етап, що передує безпосередньому початку переговорів. У межах премедіації:

- відбувається первинний контакт між сторонами та медіатором;
- з'ясовується наявність добровільної згоди на участь у процедурі;
- встановлюється попередній формат (індивідуальні чи спільні зустрічі, онлайн чи офлайн тощо);
- надається інформація про права та обов'язки учасників, у тому числі – про конфіденційність, право на припинення участі у будь-який момент, обмеження ролі медіатора тощо.

Особливо важливо на цьому етапі виявити можливі **конфлікти інтересів, психологічну готовність** сторін до діалогу та перевірити відповідність спору до предметної юрисдикції медіації (зокрема, чи не є спір таким, що підлягає обов'язковому судовому розгляду відповідно до законодавства).

2. Встановлення контакту та вступна сесія

Першочерговим завданням цієї стадії є **створення атмосфери безпеки та довіри**, а також – формальне відкриття медіаційного процесу. Медіатор:

- презентує себе та свою роль;
- уточнює правила процедури;
- наголошує на принципах медіації;
- за потреби – укладає письмову угоду про проведення медіації, що має цивільно-правову природу.

Також важливо надати сторонам можливість коротко висловитися щодо конфліктної ситуації – не для її аналізу, а для **вислуховування** та фіксації початкових позицій.

3. Формулювання проблеми (ідентифікація предмета спору)

Ця стадія полягає у спільному з'ясуванні та формалізації того, що саме є предметом конфлікту. Медіатор допомагає сторонам розділити **позиції** (тобто те, що сторони декларують) та **інтереси** (те, що насправді стоїть за позицією).

Також з'ясовуються:

- очікування сторін;
- наявність залежних чи супутніх проблем;
- юридичні, психологічні, економічні аспекти спору;
- наявність сторонніх осіб чи інституцій, від яких залежить вирішення.

4. Аналіз інтересів сторін

На цьому етапі сторони за допомогою медіатора досліджують **реальні мотиви, потреби та цінності**, що лежать в основі їхніх позицій. Завдання медіатора – допомогти сторонам побачити **загальні інтереси, точки дотику, потенціал взаємної вигоди**.

Застосовуються такі техніки, як:

- метод «чому? – тому що...» (глибинне занурення в мотивацію);
- реконструкція інтересів;
- переформулювання конфлікту у форматі задачі для спільного вирішення.

5. Генерація варіантів вирішення спору

На цій стадії медіатор створює умови для максимально широкого формулювання потенційних рішень. Сторони:

- висувають ідеї без обмежень;
- вивчають пропозиції одна одної;
- визначають критерії оцінки варіантів.

Важливо, щоб медіатор утримував **нейтралітет**, не оцінював варіанти і не надавав юридичних порад. За потреби, сторони можуть залучити фахових консультантів (юристів, психологів, фінансових експертів), що допускається законом.

6. Досягнення домовленостей та їх документування

Після обговорення варіантів сторони:

- досягають згоди щодо прийнятного рішення;

- фіксують результати у формі **медіаційної угоди**.

Медіаційна угода, відповідно до ЗУ «Про медіацію», може бути викладена у письмовій формі та мати **правову силу цивільно-правового договору**. У разі її нотаріального посвідчення або затвердження судом, вона може бути підставою для **примусового виконання** (як виконавчий документ).

У воєнних умовах до угоди можуть вноситися **застереження щодо строків виконання, обмежень через форс-мажорні обставини або альтернативних механізмів контролю за реалізацією домовленостей**.

7. Постмедіація (моніторинг виконання та підтримка)

Постмедіація не є обов'язковим етапом, але вона дедалі частіше використовується у складних або тривалих конфліктах, а також у справах із високим ризиком рецидиву конфлікту (наприклад, у сімейних, трудових чи військових спорах).

Форми постмедіації:

- уточнення умов виконання угоди;
- додаткові сесії у разі часткової неузгодженості;
- спостереження за динамікою взаємодії сторін після завершення основної процедури;
- психологічна чи соціальна підтримка учасників (за згодою).

Таким чином, здатність ефективно комунікувати, володіння правовими знаннями, глибоке розуміння природи конфліктів та чітке дотримання процедурних норм забезпечують не лише процесуальну легітимність, а й створюють умови для формування довіри між сторонами конфлікту.

2.7. Техніки роботи медіатора. Особливості онлайн-медіації та адаптація процедури в умовах обмежень воєнного часу

Професійна ефективність медіатора як ключової фігури процедури альтернативного врегулювання спорів значною мірою залежить не лише від його базових знань та особистих якостей, а й від володіння **практичними інструментами** впливу на комунікацію, емоційний стан учасників та динаміку конфлікту. У цьому контексті техніки, які застосовує медіатор, є не лише інструментами професійної майстерності, а й **юридично значущими засобами**, що забезпечують дотримання засад медіації – добровільності, рівності, нейтральності та конфіденційності.

1. Основні комунікативні техніки медіатора

Техніки медіації не є довільним набором психологічних прийомів, а становлять **структуровану систему інтервенцій**, що мають конкретне процесуальне призначення: зняття напруги, переформулювання позицій, прояснення інтересів, сприяння пошуку рішень тощо. До базових технік, які використовуються на різних стадіях медіації, належать:

- **Активне слухання** – включає невербальні та вербальні засоби

підтвердження уваги (ківання, рефлексивне перефразування, уточнювальні запитання). Забезпечує психологічну безпеку та стимулює відкритість учасників.

- **Переформулювання** – полягає в перетворенні конфліктної або емоційно забарвленої фрази на нейтральне, конструктивне висловлювання, орієнтоване на інтереси, а не на позиції.

- **Фокусування** – техніка, що допомагає сторонам зосередитися на суттєвому, уникати відхилень або повторень. Використовується, зокрема, для управління часом і підтримання структури діалогу.

- **Нормалізація** – полягає у визнанні нормальності емоцій або реакцій, що виникають у конфлікті. Дає учасникам відчуття, що їхні переживання є легітимними і не викликають осуду.

- **Метафоричне мислення** – використання образів, аналогій, прикладів з позаконфліктного досвіду. Допомагає сторонам змінити перспективу бачення проблеми.

- **Шатл-медіація (shuttle mediation)** – застосовується у випадках, коли спільна зустріч сторін неможлива з міркувань безпеки, високої конфліктогенності або емоційної напруги. Медіатор по черзі спілкується з кожною стороною окремо, передаючи повідомлення та уточнення, зберігаючи нейтральність.

Особливості онлайн-медіації

У зв'язку з пандемією COVID-19, а згодом – і з широкомасштабною збройною агресією проти України, **онлайн-медіація** набула значного поширення, ставши не лише альтернативою очним форматам, а іноді й **єдином можливим способом** проведення процедури.

Онлайн-медіація визнається законодавством України як допустимий формат проведення процедури, але має свої особливості:

- **Правовий аспект:** онлайн-угоди мають силу, якщо сторони підтвердили свою згоду в належній формі (письмово, електронним підписом, іншим документально зафіксованим способом).

- **Конфіденційність:** підвищується ризик несанкціонованого доступу третіх осіб. Медіатор зобов'язаний заздалегідь узгодити з учасниками правила конфіденційності та технічні заходи її забезпечення.

- **Технічні умови:** сторони повинні мати стабільне інтернет-з'єднання, пристрої для комунікації, навички користування платформою для відеозв'язку. Медіатор — відповідальність за адаптацію процедури до рівня цифрової грамотності сторін.

- **Мовна та невербальна комунікація:** відсутність повного спектру невербальних сигналів ускладнює зчитування емоційного стану сторін. Медіатор повинен бути особливо уважним до інтонацій, пауз, вербальних реакцій.

- **Контроль простору:** медіатор не має змоги повністю проконтролювати, чи перебувають треті особи поруч зі сторонами (наприклад,

у тій самій кімнаті), що може порушувати принципи безпеки та добровільності.

Адаптація процедури до умов воєнного стану

Воєнний стан створює об'єктивні перешкоди для проведення медіації в класичному форматі. До викликів належать: проблеми доступу до безпечного місця проведення зустрічі; психоемоційна нестабільність сторін, зумовлена травматичними подіями; фінансові та логістичні обмеження; правові обмеження у сфері переміщення, документування, нотаріального посвідчення тощо.

У таких умовах медіатор зобов'язаний:

- максимально **адаптувати структуру сесій** до обставин сторін (у тому числі скорочувати тривалість, розбивати процес на етапи, проводити асиметричні сесії);
- бути готовим до **екстреної зупинки процедури** у разі повітряної тривоги або евакуації;
- налагоджувати взаємодію з іншими фахівцями (психологами, соціальними службами, представниками ВПО, правозахисниками);
- формувати **гнучкі моделі домовленостей**, що враховують форс-мажорні обставини (відстрочки, поетапність виконання, умови зміни домовленостей тощо).

Крім того, у період воєнного стану особливого значення набуває **етична стійкість медіатора**, його вміння зберігати нейтральність навіть в умовах національної поляризації, ідентичнісних конфліктів або участі у справах, де сторони мають протилежні політичні, мовні, територіальні чи історичні позиції.

2.8. Документування результатів медіації

Документування результатів медіації є невід'ємним елементом медіаційного процесу, що забезпечує юридичну фіксацію досягнутих домовленостей і створює правову основу для подальшої реалізації угод між сторонами конфлікту. Відповідно до положень Закону України «Про медіацію» (ст. 1, 21), результати медіації оформлюються письмово у вигляді медіаційної угоди, що може бути укладена у формі письмового документа або іншої форми, визначеної сторонами, зокрема у електронній.

1. Види документів, що фіксують результати медіації

– **Медіаційна угода** – основний документ, що містить виклад узгоджених сторонами рішень щодо врегулювання конфлікту. Вона повинна бути чіткою, зрозумілою та відповідати принципам добровільності і взаємної згоди.

– **Протокол медіації** – у випадках, передбачених домовленістю сторін

або вимогами медіатора, може фіксувати основні етапи та перебіг процесу медіації, включаючи заяви, пропозиції та зауваження сторін.

– **Акти приймання-передачі** або інші додаткові документи, що підтверджують виконання окремих положень угоди.

2. Юридична сила медіаційної угоди

Медіаційна угода, укладена сторонами, має силу **цивільно-правового договору**, що зобов'язує сторони дотримуватися викладених у ній умов. За бажанням сторін така угода може бути нотаріально посвідчена, що посилює її доказову силу та спрощує процедуру примусового виконання.

У разі, якщо медіаційна угода стосується спорів, що можуть бути предметом судового розгляду, її умови можуть бути підставою для звернення до суду з позовом про затвердження мирової угоди.

3. Вимоги до змісту та оформлення документів

Документи, що фіксують результати медіації, повинні містити:

- повні дані учасників медіації (ПІБ, ідентифікаційні дані);
- чіткий виклад предмету спору та узгоджених рішень;
- строки, порядок і умови виконання домовленостей;
- підписи сторін і медіатора;
- дату і місце укладення.

Важливо також забезпечити **конфіденційність** документів, що відповідає вимогам Закону України «Про медіацію» (ст. 6), та обмеженням доступу третіх осіб без згоди сторін.

4. Особливості документування у воєнних умовах

У контексті воєнного стану можуть виникати специфічні проблеми з оформленням і збереженням медіаційних документів, зокрема:

- складності у доступі до нотаріальних послуг або електронних систем;
- ризик втрати документів через форс-мажорні обставини (руйнування, евакуація);
- необхідність використання електронних платформ та цифрових підписів з дотриманням вимог безпеки.

У таких умовах доцільно використовувати **електронні документи**, що підписуються з допомогою кваліфікованого електронного підпису (КЕП), що гарантує автентичність і юридичну значущість.

2.9. Особливості онлайн-медіації та адаптація процедури в умовах обмежень воєнного часу

В умовах воєнного стану, коли звичайні канали комунікації і особисті зустрічі можуть бути ускладнені або недоступні, медіація як ефективний механізм альтернативного врегулювання спорів потребує адаптації до нових

реалій. Однією з ключових трансформацій стало впровадження онлайн-медіації, що забезпечує безперервність та доступність процесу медіації, водночас вимагаючи врахування специфічних правових, технічних і етичних аспектів.

Правове регулювання онлайн-медіації

Закон України «Про медіацію» не виключає можливість проведення медіації в дистанційному форматі, передбачаючи, що процедура може здійснюватись із застосуванням засобів електронного зв'язку. Сторони мають право на вибір форми медіації, включно з онлайн-форматом, за умови забезпечення конфіденційності, добровільності та належного фіксування результатів.

Законодавчо також закріплена можливість використання кваліфікованих електронних підписів для оформлення медіаційних документів, що гарантує їм юридичну силу та захищеність від підробки.

Особливості проведення онлайн-медіації

Онлайн-медіація має низку специфічних рис, що впливають на організацію та проведення процедури:

- **Технічна база:** забезпечення стабільного інтернет-з'єднання, використання безпечних платформ із функцією відеоконференцій, можливістю запису (за згодою сторін), а також системи автентифікації учасників.

- **Конфіденційність і безпека:** особлива увага приділяється захисту інформації від несанкціонованого доступу, застосуванню шифрування даних і дотриманню стандартів інформаційної безпеки.

- **Комунікативні бар'єри:** відсутність фізичної присутності ускладнює сприйняття невербальних сигналів, що вимагає від медіатора підвищених навичок у роботі з вербальними засобами, а також використання спеціальних технік для підтримки довіри і взаєморозуміння.

- **Психологічні фактори:** стресові умови воєнного часу та дистанційний формат можуть підсилювати емоційну напругу учасників, що потребує від медіатора вміння працювати з кризовими емоціями дистанційно.

Адаптація процедури медіації в умовах воєнного стану

Воєнний стан вносить корективи не лише в технічну складову, а й у саму організацію медіації:

- **Гнучкість графіка:** сторони та медіатор можуть стикатися з непередбачуваними обставинами (аварії, перебої з електропостачанням, евакуації), що вимагає гнучкого планування сесій.

- **Розширення ролі медіатора:** окрім посередницької функції, медіатор може виконувати роль фасилітатора, допомагаючи сторонам адаптуватися до нових умов, координувати логістику процесу та підтримувати психологічний комфорт.

– **Юридичні гарантії:** необхідність посилення контролю за дотриманням принципів добровільності, конфіденційності та безпеки, що є ключовими в умовах підвищених ризиків та нестабільності.

– **Інформаційна підтримка:** роз'яснювальна робота серед учасників щодо специфіки онлайн-процедури, вимог до технічного оснащення, а також правил поведінки в дистанційному форматі.

Перспективи розвитку онлайн-медіації

Онлайн-медіація в умовах воєнного стану демонструє свою ефективність як інструмент швидкого, доступного і безпечного врегулювання спорів. Вона відкриває нові можливості для розвитку альтернативного вирішення конфліктів, інтеграції сучасних інформаційних технологій у юридичну практику та підвищення рівня правової культури громадян.

Надалі необхідним є удосконалення нормативно-правової бази, розробка спеціалізованих стандартів для проведення онлайн-медіації та впровадження системи сертифікації медіаторів з урахуванням дистанційної форми роботи.

ТЕМА 3. ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ В ПРАКТИЧНІЙ ЮРИДИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ. ПОЛІЦЕЙСЬКА МЕДІАЦІЯ

3.1. Практика застосування медіації у різних галузях права та суспільних відносинах

Медіація як альтернативний спосіб вирішення спорів набула значного поширення у світовій практиці та поступово інтегрується у правову систему України. Вона розглядається як ефективний інструмент не лише юридичного врегулювання спорів, але й як соціальний механізм підтримки діалогу, зниження конфліктності у суспільстві та формування культури порозуміння. Сфера застосування медіації охоплює широкий спектр правових та суспільних відносин, від сімейних і трудових спорів до кримінальних проваджень і корпоративних конфліктів.

Медіація сьогодні розглядається як дієвий інструмент урегулювання приватноправових спорів. Перехід від її фактичного застосування до офіційного визнання відбувся у 2021 р. після ухвалення Закону України «Про медіацію». Саме з цього часу правова спільнота активніше почала досліджувати ефективність медіаційної процедури та поступово розширювати можливості її використання як альтернативного способу вирішення конфліктів без звернення до суду. Водночас у науковому середовищі триває дискусія щодо доцільності застосування медіації в окремих галузях права¹⁶.

Одним із перспективних напрямів її впровадження виступає авторське право, яке безпосередньо пов'язане з творчою діяльністю та охоплює велику кількість суб'єктів – авторів, винахідників, митців. Креативність і прагнення до новаторства, властиві цим категоріям осіб, передбачають необхідність пошуку нових підходів до врегулювання спорів. Адже результати інтелектуальної діяльності становлять основу прогресу, а також слугують рушійною силою економічного й культурного розвитку суспільства¹⁷.

Особливої уваги заслуговує інститут альтернативного вирішення спорів, який охоплює комплекс методів, спрямованих на зниження конфліктності у процесі врегулювання суперечностей. Йдеться не лише про двосторонні переговори, а й про багатосторонні комунікаційні формати, що дозволяють

¹⁶ Про медіацію : Закон України від 16 листопада 2021 р. (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2021. № 875-ІХ. Ст. 8.

¹⁷ Кройтор В. А., Садикова Я. М. Збалансованість інтересів як принцип сучасного правового регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 1. С. 100–102.

досягати збалансованих рішень¹⁸.

З огляду на те, що у сфері авторського права активно виникають нетипові та нові об'єкти, стосовно яких іноді складно визначити чіткий правовий режим, саме медіація постає найбільш доцільним інструментом для їх врегулювання¹⁹.

У судовій системі медіація виконує подвійну функцію. По-перше, вона сприяє розвантаженню судів, дозволяючи сторонам досягати згоди без тривалого судового процесу. По-друге, вона зберігає контроль за якістю прийнятих рішень, оскільки результати медіації можуть бути закріплені у вигляді мирових угод і мати юридичну силу. Отже, судова медіація сприяє підвищенню ефективності правосуддя та створює умови для формування довіри громадян до судової влади.

У сучасній адвокатській практиці медіація посідає важливе місце як ефективний інструмент професійної діяльності юриста. Вона розглядається не лише як додатковий механізм вирішення спорів, а як комплексна технологія, що сприяє досягненню справедливого та взаємовигідного результату для всіх учасників конфлікту. Особливість адвокатської діяльності полягає у поєднанні правової компетентності з навичками комунікації, що дозволяє адвокатам успішно застосовувати медіаційні методики як у ролі безпосередніх посередників, так і в ролі консультантів своїх клієнтів під час переговорів²⁰.

Застосування медіаційних технологій в адвокатській практиці спрямоване насамперед на забезпечення можливості досягнення компромісного рішення без звернення до суду. Такий підхід дозволяє сторонам економити значні ресурси: як фінансові, так і часові. Судові процеси в Україні та за кордоном часто є тривалими та витратними, що створює додаткове навантаження як на учасників спору, так і на судову систему загалом. Використання медіації адвокатами дає змогу уникнути затягування процесу та сформуванню правового рішення, яке враховує інтереси обох сторін.

Крім економічної доцільності, важливим аспектом медіації в адвокатській практиці є її гуманістичний характер. Адвокати, які застосовують медіаційні технології, допомагають сторонам зберегти ділові чи особисті відносини, що особливо актуально у сімейних, трудових або корпоративних спорах²¹. Традиційне судове рішення часто не залишає простору для подальшої співпраці сторін, оскільки ґрунтується на принципі «виграш–програш». Натомість медіація орієнтується на модель «виграш–виграш», де

¹⁸ Галупова Л. І. Альтернативні способи врегулювання конфліктів у сфері права інтелектуальної власності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2021. 20 с.

¹⁹ Дмитренко А. А., Мазур М. Р. Особливості медіації у кримінальному провадженні України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2021. Серія : Право 67. С. 273–277. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/250422/247874>.

²⁰ Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05 липня 2012 року № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>.

²¹ Слома В. В. Медіація як спосіб вирішення цивільно-правових спорів. *Актуальні проблеми правознавства*. № 4(36). 2023. С. 89–93.

ключовим результатом є не лише вирішення конкретного спору, а й збереження можливості подальшої взаємодії.

Особливої уваги заслуговує функція адвоката як консультанта у медіації. У такому випадку адвокат не виступає посередником безпосередньо, але сприяє своєму клієнту у підготовці до переговорів, формулюванні правових позицій та пошуку взаємовигідних рішень. Завдяки цьому клієнт отримує не лише професійний юридичний супровід, але й підтримку у виробленні конструктивної поведінки, що зменшує ризик ескалації конфлікту²².

Отже, медіація в адвокатській практиці є багатофункціональним інструментом, який забезпечує комплексний підхід до вирішення спорів. Вона поєднує правові, психологічні та комунікативні методики, створюючи умови для досягнення згоди без надмірної конфронтації. Завдяки своїй гнучкості медіація має значний потенціал подальшого розвитку в адвокатській діяльності та може стати дієвим механізмом зниження навантаження на судову систему, підвищення рівня правової культури суспільства та формування довіри громадян до правових інститутів.

Ювенальна юстиція є однією з найбільш перспективних сфер застосування медіації, адже саме у справах, що стосуються неповнолітніх, особливо важливим є пошук таких механізмів правового врегулювання, які не тільки покарали б за правопорушення й створили умови для виправлення та повернення особи до повноцінного життя у суспільстві. У цьому контексті медіація розглядається як ключовий елемент відновного правосуддя²³. Вона дозволяє неповнолітньому правопорушнику усвідомити наслідки своїх дій, визнати провину, вибачитися перед потерпілою стороною та взяти на себе відповідальність за відновлення соціальної справедливості. Застосування медіації у ювенальній юстиції зменшує ризик рецидиву та сприяє ресоціалізації молоді, оскільки акцент робиться не на покаранні, а на відновленні порушених соціальних зв'язків²⁴.

Міжнародний досвід показує, що медіаційні програми в ювенальній юстиції ефективно функціонують у багатьох країнах Європи та Північної Америки. Наприклад, у Норвегії та Фінляндії відновне правосуддя стало важливим інструментом правової системи, що дозволяє досягати позитивних результатів у роботі з неповнолітніми правопорушниками. В Україні подібна практика також поступово набуває поширення: за участі правозахисних організацій та за підтримки міжнародних партнерів реалізуються пілотні

²² Білик Т., Гаврилюк Р. Медіація у професійній діяльності юриста : підручник. Одеса : Екологія, 2019. 456 с. URL: https://sk.ua/wp-content/uploads/2020/02/8.3_mediatsiya-v-trudovikh-vidnosinakh.pdf.

²³ Бліхар В. С., Дробиняк О. В. Філософсько-правовий аналіз інституту ювенальної юстиції : монографія. Хмельницький : ХУУПім. Л. Юзькова, 2020. 320 с.

²⁴ Миргород-Карпова В. В., Шлапко Т. В., Принципи ювенальної юстиції та захист основоположних прав і свобод неповнолітніх осіб. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2022. № 2. С. 121-123.

проекти з медіації у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх. Ці ініціативи демонструють, що навіть у випадках скоєння кримінальних проступків можливо досягти примирення сторін та уникнути подальшої криміналізації молоді²⁵.

Важливе місце займає медіація й у трудових спорах, які є однією з найпоширеніших категорій конфліктів у суспільстві. Вони виникають у результаті порушення умов трудового договору, невиплати заробітної плати, звільнення працівників, дискримінації чи порушення правил охорони праці. Такі конфлікти часто супроводжуються високим рівнем емоційної напруги, що ускладнює їх врегулювання виключно правовими методами²⁶. Традиційний розгляд трудових спорів у судах зазвичай є тривалим та дорогим процесом, що негативно впливає як на працівників, так і на роботодавців.

Медіація у сфері трудових відносин дозволяє вирішувати конфлікти швидше, ефективніше та з меншими витратами. Вона сприяє досягненню взаємовигідних домовленостей, що відповідають інтересам обох сторін, а також збереженню трудового колективу та забезпеченню стабільності виробничих процесів²⁷. Наприклад, у разі конфлікту між керівництвом підприємства та профспілкою медіація може допомогти досягти компромісу щодо умов оплати праці чи графіка роботи, що зменшує ризик страйків та зберігає ефективність діяльності підприємства. У міжнародній практиці медіація у трудових спорах активно застосовується у Великій Британії та Канаді, де спеціалізовані медіатори допомагають сторонам швидко знаходити оптимальні рішення, не доводячи справу до суду.

Окремим і надзвичайно важливим напрямом є сімейна медіація, яка вже здобула широке визнання у світі як один із найуспішніших різновидів альтернативного вирішення спорів²⁸. Сімейні конфлікти – це особлива категорія спорів, де на перший план виходять не лише юридичні, а й емоційні, психологічні аспекти. Найчастіше вони виникають у процесі розлучення, при визначенні місця проживання дитини, порядку спілкування батьків із дітьми, а також під час поділу майна подружжя²⁹. Традиційний судовий процес у таких випадках може лише поглибити конфлікт, оскільки базується на жорсткому

²⁵ Веселов М. Ю. Адміністративно-правові засади функціонування ювенальної юстиції в системі забезпечення прав дітей в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2020. 381 с.

²⁶ Гетьманцева Н. Д., Орловський О. Я. Трудові спори : навч.-метод. посіб. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2021. 116 с

²⁷ Золотухіна Л.В. Особливості процесу медіації в контексті трудових спорів. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2024. № 2. С. 141–146.

²⁸ Медіація в сімейних спорах: шлях до примирення, порозуміння та врегулювання. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/simeyne-pravo/mediaciya-usimeynih-sporah-shlyah-do-primirenniya-porozuminnya-ta-vregulyuvannya.html>.

²⁹ Можечук Л. Медіація як позасудовий спосіб вирішення спорів: досвід зарубіжних країн. *Науковий вісник ДДУВС*. 2021. Спец. вип. № 2. С. 650–655.

застосуванні правових норм, тоді як медіація пропонує більш гнучкий підхід³⁰.

Сімейна медіація надає сторонам можливість самостійно визначати умови врегулювання спору, виходячи з власних потреб та інтересів, а не лише з букви закону. Це дозволяє уникнути формалізованих та часто тривалих судових процедур, сприяє зниженню рівня конфліктності та забезпечує збереження психологічного благополуччя дітей³¹. Адже у центрі уваги медіатора завжди перебувають інтереси дитини, яка найсильніше страждає від конфлікту між батьками. У багатьох європейських країнах сімейна медіація є обов'язковим етапом перед зверненням до суду з позовом про розлучення чи визначення батьківських прав³². Наприклад, у Франції та Німеччині суди активно спрямовують подружжя на медіацію з метою збереження можливості подальшої співпраці батьків у вихованні дітей. В Україні сімейна медіація лише набирає оберти, однак уже сьогодні існують громадські організації та спеціалізовані центри, які надають такі послуги. Їхня діяльність показує, що застосування медіації у сімейних конфліктах дозволяє значною мірою зменшити навантаження на судову систему та водночас підвищити якість врегулювання спорів³³.

Отже, медіація у ювенальній юстиції, трудових і сімейних відносинах виступає дієвим інструментом збереження соціальної стабільності та забезпечення справедливості у суспільстві. Вона не лише допомагає уникнути зайвої конфронтації, але й сприяє формуванню нової культури вирішення конфліктів, заснованої на взаємній повазі, діалозі та пошуку компромісу. У перспективі поширення медіації в цих сферах може суттєво підвищити ефективність правової системи України та наблизити її до найкращих європейських стандартів³⁴.

У цивільних та адміністративних справах медіація посідає особливе місце, оскільки саме у цих сферах найчастіше виникають конфлікти між громадянами, громадськими об'єднаннями та органами державної влади. Цивільно-правові відносини охоплюють широкий спектр спорів: від питань щодо виконання договорів і відшкодування шкоди до захисту права власності чи вирішення сусідських конфліктів. Адміністративні спори здебільшого

³⁰ Голобородько Д. В. Структура та види медіаційної діяльності. *Держава та регіони*. Серія : Право. 2022. № 4 (78). С. 207–211.

³¹ Чепік-Трегубенко О. С., Чернобук В. В. Теоретико-прикладні аспекти застосування медіації в умовах воєнного стану в Україні (на прикладі сімейної медіації). *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2025. № 3. С. 61–65.

³² Стрембій А. Переваги проведення медіації у сімейних справах. *Безоплатна правнича допомога*. URL: <https://legalaid.gov.ua/publikatsiyi/perevagy-provedennya-mediatsiyi-u-simejnyhsporah>.

³³ Кройтор В. А. Медіація як альтернативний спосіб вирішення спорів у сфері захисту прав на нетипові об'єкти авторського права. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 8. С. 124–127.

³⁴ Мазаракі Н. А. Теоретико-правові засади запровадження медіації в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2019. 40 с.

стосуються правовідносин громадян і юридичних осіб із державними органами, що нерідко супроводжується недовірою та напруженістю³⁵. У таких ситуаціях медіація стає дієвим механізмом, адже вона дозволяє знайти компромісне рішення, яке одночасно враховує інтереси приватної особи та публічний інтерес держави чи органу місцевого самоврядування.

Головною перевагою медіації у цивільних та адміністративних справах є можливість зменшення навантаження на суди, де розгляд спорів часто триває роками. Натомість медіаційна процедура є більш швидкою, менш витратною та спрямованою на збереження конструктивного діалогу між сторонами³⁶. Наприклад, у випадку адміністративного спору між підприємцем і місцевою владою щодо оренди земельної ділянки медіація дозволяє уникнути тривалого процесу у суді, який може загальмувати розвиток бізнесу та призвести до фінансових збитків. У міжнародній практиці подібні механізми активно застосовуються у Німеччині та Польщі, де адміністративна медіація стала ефективним інструментом налагодження взаємодії між громадянами та державними органами³⁷.

Особливої уваги заслуговує застосування медіації у кримінальному процесі, яке вважається однією з найскладніших, але водночас і найцінніших форм цієї практики³⁸. На відміну від цивільних і трудових спорів, де предметом є майнові чи договірні відносини, кримінальні справи стосуються порушення фундаментальних цінностей суспільства. Однак саме тут медіація може стати інструментом відновлення соціальної справедливості. Суть кримінальної медіації полягає у примиренні потерпілого та правопорушника, що дозволяє не тільки компенсувати завдану шкоду, а й сприяє реінтеграції правопорушника в суспільство.

Позитивним прикладом є практика країн Європейського Союзу, зокрема Нідерландів та Бельгії, де відновне правосуддя та кримінальна медіація інтегровані у правову систему. Тут медіатори допомагають сторонам знайти прийнятне рішення, яке знижує рівень рецидивної злочинності та сприяє профілактиці нових правопорушень. В Україні ця практика ще перебуває на етапі становлення, проте вже існують окремі пілотні проєкти, що демонструють позитивні результати³⁹. Наприклад, у випадках злочинів невеликої та середньої тяжкості медіація дозволяє досягти примирення та уникнути суворих покарань, зберігаючи при цьому баланс між інтересами

³⁵ Токарева К. С. Адміністративно-правове регулювання медіації: сучасний стан та тенденції розвитку : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2021. 40 с.

³⁶ Озерський І. В. Актуальні проблеми медіації в юрисдикційному процесі України : навч. посіб. 2-е вид. Миколаїв : ЧНУ ім. Петра Могили, 2023. 330 с.

³⁷ Гаврилюк Р., Пацурківський П. Медіація як цінність : монографія. Чернівці : ЧНУ : Рута, 2023. 465 с.

³⁸ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651- VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

³⁹ Фоміна Т. Г. Медіація у кримінальному провадженні: новели законодавства та перспективи його вдосконалення. *Право і безпека*. 2022. № 1 (84). С. 104–114.

потерпілого і суспільства. Особливе значення кримінальна медіація має для неповнолітніх правопорушників, адже у цьому випадку основною метою є не покарання, а виховання відповідальності та ресоціалізація⁴⁰.

Окремий напрям застосування медіації становить корпоративна сфера, де зосереджені господарські відносини, інтереси бізнесу та акціонерів. У сучасних умовах динамічного розвитку економіки саме корпоративні конфлікти часто мають масштабні наслідки як для конкретних компаній, так і для цілих галузей. Традиційні судові процедури у сфері корпоративних спорів є довготривалими та дорогими, а публічність розгляду у суді може завдати шкоди репутації компанії та підірвати довіру інвесторів. Медіація у таких випадках пропонує альтернативний шлях, орієнтований на збереження господарської діяльності та мінімізацію репутаційних ризиків⁴¹.

Корпоративна медіація застосовується у спорах між партнерами, акціонерами чи власниками компаній щодо розподілу прибутку, управління бізнесом чи виходу зі складу учасників⁴². На відміну від судового рішення, яке часто надає перевагу одній стороні, медіація дозволяє виробити взаємовигідні домовленості, що забезпечують продовження співпраці. Наприклад, у разі конфлікту між двома акціонерами щодо управління підприємством медіація може допомогти визначити нові принципи корпоративного управління, зберігши при цьому як бізнес, так і довгострокові відносини між сторонами⁴³.

У світовій практиці корпоративна медіація стала невід'ємною частиною бізнес-культури. Зокрема, у США та Великій Британії більшість великих компаній мають внутрішні положення, що передбачають обов'язкове звернення до медіації перед тим, як сторони подають позов до суду. Це дозволяє значною мірою зменшити кількість судових процесів у сфері бізнесу та забезпечує стабільність корпоративного середовища. Для України впровадження такої практики є перспективним напрямом, адже воно сприятиме не лише розвантаженню судової системи, а й підвищенню рівня інвестиційної привабливості держави⁴⁴.

Отже, медіація у цивільних та адміністративних справах, у кримінальному процесі та корпоративному середовищі доводить свою універсальність і значущість як альтернативний механізм вирішення спорів. Вона сприяє побудові культури діалогу, зменшенню соціальної напруги та

⁴⁰ Денисюк П. Д. Медіація в кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2021. Вип. 64. С. 308–312.

⁴¹ Турман Н. Інститут медіації в кримінальному процесі Польщі та України. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 5. С. 286–289.

⁴² Крутий О. М. Медіація як комунікаційний засіб розвитку корпоративної культури публічного управління в умовах глобалізації. *Державне будівництво*. 2019. № 2. URL: <http://academy.lviv.ua/index.php/db/article/view/51/45>.

⁴³ Супрун Г. Зарубіжний досвід підготовки медіаторів та можливості його застосування в Україні. *Підприємництво, господарство і право. Цивільне право і процес*. 2019. № 1. С. 34–37.

⁴⁴ Шеремет А. Організаційні передумови процедури медіації. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2021. № 47. С. 45–49.

забезпеченню балансу інтересів між громадянами, бізнесом і державою. У перспективі її ширше застосування може стати запорукою розвитку демократичної правової системи України та формування нової моделі суспільних відносин, орієнтованих на взаємоповагу і компроміс

Приклади практичного застосування

Яскравим прикладом ефективності медіації можна назвати корпоративний спір між двома українськими компаніями, які понад рік не могли домовитися про умови виконання контракту. Судовий розгляд передбачав значні фінансові витрати та ризик розриву партнерських відносин. Завдяки медіації сторони протягом двох сесій досягли домовленостей, за якими одна компанія погодилася на зміну графіку поставок, а інша – на часткову знижку. Це дозволило не лише зберегти ділові стосунки, але й започаткувати новий спільний проєкт. У цивільних та адміністративних справах в Україні вже існують приклади успішного застосування медіації. Наприклад, у спорі між мешканцями житлового будинку та місцевою владою щодо незаконного розміщення тимчасових споруд для торгівлі вдалося досягти компромісу: підприємці перенесли торгові точки на іншу територію, а громада погодилася на нові умови облаштування благоустрою. У результаті сторони уникли тривалого судового процесу, а конфлікт було вирішено шляхом врахування як приватних, так і публічних інтересів⁴⁵.

У кримінальній сфері позитивним прикладом є пілотні проєкти відновного правосуддя, які реалізовувалися в Україні у 2019–2021 рр. за підтримки міжнародних організацій. Один із кейсів стосувався неповнолітнього, який скоїв крадіжку мобільного телефону. Завдяки процедурі медіації він зустрівся з потерпілим, вибачився, відшкодував збитки та виконав низку соціально корисних робіт⁴⁶. Суд, врахувавши результати примирення, звільнив його від кримінальної відповідальності. Такий підхід дозволив уникнути клейма «злочинця» та сприяв ресоціалізації підлітка, що відповідає європейським практикам відновного правосуддя.

Ще більш показовою є сфера корпоративних конфліктів. Відомий випадок в Україні стосувався невеликого агропідприємства, де між двома співвласниками виникла суперечка щодо розподілу прибутку та стратегії розвитку бізнесу. Один із власників наполягав на розширенні виробництва та залученні інвесторів, тоді як інший вимагав збереження традиційної моделі господарювання. Завдяки медіації сторони домовилися про розподіл сфер відповідальності: один із партнерів займався пошуком інвесторів і розвитком нових напрямів, інший – контролював виробництво та фінансові операції. Це

⁴⁵ Крутій О. М. Медіація як комунікаційний засіб розвитку корпоративної культури публічного управління в умовах глобалізації. *Державне будівництво*. 2019. № 2. С. 1–14.

⁴⁶ Вінник О. М. Корпоративні конфлікти та зловживання корпоративними правами в акціонерних товариствах: традиційні та інноваційні способи попередження й розв’язання. *Правовий механізм інноваційного розвитку*. 2019. № 2. С. 5–12.

дозволило не тільки зберегти компанію від розпаду, а й забезпечити її подальший розвиток.

Інший приклад стосується ІТ-компанії, де між акціонерами виник конфлікт через права на використання програмного забезпечення, створеного спільною командою. Судовий процес міг призвести до втрати ключових клієнтів і серйозних фінансових збитків. Медіатор допоміг сторонам виробити угоду про спільне володіння правами інтелектуальної власності та створення дочірньої компанії, яка займалася комерціалізацією продукту. Це рішення не лише врятувало бізнес, а й забезпечило його вихід на міжнародний ринок.

Таким чином, український досвід свідчить, що медіація у різних сферах – від адміністративних спорів до корпоративних конфліктів – може бути ефективною альтернативою судовому розгляду. Вона сприяє збереженню ресурсів, підтриманню довіри між сторонами та створенню більш передбачуваного правового середовища, що є особливо важливим в умовах сучасних викликів, які переживає українське суспільство.

3.2. Роль медіації у забезпеченні прав людини та соціальної стабільності

У сучасних умовах суспільного розвитку медіація дедалі більше розглядається не лише як інструмент альтернативного вирішення спорів, а й як важливий механізм забезпечення прав людини та підтримки соціальної стабільності. Сьогодні правова система України та світова спільнота в цілому відчують зростаючу потребу у методах врегулювання конфліктів, які б дозволяли мінімізувати рівень агресії, уникати ескалації протистоянь і водночас гарантувати дотримання основоположних прав та свобод людини. Традиційна судова система часто виявляється перевантаженою, а судові рішення – надмірно формалізованими та неспроможними забезпечити задоволення глибинних потреб сторін. Саме тому медіація постає ефективним інструментом, який дозволяє поєднати юридичні, психологічні та соціальні аспекти врегулювання спору.

Її значення особливо зростає в умовах воєнного стану, коли суспільство стикається з численними викликами – від правових до соціально-психологічних. Війна призводить до значних трансформацій у суспільних відносинах: збільшується кількість внутрішньо переміщених осіб, загострюються питання соціального забезпечення, зростає кількість трудових і сімейних конфліктів, а також підвищується ризик протистояння між громадянами та органами влади⁴⁷. У таких умовах медіація здатна виступати як механізм швидкого й ефективного реагування на конфліктні ситуації, забезпечуючи при цьому баланс інтересів.

Наприклад, у практиці гуманітарних організацій нерідко виникають

⁴⁷ Дроздов О. Європейські основи доступу до правосуддя. URL: <https://unba.org.ua/publications/print/6654-evropejs-kiosnovi-dostupu-do-pravosuddya.html>.

суперечки між переселенцями та органами місцевого самоврядування щодо надання тимчасового житла або розподілу матеріальної допомоги. Судові розгляди таких спорів можуть тривати місяцями, що лише загострює напругу та створює атмосферу недовіри до державних інституцій⁴⁸. Використання медіаційних процедур дозволяє досягти компромісу за значно коротший час: сторони можуть обговорити свої потреби, запропонувати прийнятні варіанти розв'язання та прийти до взаємного рішення, яке враховує інтереси обох сторін. У результаті знижується соціальна напруга, зберігається психологічна рівновага учасників та підтримується довіра до органів влади.

Ще одним прикладом є трудові відносини у сфері оборони та безпеки. В умовах війни військовослужбовці та їхні сім'ї часто стикаються з проблемами отримання соціальних гарантій, компенсацій або медичної допомоги⁴⁹. У таких випадках застосування медіації дозволяє уникнути тривалих конфліктів між військовими та державними структурами, адже процедура передбачає не лише юридичний, а й психологічний аспект комунікації. Посередник допомагає сторонам почути одне одного, усвідомити обмеженість ресурсів, але водночас знайти справедливий вихід із ситуації.

Важливим аспектом є також психологічний вплив медіації. У період воєнних дій значна частина населення перебуває в стані стресу, а будь-який конфлікт може набувати емоційно загостреного характеру. Традиційні юридичні процедури, які передбачають чітке визначення «винного» та «правого», нерідко лише поглиблюють напруження⁵⁰. Медіація ж ґрунтується на принципах діалогу, рівності сторін і добровільності. Це означає, що учасники процесу мають можливість не лише знайти компроміс, а й зберегти стосунки, відновити довіру та співпрацю. Саме ця властивість робить медіацію особливо цінною під час війни, коли суспільство потребує єдності та взаємної підтримки.

Показовим прикладом ефективності медіації в умовах збройних конфліктів є міжнародний досвід. У багатьох країнах, які переживали внутрішні чи зовнішні війни, медіація використовувалася не лише для вирішення приватних спорів, а й як інструмент громадського діалогу. Наприклад, у Балканських країнах після воєнних подій 1990-х років саме завдяки медіаційним практикам вдавалося вирішувати численні майнові, сімейні та трудові конфлікти, що виникали між різними групами населення⁵¹.

⁴⁸ Йосипенко С. Т. Медіація як спосіб вирішення спорів у приватно-правових відносинах : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2019. 19 с.

⁴⁹ Піддубний Д. І. Розвиток інституту медіації в умовах воєнного стану в Україні. *Juris Europensis Scientia*. 2022. № 3. С. 130–134.

⁵⁰ Кармаза О. О., Прудкий Б. О. Перспективи становлення інституту медіації у виборчому процесі. *Juris Europensis Scientia*. 2020. Вип. 3. С. 94–98.

⁵¹ Кармаза О. О., Кушерець Д. В., Луцька Г.В. Медіація в Україні як ефективна позасудова форма захисту прав громадян в умовах дії правового режиму воєнного стану. *Human rights and public governance in modern conditions : Scientific monograph*. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2023. С. 236–251.

Для України такий досвід є надзвичайно актуальним, адже він демонструє, що медіація здатна стати основою для відновлення соціальної згуртованості після завершення воєнних дій.

Отже, у цьому контексті медіація виявляється не лише ефективним правовим інструментом, а й суспільно значущим явищем, що сприяє формуванню культури миру та довіри. Вона забезпечує неформалізований, але водночас структурований процес вирішення конфліктів, який відповідає принципам гуманності, рівності та справедливості. Застосування медіації в умовах воєнного стану стає не просто альтернативою судовому розгляду, а важливою передумовою стабільності суспільства, захисту прав людини та формування нової правової культури, орієнтованої на діалог та співпрацю.

Медіація під час воєнного стану: виклики та перспективи. Воєнний стан створює особливі умови функціонування суспільства, в яких зростає кількість соціальних і правових конфліктів, що мають як індивідуальний, так і колективний характер. Війна докорінно змінює суспільні відносини, посилює соціальну напругу та провокує виникнення численних суперечок, що стосуються найрізноманітніших сфер: від трудових відносин військовослужбовців і цивільного персоналу до питань забезпечення житлом переселенців, отримання соціальних виплат, компенсацій чи медичної допомоги. Не менш актуальними залишаються й конфлікти між громадянами та органами влади, які в умовах обмежених ресурсів і надзвичайного правового режиму набувають особливої гостроти⁵².

Судова система у таких умовах часто перевантажена, що ускладнює своєчасний розгляд справ та призводить до затягування процедур. Судові процеси, які в мирний час можуть тривати кілька місяців, у період війни нерідко розглядаються роками. До того ж не завжди судові рішення здатні задовольнити обидві сторони, адже вони ґрунтуються на формальних правових приписах і не враховують психологічні та соціальні потреби учасників конфлікту. У таких умовах на перший план виходить медіація, яка надає більш оперативний, гнучкий і гуманний спосіб врегулювання спорів, дозволяючи зберегти соціальну справедливість та мінімізувати психологічний тиск на сторони.

Особливу роль медіація відіграє у вирішенні трудових спорів, пов'язаних із військовою службою⁵³. Наприклад, військовослужбовці або члени їхніх родин часто стикаються з труднощами у нарахуванні грошового забезпечення, отриманні компенсацій за поранення чи виплат у зв'язку із втратою годувальника. У звичайному судовому процесі такі справи розглядаються довго й супроводжуються додатковими витратами, тоді як

⁵² Чепік-Трегубенко О. Медіація в умовах воєнного стану в Україні: сучасність та перспективні напрями дослідження. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2024. Спец. вип. № 1. С. 38–44.

⁵³ Басова І. Медіація в умовах воєнного стану. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Юридичні науки*. 2024. № 2 (70). С. 5–9.

медіація дозволяє досягти результату значно швидше. Практика показує, що в багатьох випадках сторони – військова частина, органи соціального захисту та родина – готові йти на взаємні поступки, але їм бракує ефективної комунікації. Саме медіатор може стати тим посередником, який забезпечує конструктивний діалог, роз'яснює позиції сторін та сприяє пошуку рішення, що задовольнить усіх учасників спору⁵⁴.

Прикладом може слугувати справа щодо компенсації військовослужбовцю, який отримав поранення на фронті. Орган соціального захисту відмовив у повному відшкодуванні через технічні недоліки в документах. У звичайному порядку це означало б довготривалу судову тяганину. Проте за допомогою медіації вдалося організувати зустріч сторін, де були уточнені відсутні документи, а держава, врахувавши інтереси військового, погодилася на часткову виплату з подальшою можливістю донарахування. Таким чином, конфлікт було врегульовано без зайвих судових витрат і тривалого стресу для учасників.

Не менш актуальним є застосування медіації у справах внутрішньо переміщених осіб. Проблеми із забезпеченням житлом, отриманням гуманітарної допомоги або користуванням спільними ресурсами часто стають предметом конфліктів між переселенцями та місцевими громадами. Судові рішення у таких справах не завжди відповідають реальним потребам людей, адже вони здебільшого фіксують правовий статус, але не сприяють налагодженню суспільних відносин. Медіація ж, навпаки, дозволяє сторонам самостійно знайти збалансоване рішення.

Наприклад, у практиці правозахисних організацій зафіксовані випадки, коли переселенці, тимчасово розміщені у гуртожитках, вступали у конфлікт із місцевою владою через оплату комунальних послуг. Замість тривалих судових процесів було організовано медіаційну зустріч, де сторони погодили спільний план: частину витрат бере на себе громада, а переселенці компенсують решту після працевлаштування. Такий компроміс не лише дозволив уникнути відкритих протистоянь, а й сприяв збереженню соціальної згуртованості та довіри до органів влади⁵⁵.

Особливе місце у воєнних умовах має медіація в питаннях соціальних гарантій для військовослужбовців та їхніх сімей. Багато з них стикаються з бюрократичними труднощами під час отримання пенсій, страхових виплат чи допомоги у зв'язку із втратою близьких. Судові справи з таких питань часто викликають додатковий біль і розчарування, тоді як медіація дає змогу швидко врегулювати спір у гуманний спосіб, з урахуванням моральних і психологічних аспектів.

⁵⁴ Патлашинська І. До питання ролі політичної медіації у вирішенні воєнних конфліктів: досвід для України. *Вісник Львівського університету. Філософсько-політологічні студії*. 2022. Вип. 42. С. 298–303.

⁵⁵ Андреева О. В. Медіація як ефективний спосіб вирішення економічних спорів в умовах воєнного стану та в післявоєнний період. *Право України*. 2023. № 10. С. 101–111.

Також варто зазначити, що медіація може використовуватися у сфері відносин між громадянами та органами влади. Воєнний стан нерідко вимагає запровадження обмежень прав і свобод громадян – від комендантської години до вилучення майна для потреб армії. Це неминуче викликає суперечки, які в судовому порядку розглядаються довго і часто супроводжуються недовірою до державних інституцій. У таких випадках медіація виступає дієвим інструментом, оскільки дозволяє громадянам висловити свої претензії, а владі – пояснити мотиви своїх рішень та запропонувати компенсаційні механізми.

Отже, медіація в умовах воєнного стану не лише сприяє вирішенню конкретних спорів, але й виконує важливу превентивну функцію – допомагає запобігати ескалації суспільної напруги. Вона сприяє формуванню культури діалогу, підвищує рівень довіри між громадянами та державою, а також забезпечує збереження соціальної єдності в часи найбільших викликів⁵⁶. У перспективі розвиток інституту медіації в Україні може стати одним із ключових чинників відновлення миру та стабільності після завершення воєнних дій, а також важливим елементом побудови демократичної правової держави, орієнтованої на людину.

Медіація як інструмент підтримки громадського миру та зниження конфліктності. Одним із ключових результатів застосування медіації є її здатність знижувати рівень конфліктності у суспільстві та підтримувати громадський мир навіть у надзвичайно складних умовах. На відміну від традиційних судових процедур, які часто передбачають чіткий розподіл результатів на «перемогу» однієї сторони та «поразку» іншої, медіація ґрунтується на принципі взаємної вигоди та співпраці. Це дозволяє не лише знайти компромісне рішення у конкретному спорі, але й зберегти, а інколи навіть відновити зруйновані відносини між сторонами. У сучасному світі, де конфлікти стають все більш багатогранними й зачіпають не лише правову, а й соціальну та психологічну сфери, медіація є важливим елементом розбудови мирного співіснування.

У контексті сучасних викликів для України, де війна призводить до загострення соціально-економічних проблем, поширення культури медіації набуває особливої ваги⁵⁷. Збройна агресія та воєнний стан стали факторами, які значно ускладнили функціонування суспільних відносин: зросла кількість внутрішньо переміщених осіб, з'явилися нові групи населення зі специфічними потребами, серед яких ветерани війни та члени їхніх сімей, а також посилилися протиріччя у громадах через обмеженість ресурсів. У таких умовах традиційні інструменти врегулювання спорів не завжди є достатньо ефективними, адже вони можуть поглиблювати протистояння замість його подолання. Саме медіація дозволяє переводити емоційні суперечки у площину

⁵⁶ Дремов Д. С. Онлайн – медіація: проблеми реалізації та питання доцільності. *Modern scientific journal*. 2024. Вип. 3. С. 25–31.

⁵⁷ Подковенко Т. О. Зміст та значення принципу конфіденційності в медіації. *Галицькі студії: юридичні науки*. 2024. Вип. 5. С. 5–11.

конструктивного діалогу, де сторони мають можливість висловити свої позиції, бути почутими та спільно виробити рішення.

Особливої уваги заслуговує застосування медіації у громадах, де проживають внутрішньо переміщені особи (ВПО)⁵⁸. Питання забезпечення житлом, доступу до гуманітарної допомоги, пошуку роботи чи інтеграції у нові соціальні спільноти нерідко стають джерелом конфліктів між переселенцями та місцевим населенням⁵⁹. Наприклад, у низці українських міст виникали суперечки щодо використання комунального житла чи компенсацій за орендовані приміщення, що нерідко супроводжувалося недовірою та ворожістю. Медіаційні практики, які впроваджувалися громадськими організаціями за підтримки міжнародних партнерів, довели свою ефективність: у процесі відкритого діалогу сторони доходили до домовленостей щодо справедливого розподілу ресурсів, що дозволяло уникнути ескалації конфлікту та сприяло формуванню атмосфери співпраці.

Не менш важливим напрямом є робота з ветеранами війни та членами їхніх родин. Ці категорії населення часто стикаються з психологічними травмами, труднощами соціальної адаптації, проблемами працевлаштування. Невирішені питання, зокрема пов'язані з пільгами, компенсаціями чи соціальною підтримкою, нерідко стають предметом конфліктів як з органами влади, так і з роботодавцями чи навіть усередині родин. Медіація у таких випадках дозволяє уникнути формалізованих процедур, сприяє врахуванню емоційної складової та допомагає досягти рішень, які не лише формально відповідають закону, а й задовольняють реальні потреби ветеранів і їхніх сімей.

Важливо наголосити, що медіація виконує функцію своєрідного «соціального клапана», що знижує напруженість та запобігає виникненню масштабних конфліктів. Якщо локальні суперечки залишаються невирішеними, вони можуть накопичуватися та переростати у колективні протистояння, що становить загрозу соціальній стабільності. Медіація ж дозволяє локалізувати проблему на ранніх етапах, запропонувати учасникам безпечний простір для обговорення та сприяти пошуку спільних рішень.

Досвід європейських країн свідчить, що розвиток медіації є невід'ємною складовою формування культури діалогу та взаємної поваги. Наприклад, у Нідерландах та Німеччині медіація активно застосовується у школах, громадах і навіть на рівні муніципального управління, що дозволяє знижувати рівень суспільної конфліктності. У Франції практикується медіація у сфері міграційних відносин, що допомагає інтегрувати біженців і зменшувати

⁵⁸ Кулініч О. О. Визначення поняття «внутрішньо переміщена особа»: теоретико-правовий дискурс. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 8. С. 41–46.

⁵⁹ Боняк В. О., Чепік-Трегубенко О. С. Взаємодія органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства в контексті забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 2. С. 14–21.

соціальне напруження. Цей досвід є надзвичайно цінним для України, яка прагне інтеграції до Європейського Союзу та водночас стикається з безпрецедентними викликами війни.

Для України розвиток системи медіації у всіх сферах суспільних відносин – від сімейних і трудових спорів до адміністративних та кримінальних справ – може стати одним із ключових чинників відновлення соціальної єдності⁶⁰. Запровадження медіації сприятиме зменшенню навантаження на суди, пришвидшить процес врегулювання спорів, а головне – створить передумови для формування в суспільстві довіри та взаємоповаги. У період воєнних випробувань це є не просто бажаним, а життєво необхідним елементом демократичної державності.

Отже, медіація в сучасних умовах постає не лише як техніка альтернативного вирішення спорів, але й як потужний інструмент підтримки громадського миру та зниження конфліктності у суспільстві. Її активне впровадження здатне стати запорукою соціальної стабільності, запобігання ескалації суперечок та розвитку культури мирного співіснування, що є надзвичайно важливим для України на шляху до відновлення і європейської інтеграції.

3.3. Міжнародний досвід та приклади застосування медіації: основні підходи у різних країнах, адаптація закордонних практик до українських реалій, перспективи розвитку міжнародного співробітництва у сфері альтернативного врегулювання спорів

Медіація як інструмент альтернативного врегулювання спорів уже давно посіла чільне місце у правових системах багатьох країн світу. Вона розглядається не лише як спосіб зменшення навантаження на судову систему, але й як засіб підтримки соціальної злагоди, підвищення довіри до правосуддя та формування культури діалогу. Досвід різних держав свідчить, що ефективність медіації безпосередньо залежить від того, наскільки вона інституційно закріплена, інтегрована у національне законодавство та сприймається суспільством як легітимний і корисний механізм⁶¹.

Одним із піонерів у розвитку медіації стали Сполучені Штати Америки, де ще у 1970-х роках було започатковано активне впровадження програм альтернативного вирішення спорів (Alternative Dispute Resolution, ADR). У

⁶⁰ Мельник Т. В. Врегулювання спорів у воєнний час: медіація як ефективний спосіб захисту. *Приватне право в умовах війни* : матеріали Всеукр. наук. конф. (Одеса, 15 листопада 2022 р.). Одеса : Фенікс, 2022. С. 506–508.

⁶¹ Киришко О. Застосування адвокатом методик медіації під час дії воєнного стану в Україні. *Наукова інтеграція в умовах глобальних викликів* : зб. тез доп. IV Міжнародної мультидисциплінарної науково-практ. конф. (Луцьк, 20 червня 2023 р.). / за заг. ред. Павліхи Н. В. Луцьк : Вежа-Друк, 2023.

США медіація широко використовується у трудових, сімейних, комерційних та навіть кримінальних спорах. Наприклад, у сфері трудових відносин Федеральна служба з посередництва і примирення (Federal Mediation and Conciliation Service) стала дієвим майданчиком для врегулювання колективних трудових конфліктів без страйків і судових процесів. Такий досвід демонструє, що за наявності відповідної інституційної підтримки медіація може виступати ефективним інструментом попередження соціальних потрясінь⁶².

У Європі медіація також має широке застосування, проте її розвиток відбувався дещо інакше, з більшим акцентом на правове регулювання. Значним поштовхом стало ухвалення Директиви 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради про деякі аспекти медіації у цивільних і комерційних справах, яка спрямована на гармонізацію підходів у країнах ЄС. Зокрема, у Німеччині медіація офіційно визнана як професійна діяльність, для якої передбачена спеціальна підготовка і сертифікація медіаторів. У Франції активно функціонують центри медіації при судах, що дозволяє зменшувати кількість справ, які розглядаються у традиційних судових процедурах.

Особливе місце займає досвід Скандинавських країн, де медіація стала невід'ємною складовою соціальної політики. У Норвегії та Швеції медіація застосовується у школах для вирішення конфліктів між учнями, а також у громадах – для врегулювання суперечок між мешканцями. Цей підхід сприяє формуванню навичок мирного діалогу з раннього віку та запобігає накопиченню соціальної напруги. Важливо, що в цих країнах медіація розглядається не лише як юридичний інструмент, але й як елемент виховання демократичної культури.

Не менш цікавим є досвід Канади, де медіація активно застосовується у сфері кримінального права, зокрема щодо неповнолітніх правопорушників. Там функціонує модель відновного правосуддя, яка передбачає зустріч правопорушника і потерпілого за участі медіатора з метою примирення та компенсації завданої шкоди⁶³. Практика довела свою ефективність у зниженні рівня рецидивної злочинності та соціальній реінтеграції молодих людей.

Для України адаптація закордонного досвіду має надзвичайно важливе значення. З одного боку, необхідно враховувати успішні практики США, ЄС та Канади, які демонструють різні підходи до інституціоналізації медіації. З іншого – варто враховувати специфічні українські реалії, зокрема вплив воєнного стану, значну кількість внутрішньо переміщених осіб, потреби ветеранів, перевантаженість судової системи. Це вимагає пошуку власної моделі медіації, яка поєднуватиме міжнародні стандарти та відповідатиме українському соціально-правовому контексту.

⁶² Бондаренко К. С. Досвід медіації зарубіжних країн та вдосконалення системи позасудового вирішення спорів в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 2. С. 86–89.

⁶³ Часова Т. О. Медіація як виклик сучасної правової системи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. Вип. 1. С. 153–155.

Прикладом успішної адаптації міжнародних практик є діяльність громадських організацій та правозахисних центрів, які за підтримки міжнародних донорів впроваджують пілотні програми медіації у громадах. Зокрема, у Дніпропетровській та Львівській областях реалізовувалися проекти з медіації у справах, пов'язаних із внутрішньо переміщеними особами, що дозволило значно знизити кількість конфліктів між переселенцями та місцевим населенням. Це свідчить про високий потенціал інтеграції закордонних напрацювань в українське середовище⁶⁴.

Перспективи розвитку міжнародного співробітництва у сфері медіації для України полягають, насамперед, у двох напрямках. По-перше, це гармонізація національного законодавства з європейськими стандартами, зокрема з урахуванням вимог Директиви ЄС 2008/52/ЄС. По-друге, це участь у міжнародних програмах навчання та сертифікації медіаторів, що дозволить підвищити якість підготовки фахівців та забезпечити відповідність українських практик міжнародним вимогам (Додатки 1, 2).

Отже, міжнародний досвід медіації доводить, що її успішність залежить від комплексного підходу: наявності законодавчої бази, професійної спільноти медіаторів, інституційної підтримки та культури суспільного діалогу⁶⁵. Для України, яка перебуває у стані війни і водночас прагне інтеграції до європейського правового простору, запозичення і адаптація закордонних моделей медіації може стати важливим кроком до підвищення ефективності правосуддя, зниження рівня конфліктності та формування стійкої соціальної єдності.

3.4. Інститут поліцейської медіації як елемент системи захисту прав і свобод людини

Поліцейська медіація є спеціалізованою формою медіаційного процесу, що відрізняється своєю спрямованістю на вирішення конфліктів, у яких безпосередньо або опосередковано залучені правоохоронні органи. Вона передбачає активну участь нейтрального посередника — медіатора, який виступає гарантом забезпечення балансу інтересів сторін і допомагає їм знайти взаємоприйнятне рішення, яке відповідає як правовим нормам, так і соціальним та психологічним потребам учасників конфлікту⁶⁶. Основна мета

⁶⁴ Гресь Н. М. Медіація як спосіб вирішення індивідуальних трудових спорів. Харків, 2023. 210 с.

⁶⁵ Бондаренко К. С. Медіація в Україні: імплементація зарубіжного досвіду як запорука ефективності функціонування правової інституції. *Адаптація трансформації в житті людини: техніки психологічного відновлення учасників освітнього процесу* : матеріали Всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 30 грудня – 9 лютого 2025 року. Львів. Торунь : Liha-Pres, 2025. С. 80.

⁶⁶ Ульянов О. І., Ніколаєв О. Т., Бахчеван Є. Ф. Запровадження скандинавської моделі забезпечення публічно ї безпеки та порядку під час проведення масових заходів у

поліцейської медіації полягає не тільки у вирішенні конкретної суперечки, але й у створенні передумов для формування довгострокових позитивних відносин між громадянами та органами правопорядку, а також у підвищенні рівня правової свідомості населення.

Застосування поліцейської медіації охоплює широкий спектр ситуацій, що виникають у повсякденному житті громадян. Найпоширенішими є випадки адміністративних правопорушень, де конфлікти між громадянами або між громадянином та поліцейським можуть бути швидко й ефективно врегульовані без необхідності судового розгляду. До таких правопорушень відносяться, зокрема, дрібні побутові конфлікти, порушення правил благоустрою, дорожньо-транспортні спори та інші подібні ситуації, що не становлять серйозної суспільної небезпеки, але при цьому можуть спричиняти соціальну напругу або емоційний дискомфорт⁶⁷. Особливо актуальною є поліцейська медіація у випадках домашнього насильства, де традиційне правосуддя не завжди здатне забезпечити необхідний рівень психологічної безпеки для потерпілих та створити умови для відновлення соціальних зв'язків. Медіація дозволяє потерпілим та кривдникам висловити свої позиції у безпечному середовищі, а також досягти угоди щодо відшкодування шкоди, зміни поведінки або запобігання подальшим конфліктам⁶⁸.

Важливим аспектом поліцейської медіації є її правова регламентація. В українському законодавстві медіація визначена як альтернативний метод вирішення спорів, що дозволяє сторонам самостійно або за допомогою посередника домовитися про умови врегулювання конфлікту без звернення до суду. Закон України «Про медіацію» встановлює ключові принципи цього процесу, серед яких нейтральність медіатора, добровільність участі сторін, конфіденційність процедур та рівність учасників. Ці принципи забезпечують, з одного боку, ефективність і справедливість медіаційного процесу, а з іншого – довіру до нього як до легітимного інструменту правового врегулювання конфліктів. Крім того, законодавство передбачає, що медіатор не може нав'язувати рішення, його роль обмежується сприянням комунікації та допомогою сторонам у формулюванні власних домовленостей, що відповідають інтересам кожної сторони.

Поліцейська медіація також відіграє ключову роль у процесі превенції правопорушень. Завдяки активній взаємодії між громадянами та поліцейськими, конфліктні ситуації вирішуються на ранніх етапах, що запобігає їх ескалації та можливому переходу до кримінально караних дій.

діяльності Національної поліції України. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2021. № 1(1). С. 123.

⁶⁷ Юшкевич О. Г. Особливості реформування поліції в Україні на шляху Європейської інтеграції. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. № 3. С. 33–37.

⁶⁸ Хахуцяк О. Ю., Степанова Г. М. Медіація в кримінальному процесі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. URL: http://lsei.org.ua/11_2022/167.pdf.

Практика показує, що застосування медіації дозволяє знизити рівень рецидивів у правопорушників, оскільки процес передбачає емоційне усвідомлення наслідків власних дій та розвиток навичок конструктивного вирішення конфліктів⁶⁹. Крім того, медіація сприяє формуванню у населення довіри до правоохоронних органів, адже громадяни спостерігають, що поліція не лише карає, а й допомагає знайти справедливий та мирний спосіб врегулювання суперечок.

Застосування поліцейської медіації в Україні на практиці передбачає певні організаційні та методологічні підходи. Зокрема, поліцейські, які беруть участь у медіаційних процесах, проходять спеціальне навчання з питань психології конфліктів, технік ведення переговорів, а також правових аспектів медіації. Це дозволяє забезпечити компетентну, професійну та етичну взаємодію з учасниками конфлікту. Важливим є також залучення громадських організацій та професійних медіаторів, що забезпечує додаткову незалежність та нейтральність процесу.

Таким чином, поліцейська медіація в Україні є комплексним і багаторівневим інструментом правового регулювання, який поєднує у собі елементи юридичної, психологічної та соціальної роботи. Вона не лише спрямована на вирішення конкретних конфліктів, але й виконує превентивну функцію, сприяє формуванню довіри до правоохоронних органів та розвитку правової культури суспільства⁷⁰. Ефективне впровадження цього інституту вимагає подальшого удосконалення законодавства, розвитку професійної підготовки поліцейських та активної просвітницької діяльності серед громадян, що дозволить поліцейській медіації стати стабільним і дієвим механізмом захисту прав і свобод людини в Україні.

Роль поліцейської медіації в захисті прав людини. Роль поліцейської медіації у забезпеченні захисту прав і свобод людини є надзвичайно важливою, оскільки вона поєднує в собі елементи превентивного впливу, правового регулювання та соціальної взаємодії. Поліцейська медіація забезпечує можливість мирного вирішення конфліктів між громадянами та правоохоронними органами, що є важливим аспектом гарантування прав людини, передбачених Конституцією України та міжнародними стандартами, такими як Загальна декларація прав людини та Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Цей механізм дозволяє уникнути формальних судових процедур, що часто супроводжуються значними витратами часу та ресурсів, а також емоційним напруженням учасників

⁶⁹ Роскошна Н. Медіація у рамках угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим. *Публічне право*. 2020. № 2(38). С. 106–112. URL: <https://www.publichne-pravo.com.ua/files/38/pdf/12.pdf>.

⁷⁰ Поліцейська медіація як інструмент захисту прав та інтересів громадян : матеріали II Міжнародної науково-практ. конф., 16 вересня 2022. Львів-Торунь : Liha-Pres, 2022. 112 с.

конфлікту⁷¹.

Одним із ключових аспектів поліцейської медіації є забезпечення доступу до правосуддя. У багатьох випадках громадяни, особливо ті, хто проживає в малих населених пунктах або має обмежений доступ до юридичної допомоги, стикаються з проблемами отримання своєчасного та ефективного правового вирішення. Медіація дозволяє громадянам самостійно або за сприяння нейтрального посередника вирішувати суперечки, що зменшує навантаження на судову систему та скорочує строки врегулювання конфліктів⁷². Крім того, така форма врегулювання конфліктів є більш доступною та менш формалізованою, що особливо важливо для вразливих груп населення, таких як неповнолітні, особи, які зазнали насильства, або люди з обмеженими фізичними можливостями. Застосування медіації у цих випадках сприяє не лише отриманню справедливого вирішення, але й підвищенню правової обізнаності та самосвідомості громадян.

Другим важливим аспектом є зниження рівня конфліктності у суспільстві. Часто конфліктні ситуації між громадянами та правоохоронними органами виникають через непорозуміння, емоційну напругу або недостатню комунікацію. Поліцейська медіація дозволяє вчасно виявити причини конфлікту, встановити взаєморозуміння між сторонами та розробити механізми взаємного задоволення інтересів. Так, у випадках сімейних суперечок або конфліктів на побутовому рівні медіатор допомагає сторонам висловити свої потреби і почуття у безпечному середовищі, що зменшує емоційну напругу та ймовірність ескалації конфлікту. Досвід країн Європейського Союзу, зокрема Фінляндії та Нідерландів, показує, що регулярне застосування поліцейської медіації сприяє зниженню рівня агресії та насильства у суспільстві, а також формує культуру мирного врегулювання суперечок.

Підвищення довіри до поліції є ще одним важливим результатом застосування медіації. Традиційно взаємодія громадян із правоохоронними органами сприймається як формальна або каральна процедура, що може породжувати відчуття страху, недовіри та соціальної дистанції. Застосування медіації змінює цю парадигму, оскільки поліція виступає не лише як орган контролю та примусу, а й як партнер, який сприяє вирішенню проблем та забезпечує захист прав і законних інтересів громадян⁷³. Дослідження, проведені у Канаді та Великобританії, показують, що участь громадян у медіаційних процесах, які організовуються поліцією, значно підвищує рівень довіри до правоохоронних органів і сприяє розвитку соціальної солідарності. В українських умовах

⁷¹ Дорошенко В. А. Правові механізми захисту прав людини під час війни. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 2. 2024. С. 323–326.

⁷² Коваленко А. В. Узагальнення наукової думки щодо контролю органів місцевого самоврядування у сфері захисту прав споживачів. *Науковий вісник*. 2024. № 4. С. 199–204.

⁷³ Крестовська Н., Романадзе Л. Медіація у професійній діяльності юриста : підручник. Одеса : Екологія, 2019. 462 с. URL: [http:// namu.com.ua/ua/downloads/-pidrychnik-dlya-uristov/pidruchnik%20z%20mediacii.pdf](http://namu.com.ua/ua/downloads/-pidrychnik-dlya-uristov/pidruchnik%20z%20mediacii.pdf).

застосування подібних підходів вже демонструє позитивні результати, зокрема у великих містах, де програми поліцейської медіації допомагають налагодити конструктивний діалог між мешканцями та правоохоронцями.

Особливо значущою є роль поліцейської медіації у забезпеченні прав потерпілих. У випадках домашнього насильства, конфліктів на робочому місці або інших правопорушень, що не призводять до кримінальної відповідальності, потерпілі часто стикаються зі складними та тривалими судовими процедурами, які можуть додатково травмувати психіку та порушувати їхні права. Медіація дозволяє потерпілим отримати належну підтримку, висловити свої потреби та очікування, а також брати участь у формуванні вирішення конфлікту, що відповідає їхнім інтересам. Водночас медіація сприяє відповідальності кривдника, стимулюючи його до усвідомлення шкоди та пошуку шляхів відновлення відносин або компенсації заподіяної шкоди. Такий підхід відповідає принципам відновного правосуддя, де акцентується не лише на покаранні, а й на відновленні справедливості та соціальної рівноваги.

Загалом поліцейська медіація виконує комплексну функцію у системі захисту прав і свобод людини. Вона поєднує правові, психологічні та соціальні інструменти, дозволяючи вирішувати конфлікти на ранніх стадіях, підвищувати рівень правової культури та зміцнювати довіру до правоохоронних органів. Для ефективного розвитку цього інституту в Україні необхідно забезпечити підготовку фахівців, розробити стандартизовані методології проведення медіацій, а також активно залучати громадські організації, які спеціалізуються на захисті прав людини та профілактиці насильства. Лише системний підхід до впровадження поліцейської медіації дозволить створити умови для її сталого функціонування та максимального захисту прав і свобод громадян у сучасному суспільстві.

Закордонний досвід застосування поліцейської медіації. Поліцейська медіація є поширеним інструментом врегулювання конфліктів у багатьох країнах світу, де її застосування вже стало невід'ємною частиною правоохоронної практики. Її успішне використання демонструє можливість ефективного поєднання превентивної та правозахисної функцій поліції, а також підвищення довіри населення до правоохоронних органів. Однією з перших країн, де медіація набула системного характеру, є Фінляндія. У цій країні медіація є обов'язковою у випадках домашнього насильства⁷⁴. Фінська поліція активно співпрацює з професійними медіаторами, що дозволяє швидко реагувати на конфлікти, які потенційно можуть призвести до кримінальних наслідків, та забезпечує психологічну підтримку потерпілим. Крім того, участь медіатора допомагає сторонам конструктивно висловити свої позиції, почуття та потреби, що сприяє відновленню довіри і запобігає ескалації конфлікту. Дослідження фінських правозахисних організацій показують, що

⁷⁴ Кравчик М. Б. Світовий досвід функціонування медіації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 10. С. 119–121.

понад 70 % конфліктів, врегульованих через медіацію, не повторюються у майбутньому, що свідчить про високий ефект превенції (Додатки 3, 4).

Фінляндія

У Фінляндії медіація є обов'язковою у випадках домашнього насильства. Згідно з даними Фінського інституту здоров'я та добробуту (THL), у 2021 р. було розглянуто 9 780 запитів на медіацію, що включали 12 660 кримінальних та цивільних справ. З цих справ 51,4 % становили насильницькі злочини, зокрема 2 476 випадків домашнього насильства. Процес медіації був розпочатий у 55 % кримінальних справ, з яких 69 % завершилися досягненням угоди⁷⁵. Вартість медіації однієї справи становила в середньому 498 євро, при цьому послуга була безкоштовною для учасників. Ці дані свідчать про високу ефективність медіації у вирішенні конфліктів, пов'язаних з домашнім насильством.

Канада

У Канаді поліцейська медіація реалізується через програми Community Justice Centres, які надають можливість громадянам вирішувати конфлікти з поліцією мирним шляхом. Однак, згідно з опитуванням 2018 р., 33 % поліцейських та 22 % працівників служб підтримки жертв зазначили, що жертви злочинів стикаються з труднощами у доступі до програм відновного правосуддя у своїх громадах⁷⁶. Це може бути спричинено відсутністю таких програм або обмеженими ресурсами для їх реалізації.

Нова Зеландія

У Новій Зеландії медіація застосовується в межах програми Restorative Justice, яка спрямована на відновлення справедливості та відновлення відносин між правопорушниками та потерпілими. Згідно з даними Міністерства юстиції Нової Зеландії, 79 % опитаних жертв злочинів або їх представників були задоволені участю у відновних конференціях. Це свідчить про високу ефективність програми у відновленні довіри та справедливості⁷⁷.

Поліцейська медіація в Україні

В Україні інститут поліцейської медіації перебуває на стадії активного розвитку та впровадження. Законодавча база, зокрема Закон України «Про медіацію», створює правові умови для застосування цього механізму у

⁷⁵ Подік І. І. Нідерландський досвід використання процедур медіації під час урегулювання податкових спорів. *Академічні візії*. 2024. № 35. С. 154–159.

⁷⁶ Закопай А., Пушкіна О. В. Сучасна медіація у Сполучених Штатах Америки : матеріали Х Міжнародної науково-тех. конф. студентів, аспірантів і молодих вчених «Молодь: наука та інновації». С. 461–462.

⁷⁷ Божина Я. Досвід застосування медіації в деяких зарубіжних країнах. *Публічне право*. 2023. № 3. С. 170\0150176. URL: <https://www.publichne-pravo.com.ua/files/51/18.pdf>.

діяльності правоохоронних органів. Згідно з цим законом, медіація є добровільним і конфіденційним процесом, що забезпечує баланс прав і обов'язків сторін, а також гарантує нейтральність і незалежність медіатора. У теоретичному та практичному аспектах медіація в Україні спрямована на врегулювання адміністративних спорів, конфліктів у побутовій сфері, випадків домашнього насильства та інших ситуацій, які не передбачають кримінальної відповідальності⁷⁸.

Важливим кроком у розвитку поліцейської медіації в Україні є підготовка фахівців. Заклади вищої освіти, зокрема Одеський державний університет внутрішніх справ, започаткували програми навчання поліцейських із застосування медіаційних методів. Курси включають теми психології конфліктів, комунікаційних стратегій, правових аспектів медіації та етичних стандартів роботи з громадянами. Такий підхід забезпечує підготовку висококваліфікованих фахівців, здатних ефективно проводити медіаційні сесії та підтримувати баланс інтересів учасників конфлікту.

Практичні кейси застосування поліцейської медіації в Україні демонструють її ефективність. Наприклад, у Києві в одному з районів міста місцева поліція, спільно з громадськими організаціями, успішно застосувала медіацію у випадках сімейних конфліктів, що супроводжувалися домашнім насильством. У процесі медіації сторони мали змогу безпечним способом обговорити причини конфлікту, висловити свої потреби та домовитися про подальші кроки для уникнення повторних конфліктів. Результати показали, що такі підходи не лише зменшують напруження в сім'ях, а й дозволяють постраждалим отримати психологічну підтримку та юридичну консультацію без необхідності звертатися до суду⁷⁹.

Ще одним прикладом є Львівська область, де поліція разом із місцевими громадськими організаціями проводить медіаційні сесії для вирішення конфліктів між сусідами та учасниками дорожнього руху. У більшості випадків конфлікти були вирішені мирним шляхом, що дозволило знизити адміністративну та кримінальну активність у цих громадах, а також підвищити рівень довіри населення до правоохоронних органів.

Отже, поліцейська медіація в Україні демонструє значний потенціал для розвитку. Вона не лише забезпечує ефективне вирішення конфліктів, а й формує культуру конструктивного діалогу між громадянами та поліцією⁸⁰.

⁷⁸ Мирза С. С. Особливості становлення та розвиток медіацій у зарубіжних країнах з англосаксонською і романо-германською правовими системами. *Право і безпека*. 2020. № 1(76). С. 133–138. URL: <https://pb.univd.edu.ua/index.php/PB/article/download/334/258/>.

⁷⁹ Кравчик М. Б. Світовий досвід функціонування медіації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 10. С. 119–123. URL: http://www.lsej.org.ua/10_2021/30.pdf.

⁸⁰ Іванов А. М., Титов М. С., Кшевінська К. О. Медіація як альтернативний спосіб вирішення спорів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. Вип. 2. С. 143–145. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2023/31.pdf.

Подальший розвиток цього інституту потребує систематичного підходу, включно з стандартизацією методик медіації, підготовку фахівців та активну інформаційну роботу серед населення, що дозволить закріпити цей інструмент як невід'ємну частину системи захисту прав і свобод людини в Україні.

Отже, поліцейська медіація є ефективним інструментом вирішення конфліктів між громадянами та правоохоронними органами. Її застосування сприяє зниженню навантаження на судову систему, підвищенню довіри до поліції та забезпеченню справедливості для всіх учасників конфлікту. Досвід іноземних країн, зокрема Фінляндії, Канади та Нової Зеландії, свідчить про високу ефективність поліцейської медіації у вирішенні конфліктів, пов'язаних з домашнім насильством та іншими правопорушеннями. В Україні інститут поліцейської медіації знаходиться на етапі становлення, але вже спостерігається позитивна динаміка в її впровадженні. Подальший розвиток цього інституту потребує систематичного підходу, включаючи стандартизацію методик медіації, підготовку фахівців та активну інформаційну роботу серед населення, що дозволить закріпити цей інструмент як невід'ємну частину системи захисту прав і свобод людини в Україні.

ТЕМА 4. МЕДІАЦІЯ ТА ВІДНОВНЕ ПРАВОСУДДЯ У МЕХАНІЗМІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: НА ПРИКЛАДІ ЦЕНТРІВ З НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ

4.1. Загальні положення щодо медіації та відновного правосуддя

Одним із пріоритетних напрямів розвитку української правової системи є гуманізація кримінальної політики, що безпосередньо пов'язано із судовою реформою та імплементацією європейських стандартів прав людини. Сьогодні цей напрям реалізовується через механізм відновного правосуддя.

Протягом останніх десятиліть спостерігається тенденція до зростання кількості кримінальних злочинів та правопорушень, скоєних підлітками та молоддю. Серед чинників, які сприяють даному явищу, можна виділити складну економічну ситуацію, руйнування соціальних і суспільних зв'язків, скорочення соціальних програм, загальну кризу культури та інші подібні аспекти. Враховуючи ці обставини, виникає питання про справедливість існуючих законодавчих норм і правових систем, які застосовуються до цієї категорії населення. Чи є доцільним направляти молодих осіб, що перебувають на стадії формування своєї особистості, до виправних установ, де вони мають усі шанси завершити навчання у так званих «кримінальних університетах»?⁸¹.

Серед питань, які потребують ґрунтовних наукових досліджень – виклики, зумовлені адаптацією відновного підходу до культурних та інституціональних особливостей сучасних країн, включаючи Україну в умовах воєнного стану та у повоєнний час. Відновне правосуддя глибоко перекликається з принципами справедливості та має на меті відновлення стосунків, враховуючи що у мережевому суспільстві інформаційні потоки стають структурним каркасом економіки, політики й культури. Лише культурний парадигмальний зсув, у синергії із законодавчими змінами можуть зробити правосуддя справді відновним і збалансованим як в усьому світі, так і в Україні у повоєнний час⁸². Комплементарність інструментів відновного правосуддя із традиційними підходами пробації та медіації, фасилітація відносин у групах з однорідними інтересами сприяє зміцненню соціальної тканини через взаєморозуміння й спільну відповідальність, створює умови

⁸¹ Бурдоносова М. А. Правопорушення підлітків та молоді з погляду звичайного та відновного правосуддя. *Dictum factum*. 2025. № 1. С. 8-15.

⁸² Светлічний І. В. Підготовка майбутніх фахівців з напрямку відновного правосуддя: основні поняття, вітчизняний і зарубіжний досвід імплементації, філософська пропедевтика в педагогіці. *Professional training of future specialists amidst modern realities* : кол. моногр. Baltija Publishing, 2025. Т. 2. С. 367–386. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-522-8-43>.

зниження рівня повторних правопорушень, особливо молоді⁸³.

Проблематику медіації та відновного правосуддя у межах різних правничих наукових шкіл та підходів досліджували А. Бортнікова⁸⁴, Н. Мазаракі⁸⁵, К. Токарева⁸⁶, Л. Романадзе⁸⁷, Р. Гаврилюк, П. Пацурківський⁸⁸ та ін.^{89, 90}. Окремо слід відзначити наукові здобутки щодо відновного правосуддя: І. Светлічний «Деякі актуальні питання кримінально-правової охорони прав неповнолітніх у кримінальному процесі, імплементації принципів відновного правосуддя щодо дітей та молодих людей», 2020⁹¹, «Підготовка майбутніх фахівців з напрямку відновного правосуддя: основні поняття, вітчизняний і зарубіжний досвід імплементації, філософська пропедевтика в педагогіці»⁹², 2025, С. Бабанін, С. Корогод «Удосконалення санкцій кримінально-правових норм в умовах запровадження відновного правосуддя», 2021⁹³, К. Кармазіна, М. Храпицька «До питання про стан

⁸³ Светлічний І. В., Светлічна Д. І., Светлічна О. В. Відновне правосуддя: трансформаційна парадигма гармонії та стабільності у повоєнний час. *Сучасні проблеми екологічної психології: Психологічні засади утворення екологічного життєвого простору* : матеріали XXI Всеукраїнської науково-практ. конф., 14–15 травня 2025 року. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2025. С. 104–108.

⁸⁴ Бортнікова А. Г. Правові засади застосування медіації як способу вирішення публічно-правових спорів : дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2019. 286 с.

⁸⁵ Мазаракі Н. А. Теоретико-правові засади запровадження медіації в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2019. 40 с.

⁸⁶ Токарева К. С. Адміністративно-правове регулювання медіації: сучасний стан та тенденції розвитку : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2021. 40 с.

⁸⁷ Романадзе Л. Доступ до правосуддя: роль медіації у воєнні та повоєнні часи. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2022. № 5. С. 13–29.

⁸⁸ Гаврилюк Р., Пацурківський П. Медіація як цінність : монографія. Чернівці : ЧНУ : Рута, 2023. 465 с.

⁸⁹ Чепік-Трегубенко О. С., Чернобук В. В., Петриченко К. С. Теоретико-прикладні аспекти застосування медіації в умовах воєнного стану в Україні (на прикладі сімейної медіації). *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 3. Ч. 1. С. 61–66.

⁹⁰ Чепік-Трегубенко О. С. Медіація в умовах воєнного стану в Україні: сучасність та перспективні напрями дослідження. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2024. Спец. вип. № 1 (132). С. 38–44.

⁹¹ Светлічний І. В. Деякі актуальні питання кримінально-правової охорони прав неповнолітніх у кримінальному процесі, імплементації принципів відновного правосуддя щодо дітей та молодих людей. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2020. Вип. 88. С. 212–224.

⁹² Светлічний І. В. Підготовка майбутніх фахівців з напрямку відновного правосуддя: основні поняття, вітчизняний і зарубіжний досвід імплементації, філософська пропедевтика в педагогіці. *Professional training of future specialists amidst modern realities* : кол. моногр. Baltija Publishing, 2025. Т. 2. С. 367–386. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-522-8-43>

⁹³ Бабанін С. В., Корогод С. В. Удосконалення санкцій кримінально-правових норм в умовах запровадження відновного правосуддя. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 2. С. 365–370.

відновного правосуддя в Україні на сучасному етапі», 2021⁹⁴, І. Пилипишина «Проблеми застосування відновного правосуддя в умовах воєнного стану», 2022⁹⁵, В. Меркулова «Функції адвокатури та відновне правосуддя: проблеми співвідношення», 2023⁹⁶, А. Туманянц «Особливості процесуального статусу злочинця та потерпілого (жертви кримінального правопорушення) у контексті реалізації програм відновного правосуддя (на прикладі досвіду США та Франції)», 2023⁹⁷, Л. Остапчук «Добровільне відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди у процесі відновного правосуддя як пом'якшувальна обставина», 2024⁹⁸ та ін.

Альтернативою карального підходу виступають ідеї відновного правосуддя та примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим) як одного з центральних елементів, які покликані подолати такі недоліки кримінального процесу України, як ігнорування потреб та інтересів потерпілих від кримінальних правопорушень, нездатність у багатьох випадках забезпечити передумови для виправлення правопорушника, а також його деструктивний вплив на життя та соціальні зв'язки правопорушника. Відновне правосуддя передбачає широку взаємодію трьох сторін – *потерпілого, підозрюваного (обвинуваченого) та держави*, в якій остання не займає тієї провідної позиції, яка їй належить у класичному кримінальному процесі. Водночас першочергове значення має саме правове регулювання, яким запроваджуються засади відновного правосуддя та відповідні механізми їх реалізації⁹⁹.

Реформування кримінального судочинства у напрямі впровадження відновних технологій посилює значення пошуків та розробки нових правових моделей взаємовідносин усіх учасників цього прогресивного процесу. Правовий порядок та законність передбачають поширення та більш глибоке розуміння функціонального призначення правозахисного інституту¹⁰⁰. У

⁹⁴ Кармазіна К. Ю., Храпицька М. О. До питання про стан відновного правосуддя в Україні на сучасному етапі. *Правова держава*. 2021. № 41. С. 83–95.

⁹⁵ Пилипишина І. І. Проблеми застосування відновного правосуддя в умовах воєнного стану. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2022. № 2. С. 58–70.

⁹⁶ Меркулова В. О. Функції адвокатури та відновне правосуддя: проблеми співвідношення. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2023. № 3. С. 96–101.

⁹⁷ Туманянц А. Р. Особливості процесуального статусу злочинця та потерпілого (жертви кримінального правопорушення) у контексті реалізації програм відновного правосуддя (на прикладі досвіду США та Франції). *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 4. С. 496–500.

⁹⁸ Остапчук Л. Г. Добровільне відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди у процесі відновного правосуддя як пом'якшувальна обставина. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2024. Вип. 82 (3). С. 27–32.

⁹⁹ Кармазіна К. Ю., Храпицька М. О. До питання про стан відновного правосуддя в Україні на сучасному етапі. *Правова держава*. 2021. № 41. С. 84.

¹⁰⁰ Меркулова В. О. Функції адвокатури та відновне правосуддя: проблеми співвідношення. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2023. № 3. С. 100.

цьому контексті слід акцентувати на високій ролі центрів з надання безоплатної правничої допомоги.

Одним із методів відновного правосуддя є медіація – процес, який надає потерпілим можливість висловити свої думки та емоції у зв'язку з вчиненим правопорушенням, а також свої пропозиції щодо відшкодування завданої шкоди. Іншими словами, відновне правосуддя робить потерпілих значущим учасником кримінального провадження, на відміну від типової процедури, де вони переважно надають докази та пояснення¹⁰¹.

4.2. Медіація та система безоплатної правничої допомоги

Гарантований механізм реалізації конституційних прав дитини розширює правові гарантії їх захисту через право на професійну правничу допомогу, яка у випадках, передбачених законом, надається безоплатно (ст. 59 Конституції України)¹⁰². Медіація є основним інструментом відновного правосуддя¹⁰³.

На сьогоднішній день в Україні наявні декілька великих спілок медіаторів, які здійснюють як підготовку медіаторів, так і подальше супроводження, включення у відповідний реєстр і необхідний супровід (супервізії, інтервізії, навчальні заходи тощо). Проте медіацію здійснюють й інші суб'єкти, які не є спілками або об'єднаннями медіаторів. Нині в Україні таку функцію виконує система центрів безоплатної правничої допомоги.

Варто звернутись до положень законодавства про безоплатну правничу допомогу, зокрема ст. 7 Закону України «Про безоплатну правничу допомогу»¹⁰⁴. Вказана норма передбачає вид безоплатної первинної правничої допомоги серед яких є, зокрема, забезпечення доступу до медіації. Тут варто зауважити, що ця норма поширюється не тільки на систему безоплатної правничої допомоги, а й на всіх інших суб'єктів уповноважених на надання безоплатної первинної правничої допомоги, тобто, всіх органів державної

¹⁰¹ Остапчук Л. Г. Добровільне відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди у процесі відновного правосуддя як пом'якшувальна обставина. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2024. Вип. 82 (3). С. 27–32.

¹⁰² Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160).

¹⁰³ Светлічний І. В., Светлічна Д. І., Светлічна О. В. Відновне правосуддя: трансформаційна парадигма гармонії та стабільності у повоєнний час. *Сучасні проблеми екологічної психології: Психологічні засади утворення екологічного життєвого простору* : матеріали XXI Всеукраїнської науково-практ. конф., 14–15 травня 2025 року. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2025. С. 104–108.

¹⁰⁴ Про безоплатну правничу допомогу : Закон України від 2 червня 2011 р. (зі змін. і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 51. Ст. 577.

влади та органів місцевого самоврядування.

Щодо системи безоплатної правничої допомоги, то вона уповноважена на залучення медіатора на безоплатній основі сторонам конфлікту, які звертаються з відповідним запитом, або надали свою згоду на забезпечення цієї процедури.

Зокрема, відповідно до наказу Міністерства юстиції України «Про затвердження Порядку ведення Координаційним центром з надання правової допомоги Реєстру медіаторів, які залучаються центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги, Порядку проведення конкурсного відбору медіаторів, які залучаються центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги» (із змінами, внесеними наказом Міністерства юстиції України від 18.10.2023 № 3682/5)¹⁰⁵ визначено перелік критеріїв та порядку конкурсу, за яким той чи інший медіатор може надавати послуги, де провайдером виступає саме система безоплатної правничої допомоги. Однак головним викликом для забезпечення доступу до медіації через систему безоплатної правничої допомоги залишається інформування населення та його готовність до застосування такого способу врегулювання спору.

Поточна архітектура надання правничої допомоги передбачає, що провайдером осіб до послуг є відповідні бюро, які забезпечують взаємодію особи з усіма іншими структурними підрозділами системи, в тому числі із забезпечення медіації. У цьому контексті важливо, щоб безпосередньо працівники «фронт-офісів» мали можливість донести цю інформацію так, щоб людина була дійсно зацікавлена у застосуванні процедури медіації. При цьому специфіка правових спорів зазвичай дозволяє зробити висновок, що медіація може бути ефективною та популярною, адже на сьогодні вона найбільш застосовна до сімейних спорів, зокрема розлучення, аліменти, визначення місця проживання дитини тощо.

Таким чином, медіація через систему безоплатної правничої допомоги має необхідний для розвитку потенціал, враховуючи, що з огляду на витратність ресурсів вона є більш економним варіантом. Однак у розрізі законодавства, ефективність медіації як процедури у цілому не забезпечена відповідними нормами та потребує відповідного вдосконалення, зокрема в контексті проведення процедури відновного правосуддя.

¹⁰⁵ Про затвердження Порядку ведення Координаційним центром з надання правової допомоги Реєстру медіаторів, які залучаються центрами з надання безоплатної правничої допомоги, Порядку проведення конкурсного відбору медіаторів, які залучаються центрами з надання безоплатної правничої допомоги : наказ Міністерства юстиції України від 28.11.2022 № 5298/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1499-22#Text>.

4.3. Відновне правосуддя та система надання безоплатної правничої допомоги

Медіація як спосіб врегулювання спорів не залишається і поза увагою державних органів та реалізується на відповідному рівні. У 2024 р. спільним наказом Міністерства юстиції України, Міністерства внутрішніх справ, Офісу Генерального прокурора про реалізацію пілотного проєкту «Програма відновного правосуддя за участю неповнолітніх, які є підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення»¹⁰⁶ від 22.07.2024 р. було затверджено порядок проведення медіації у кримінальних правопорушеннях, де підозрюваним або обвинуваченим є неповнолітня особа.

Це стало важливим кроком в інтеграції послуг медіації у правове поле, зокрема врегулювання деяких питань, що стосуються завдання шкоди кримінальними правопорушеннями, вчиненими неповнолітніми.

Відновне правосуддя у межах Програми – це процес, який дозволяє тим, кому була завдана кримінальним правопорушенням шкода, та тим, хто бере відповідальність за завдану шкоду, у випадку їх добровільної згоди та за участю медіатора брати участь у вирішенні питань, що виникають у зв'язку з вчиненням кримінальним правопорушенням з метою примирення, реінтеграції та ресоціалізації учасників кримінально-правового конфлікту, відшкодування завданої шкоди та усунення за можливості наслідків, спричинених кримінальним правопорушенням.

У межах Програми відновне правосуддя відбувається у формі медіації за участю медіатора, який забезпечує дотримання балансу рівності інтересів як неповнолітнього, так і потерпілого. На зустрічах зі сторонами медіатор забезпечує атмосферу взаємної поваги та надає підтримку всім учасникам, щоб кожен мав можливість висловитися і бути почутим. Із неповнолітнім та потерпілим може бути людина, яка підтримує (батьки, інші члени сім'ї, вчитель, психолог тощо)¹⁰⁷. Залучення медіатора здійснює безпосередньо система безоплатної правничої допомоги шляхом видачі відповідного доручення медіатору.

На початку 2025 р. міжрегіональні центри з надання безоплатної правничої допомоги (далі – Центри), за підтримки Координаційного центру, проєкту «Трансформаційне відновлення задля безпеки людей в Україні», що

¹⁰⁶ Про реалізацію пілотного проєкту «Програма відновного правосуддя за участю неповнолітніх, які є підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення» : наказ Міністерства юстиції України, Міністерства внутрішніх справ України, Офісу Генерального прокурора від 22 липня 2024 р. № 2176/5/501/176. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1116-24#T>.

¹⁰⁷ Програма відновного правосуддя за участю неповнолітніх, які є підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення. Путівник для неповнолітнього. URL: <https://legalaid.gov.ua/wp-content/uploads/2024/12/vidnovne-pravosuddyaputivnyk-dlya-nepovnolitnogo.pdf>.

фінансується Урядом Японії та впроваджується Програмою розвитку ООН (ПРООН) в Україні, Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України, Офісу Генерального прокурора та Державної установи «Центр пробації», організували та провели 24 регіональних зустрічі (круглі столи) на тему «Хід реалізації та перші результати Програми відновного правосуддя за участю неповнолітніх, які є підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення»¹⁰⁸. Основними завданнями вказаних заходів стали: презентація ключових аспектів механізму Програми; представлення та обговорення ролі та впливу кожного ключового стейкхолдера реалізації Програми; визначення ходу реалізації Програми, зокрема її успішні практики, виклики, проблематика та перспективи реалізації; окреслення кроків, необхідних для посилення ефективності реалізації Програми.

У круглих столах брали участь дізнавачі, слідчі, прокурори, представники системи надання безоплатної правничої допомоги, адвокатура, медіатори, судді, суб'єкти, діяльність яких спрямована на розвиток та ресоціалізацію неповнолітніх у конфлікті з законом та реінтеграцію потерпілих (психологи, педагоги, вчителі, представники закладів освіти, центрів зайнятості, уповноважених органів з питань пробації, установ соціального захисту, реабілітаційних центрів, інші зацікавлені особи).

Головним висновком проведених заходів, організатори визначають низький рівень обізнаності цільової аудиторії про суть, мету, завдання та наслідки Програми.

З метою забезпечення реалізації Програми на всій території України, Координаційним центром з систематично організовуються конкурсні відбори медіаторів, які залучаються центрами з надання безоплатної правничої допомоги.

Медіатор у відновному правосудді – це спеціально підготовлена нейтральна, незалежна, неупереджена фізична особа, яка проводить медіацію відповідно до вимог Закону України «Про медіацію» та з дотриманням принципів відновного правосуддя. Залучається медіатор який: включений до Реєстру медіаторів, які залучаються центрами з надання безоплатної правничої допомоги; отримав свідоцтво про підтвердження спеціалізації медіатора «медіація у відновному правосудді за участю неповнолітніх осіб»; уклав з центром договір про надання послуг з медіації¹⁰⁹.

¹⁰⁸ Інформаційно-аналітичний звіт про хід реалізації пілотного проєкту «Програма відновного правосуддя за участю неповнолітніх, які є підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення». З 09 вересня 2024 року по 16 червня 2025 року. URL: <https://legalaid.gov.ua/wp-content/uploads/2025/06/informacizijno-analitychnyj-zvit-vidnovne-pravosuddya-2025.pdf>.

¹⁰⁹ Програма відновного правосуддя за участю неповнолітніх, які є підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення. Путівник для неповнолітнього. URL: <https://legalaid.gov.ua/wp-content/uploads/2024/12/vidnovne-pravosuddyaputivnyk-dlya-nepovnlitnogo.pdf>.

Якщо неповнолітній належно виконав угоду за результатами медіації, то на підставі рішення суду за результатами участі у Програмі (в залежності від положень законів України про кримінальну відповідальність), може бути: закриття кримінального провадження у формі приватного обвинувачення; звільнення від кримінальної відповідальності; звільнення від покарання, у тому числі із застосуванням примусових заходів виховного характеру; призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом; врахування примирення сторін як обставини, що пом'якшує покарання, під час ухвалення вироку¹¹⁰.

Всього до Реєстру медіаторів, які залучаються центрами з надання безоплатної правничої допомоги (<https://legalaid.gov.ua/reyestr-mediatoriv/>) (далі – Реєстр), станом на жовтень 2025 р. включено 182 медіатори, 77 з яких підтвердили свою спеціалізацію медіатора за напрямом «медіація у відновному правосудді за участю неповнолітніх осіб». Інші медіатори продовжують подавати в установленому порядку заяви про підтвердження спеціалізації та визначатися щодо форми своєї діяльності для укладання договору з центрами.

Медіатор, якого включено до Реєстру, укладає з центром з надання безоплатної правничої допомоги договір про надання послуг з медіації у межах Програми, після підтвердження спеціалізації медіатора для надання послуг з медіації, проведення якої забезпечують центри з надання безоплатної правничої допомоги за найменуванням спеціалізації «медіація у відновному правосудді за участю неповнолітніх осіб»¹¹¹.

Медіатори у межах Програми можуть надавати послуги з медіації очно або онлайн, в тому числі за межами району, в якому вони проживають або в якому зареєстроване їх місце діяльності. Механізм виплати винагороди та відшкодування витрат, пов'язаних з наданням послуг з медіації медіаторам, включених до Реєстру, визначено Порядком оплати послуг з медіації медіаторам, які залучаються центрами з надання безоплатної правничої допомоги, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 19 січня 2024 р.¹¹²

Якщо центр отримує заяви про участь у Програмі у межах одного кримінального провадження щодо двох або більше неповнолітніх, в тому числі

¹¹⁰ Програма відновного правосуддя за участю неповнолітніх, які є підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення. Путівник для неповнолітнього. URL: <https://legalaid.gov.ua/wp-content/uploads/2024/12/vidnovne-pravosuddyaputivnyk-dlya-nepovnolitnogo.pdf>.

¹¹¹ Про затвердження Порядку підтвердження спеціалізації медіатора для надання послуг з медіації, проведення якої забезпечують центри з надання безоплатної правничої допомоги : наказ Координаційного центру з надання правничої допомоги від 15 серпня 2024 р. № 95. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0095419-24#Text>.

¹¹² Деякі питання оплати послуг перекладачів і медіаторів, які залучаються центрами з надання безоплатної правничої допомоги : Постанова Кабінету Міністрів України від 19 січня 2024 р. № 63 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/63-2024-%D0%BF#Text>.

яких визнано потерпілим у кримінальному провадженні, центр шляхом видачі окремих доручень для надання послуг з медіації залучає для реалізації Програми двох медіаторів (за наявності).

З метою реалізації у межах Програми аспекту ресоціалізації, 27 вересня 2024 р. Координаційним центром та Державною установою «Центр пробації» підписано спільний наказ «Про затвердження Порядку взаємодії міжрегіональних центрів з надання безоплатної правничої допомоги та уповноважених органів з питань пробації у межах реалізації пілотного проєкту «Програма відновного правосуддя за участю неповнолітніх, які є підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення».

Відповідно до Порядку взаємодії за запитом центру уповноважений орган з питань пробації надає консультативну підтримку з питань обрання можливих додаткових засобів ресоціалізації та розвитку особистості конкретного неповнолітнього, який є підозрюваним чи обвинуваченим у вчиненні кримінального правопорушення та готує інформаційну довідку органу пробації щодо неповнолітнього.

Статистична інформація за результатами реалізації Програми з 09 вересня 2024 р. по 16 червня 2025 р.¹¹³ *Кількість випадків, у яких до центрів надійшли згоди на участь у Програмі від потерпілих та неповнолітніх в розрізі областей та суб'єктів, які передали такі згоди до центру:* найбільше згод на участь у Програмі надійшло з Вінницької, Житомирської, Сумської областей, а згод на участь у Програмі не надходило з Донецької, Луганської, Одеської, Херсонської областей (Додаток 5, 6).

Кваліфікація кримінальних правопорушень у кримінальних провадженнях, у межах яких дізнавачами, слідчими, прокурорами до центрів передані згоди на участь у Програмі.

У відсотковому значенні поділяються так: 80 % – тяжкі злочини за різними статтями Кримінального кодексу України (зокрема, ч. 1 ст. 121, ч. 4 ст. 185, ч. 4 ст. 186, ч. 2 ст. 286, ч. 2 ст. 289 КК України); 15 % – нетяжкі злочини за різними статтями КК України (зокрема, ч. 1 ст. 122, ч. 4 статті 185, ч. 2 ст. 296 КК України). 5 % – кримінальні проступки (ч. 1 ст. 125, ч. 1 ст. 126, ч. 1 ст. 190 КК України). Отже, в більшості випадків медіатори у межах Програми були задіяні для врегулювання кримінально-правових конфліктів щодо вчинення: крадіжок; грабежів; порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами; незаконного

¹¹³ Інформаційно-аналітичний звіт про хід реалізації пілотного проєкту «Програма відновного правосуддя за участю неповнолітніх, які є підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення». З 09 вересня 2024 року по 16 червня 2025 року. URL: <https://legaid.gov.ua/wp-content/uploads/2025/06/informacziyno-analitychnyj-zvit-vidnovne-pravosuddya-2025.pdf>.

заволодіння транспортним засобом; тілесних ушкоджень різної тяжкості; шахрайства; хуліганства, в тому числі, вчиненого групою осіб; несанкціонованого втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж; викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження; інших кримінальних правопорушень¹¹⁴.

Домовленості, яких досягають потерпілий та неповнолітній підозрюваний (обвинувачений) у межах Програми, включно щодо додаткових засобів ресоціалізації. Відомості про врахування судом участі неповнолітнього у Програмі. Станом на **16 червня 2025 р.** у межах реалізації Програми між сторонами медіації – неповнолітнім (за згодою його законного представника) та потерпілим було укладено 71 угоду за результатами медіації. Аналізуючи домовленості щодо яких сторони медіації дійшли згоди у межах проведених медіацій, можна виділити такі умови (наведені в порядку ранжування, починаючи з найбільш часто визначених): сторони досягли згоди щодо примирення між собою; неповнолітній(я) визнав завдану вчиненим кримінальним правопорушенням шкоду та вибачився перед потерпілим(ою); неповнолітній(я) повністю відшкодував(ла) шкоду чи зобов'язується вжити заходів до повного відшкодування шкоди в певний строк; потерпілий(а) жодних претензій щодо відшкодування шкоди не має, вибачення прийняв(ла); неповнолітній зобов'язується виконати рекомендовані органом пробації/установами/організаціями/іншими суб'єктами, діяльність яких спрямована на розвиток та ресоціалізацію неповнолітніх, узгоджені заходи ресоціалізації та розвитку¹¹⁵.

Підсумовуючи, можна сказати, що медіація як спосіб врегулювання спорів є досить ефективною, проте з погляду законодавства механізм її реалізації потребує вдосконалення. Відсутність деяких імперативних механізмів позбавляє учасників спору можливості реального врегулювання конфлікту шляхом проведення медіації, враховуючи, що здебільшого спори пов'язані з дискомунікацією, а встановлення протилежного є завданням медіації.

Аналізуючи інформацію, що встановлена у межах реалізації проєкту відновного правосуддя можна сказати, що на сьогоднішній день програма

¹¹⁴ Інформаційно-аналітичний звіт про хід реалізації пілотного проєкту «Програма відновного правосуддя за участю неповнолітніх, які є підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення». З 09 вересня 2024 року по 16 червня 2025 року. URL: <https://legaid.gov.ua/wp-content/uploads/2025/06/informacizjno-analitychnyj-zvit-vidnovne-pravosuddya-2025.pdf>.

¹¹⁵ Там само.

функціонує в межах прийнятних показників, однак все ж таки, чимала кількість кримінальних справ залишається поза увагою проєкту через низьку обізнаність органів досудового слідства про можливість використання такої програми і це в свою чергу спонукає до більш швидкого реагування та прийняття відповідних управлінських рішень з боку керівництва відповідних органів досудового розслідування. Питання забезпечення доступу до медіації також залишається актуальним з огляду на необхідність інформування осіб про таку процедуру. На сьогодні у деяких судах та інших органах вже функціонують кімнати медіації, які надають можливість потенційним учасникам процесу одразу спробувати цю процедуру та оцінити відповідні переваги. Також просвітницьку функцію повинні виконувати і відповідні державні органи та органи місцевого самоврядування, особливо у межах виконання власних повноважень. Ефективний розвиток і медіації, і відновного правосуддя вимагає системного підходу, належного фінансування. Однак не менш важливим є трансформація ментальності суспільства в контексті відношення до цього напрямку.

Список використаних та рекомендованих джерел

1. European Code of Conduct for Mediation Providers : of 04.12.2018 no. CEPEJ(2018)24. URL: <https://rm.coe.int/cepej-2018-24-en-mediation-development-toolkit-european-code-of-conduc/1680901dc6>.
2. Mediation: Principles and Regulation in Comparative Perspective / ed. by K. J. Hopt, F. Steffek. *Oxford University Press*, 2012. URL: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199653485.001.0001>.
3. Бабанін С. В., Корогод С. В. Удосконалення санкцій кримінально-правових норм в умовах запровадження відновного правосуддя. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 2. С. 365–370.
4. Басова І. Медіація в умовах воєнного стану. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Юридичні науки*. 2024. № 2(70). С. 5–9.
5. Бліхар В. С., Дробиняк О. В. Філософсько-правовий аналіз інституту ювенальної юстиції : монографія. Хмельницький : ХУУП ім. Л. Юзькова, 2020. 320 с.
6. Бляхарський Я. С., Філюк, О. С. Лазарева А. О. Медіація як ефективний засіб вирішення спорів: досвід розвинених країн. *Академічні візії*. 2024. Вип. 35. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1372/1252>.
7. Боженко Н. В. Адміністративно-правове забезпечення медіації способувирішення адміністративних спорів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2018. 15 с.
8. Боженко Н. В. Особливості медіації в адміністративному судочинстві: зарубіжний досвід та напрямки удосконалення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2025. Вип. 86. Ч. 3. С. 238–240.
9. Божина Я. Досвід застосування медіації в деяких зарубіжних країнах. *Публічне право*. 2023. № 3. С. 170-176. URL: <https://www.publichnepravo.com.ua/files/51/18.pdf>.
10. Бондаренко К. С. Досвід медіації зарубіжних країн та вдосконалення системи позасудового вирішення спорів в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 2. С. 86–89.
11. Бондаренко К. С. Медіація в Україні: імплементація зарубіжного досвіду як запорука ефективності функціонування правової інституції. *Адаптація трансформації в житті людини: техніки психологічного відновлення учасників освітнього процесу* : матеріали всеукраїнського

науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 30 грудня – 9 лютого 2025 року. Львів, Торунь : Liha-Pres. 2025. с. 80.

12. Боняк В. О., Чепік-Трегубенко О. С. Взаємодія органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства в контексті забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 2. С. 14–21.

13. Бортнікова А. Г. Правові засади застосування медіації як способу вирішення публічно-правових спорів : дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2019. 286 с.

14. Бурдоносова М. А. Правопорушення підлітків та молоді з погляду звичайного та відновного правосуддя. *Dictum factum*. 2025. № 1. С. 8–15.

15. Веселов М. Ю. Адміністративно-правові засади функціонування ювенальної юстиції в системі забезпечення прав дітей в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2020. 381 с.

16. Вінник О. М. Корпоративні конфлікти та зловживання корпоративними правами в акціонерних товариствах: традиційні та інноваційні способи попередження й розв'язання. *Правовий механізм інноваційного розвитку*. 2019. № 2. С. 5–12.

17. Гаврилюк Р., Пацурківський П. Медіація як цінність : монографія. Чернівці : ЧНУ : Рута, 2023. 465 с.

18. Галупова Л. І. Альтернативні способи врегулювання конфліктів у сфері права інтелектуальної власності. атореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2021. 20 с.

19. Гетьманцева Н. Д., Орловський О. Я. Трудові спори : навч.-метод. посіб. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2021. 116 с.

20. Голобородько Д. В. Структура та види медіаційної діяльності. *Держава та регіони. Серія : Право*. 2022. № 4 (78). С. 207–211.

21. Гресь Н. М. Медіація як спосіб вирішення індивідуальних трудових спорів. Харків. 2023. 210 с.

22. Гринь Д. В. Медіація як один із альтернативних способів вирішення індивідуальних трудових спорів: досвід зарубіжних країн. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2022. Вип. 72 (2). С. 15–19.

23. Денисюк П. Д. Медіація в кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2021. Вип. 64. С. 308–312.

24. Деякі питання оплати послуг перекладачів і медіаторів, які залучаються центрами з надання безоплатної правничої допомоги : Постанова Кабінету Міністрів України від 19 січня 2024 р. № 63. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/63-2024-%%D0%BF#Text>.

25. Директива 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради «Про

деякі аспекти медіації у цивільних та господарських правовідносинах». URL: <https://ukrmediation.com.ua/images/DOCS/Model-documents/mediation-directive-ukr.pdf>.

26. Дмитренко А. А., Мазур М. Р. Особливості медіації у кримінальному провадженні України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2021. Серія : Право 67. С. 273–277.

27. Дорошенко В. А. Правові механізми захисту прав людини під час війни. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 323–326.

28. Дремов Д. С. Онлайн-медіація: проблеми реалізації та питання доцільності. *Modern scientific journal*. 2024. Вип. 3. С. 25–31.

29. Дроздов О. Європейські основи доступу до правосуддя. URL: <https://unba.org.ua/publications/print/6654-evropejs-kiosnovi-dostupu-do-pravosuddya.html>.

30. Золотухіна Л. В. Особливості процесу медіації в контексті трудових спорів. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2024. № 2. С. 141–146.

31. Іванов А. М., Титов М. С., Кшевінська К. О. Медіація як альтернативний спосіб вирішення спорів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. Вип. 2. С. 143–145.

32. Інформаційно-аналітичний звіт про хід реалізації пілотного проєкту «Програма відновного правосуддя за участю неповнолітніх, які є підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення». З 09 вересня 2024 року по 16 червня 2025 року. URL: <https://legalaid.gov.ua/wp-content/uploads/2025/06/informaczijno-analitychnyj-zvit-vidnovne-pravosuddya-2025.pdf>

33. Йосипенко С. Т. Медіація як спосіб вирішення спорів у приватно-правових відносинах : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2019. 19 с.

34. Кармаза О. О., Кущерець Д. В., Луцька Г. В. Медіація в Україні як ефективна позасудова форма захисту прав громадян в умовах дії правового режиму воєнного стану. *Human rights and public governance in modern conditions : Scientific monograph*. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2023. С. 236–251.

35. Кармаза О. О., Прудкий Б. О. Перспективи становлення інституту медіації у виборчому процесі. *Juris Europensis Scientia*. 2020. Вип. 3. С. 94–98.

36. Кармазіна К. Ю., Храпицька М. О. До питання про стан відновного правосуддя в Україні на сучасному етапі. *Правова держава*. 2021. № 41. С. 83–95.

37. Карпенко Р. Історичні передумови впровадження медіації в Україні та інших державах. *Право та суспільство*. 2020. Вип. 4. С. 42–47.

38. Киришко О. Застосування адвокатом методик медіації під час дії воєнного стану в Україні. *Наукова інтеграція в умовах глобальних викликів* : зб. тез доповідей IV Міжнародної мультидисциплінарної науково-практ. конф. (Луцьк, 20 червня 2023 р.). / за заг. ред. Павліхи Н. В. Луцьк : Вежа-Друк, 2023.
39. Коваленко А. В. Узагальнення наукової думки щодо контролю органів місцевого самоврядування у сфері захисту прав споживачів. *Науковий вісник*. 2024. № 4. С. 199–204.
40. Кодекс адміністративного судочинства України від 06 липня 2005 № 2747-IV (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2020. Ст. 446.
41. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160).
42. Кравчик М. Б. Світовий досвід функціонування медіації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 10. С. 119–121.
43. Крестовська Н. Медіація в міжнародних конфліктах Середньовіччя та Модерної доби. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 10. С. 324–331.
44. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001. № 2341-III *Відомості Верховної Ради України*. *Відомості Верховної Ради України*. 2020.
45. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651- VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
46. Кришталь Г., Брюховецька І. Альтернативний засіб правового захисту прав людини: медіація. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом*. *Юридичні науки*. 2023. № 2(65). С. 25–29.
47. Кройтор В. А. Медіація як альтернативний спосіб вирішення спорів у сфері захисту прав на нетипові об'єкти авторського права. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 8. С. 124–127.
48. Кройтор В. А., Садикова Я. М. Збалансованість інтересів як принцип сучасного правового регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 1. С. 100–102.
49. Крутій О. М. Медіація як комунікаційний засіб розвитку корпоративної культури публічного управління в умовах глобалізації. *Державне будівництво*. 2019. № 2. URL: <http://academy.lviv.ua/index.php/db/article/view/51/45>
50. Кулініч О. О. Визначення поняття «внутрішньо переміщена особа»: теоретико-правовий дискурс. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 8. С. 41–46.

51. Кулініч О. О. Вирішення конфліктів через медіацію у діяльності адвокатів: теоретико-правовий аспект. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. Спеціальний випуск № 2. С. 329–334.
52. Лебедева Ю. В. До питання законодавчого регулювання медіації в Україні та ЄС. *Розвиток науки та техніки: проблеми і перспективи* : матеріали Міжнар. науково-практ. конф., м. Київ. 2021. С. 83–85.
53. Лебедева Ю. В. До питання медіації в адміністрації в адміністративному судочинстві. *Медіація як спосіб вирішення приватно- та публічно-правових спорів* : матеріали Міжнар. науково-практ. конф., м. Дніпро, 30 листоп. 2021 р. 2021. С. 195–198.
54. Лукашевич І. М. Медіація в Україні: історико-правові передумови та перспективи. *Вісник юридичного факультету Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2024. Вип. 82. Ч. 1. С. 98–104.
55. Мазаракі Н. А. Теоретико-правові засади запровадження медіації в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2019. 40 с.
56. Медіація в сімейних спорах: шлях до примирення, порозуміння та врегулювання. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/simeyne-pravo/mediaciya-usimeynih-sporah-shlyah-do-primirenniya-porozuminnya-ta-vregulyuvannya.html>.
57. Крестовська Н., Романадзе Л. Медіація у професійній діяльності юриста : підруч. Одеса : Екологія, 2019. 462 с.
58. Мельник Т. В. Врегулювання спорів у воєнний час: медіація як ефективний спосіб захисту. *Приватне право в умовах війни* : матеріали Всеукр. наукової конф. (Одеса, 15 листопада 2022 р.) / за заг. ред.: д-ра юрид. наук, проф. Є. Харитонова, д-ра юрид. наук, проф. І. Давидової; НУ «ОЮА». Одеса : Фенікс, 2022. С. 506–508.
59. Меркулова В. О. Функції адвокатури та відновне правосуддя: проблеми співвідношення. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2023. № 3. С. 96–101.
60. Миргород-Карпова В. В., Шлапко Т. В., Принципи ювенальної юстиції та захист основоположних прав і свобод неповнолітніх осіб. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2022. № 2. С. 121–123.
61. Мирза С. С. Особливості становлення та розвиток медіацій у зарубіжних країнах з англосаксонською і романо-германською правовими системами. *Право і безпека*. 2020. № 1(76). С. 133–138.
62. Можечук Л. Медіація як позасудовий спосіб вирішення спорів: досвід зарубіжних країн. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. Спец. вип. № 2. С. 650–655.
63. Озерський І. В. Актуальні проблеми медіації в юрисдикційному процесі України : навч. посіб. 2-е вид. Миколаїв: ЧНУ ім. Петра Могили, 2023.

330 с.

64. Остапчук Л. Г. Добровільне відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди у процесі відновного правосуддя як пом'якшувальна обставина. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2024. Вип. 82 (3). С. 27–32.

65. Патлашинська І. До питання ролі політичної медіації у вирішення воєнних конфліктів: досвід для України. *Вісник Львівського університету. Філософсько-політологічні студії*. 2022. Вип. 42. С. 298–303.

66. Пилипишина І. І. Проблеми застосування відновного правосуддя в умовах воєнного стану. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2022. № 2. С. 58–70.

67. Піддубний Д. І. Розвиток інституту медіації в умовах воєнного стану в Україні. *Juris Europensis Scientia*. 2022. № 3. С. 130–134.

68. Подік І. І. Нідерландський досвід використання процедур медіації під час урегулювання податкових спорів. *Академічні візії*. 2024. № 35. С. 154–159.

69. Подковенко Т. О. Зміст та значення принципу конфіденційності в медіації. *Галицькі студії: юридичні науки*. 2024. Вип. 5. С. 5–11.

70. Поліцейська медіація як інструмент захисту прав та інтересів громадян : матеріали II Міжнародної науково-практ. конф., 16 вересня 2022. Львів-Торунь : Liha-Pres, 2022. 112 с.

71. Поліщук М. Я. Медіація як спосіб вирішення цивільно-правових спорів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2017. 18 с.

72. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 50. Ст. 356.

73. Про безоплатну правову допомогу : Закон України від 02.06.2011 р. № 3460-VI : станом на 3 серп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>.

74. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги посередництва (медіації) : наказ Міністерствава соц. політики України від 17.08.2016 р. № 892 : станом на 13 жовт. 2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1243-16#Text>.

75. Про затвердження Змін до Державного стандарту соціальної послуги посередництва (медіації) : наказ Міністерства соц. політики України від 07.08.2017 р. № 1266. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1099-17#Text>.

76. Про затвердження Класифікатора соціальних послуг : наказ Міністерства соц. політики України від 23.06.2020 р. № 429. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0643-20#Text>.

77. Про затвердження Порядку ведення Координаційним центром з

надання правничої допомоги Реєстру медіаторів, які залучаються центрами з надання безоплатної правничої допомоги, Порядку проведення конкурсного відбору медіаторів, які залучаються центрами з надання безоплатної правничої допомоги : наказ Міністерства юстиції України від 28.11.2022 № 5298/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1499-22#Text>.

78. Про затвердження Порядку підтвердження спеціалізації медіатора для надання послуг з медіації, проведення якої забезпечують центри з надання безоплатної правничої допомоги : наказ Координаційного центру з надання правничої допомоги від 15 серпня 2024 р. № 95 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0095419-24#Text>.

79. Про медіацію : Закон України від 16 листопада 2021 р. (зі змін. та допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2022. № 7. Ст. 51.

80. Про реалізацію пілотного проєкту «Програма відновного правосуддя за участю неповнолітніх, які є підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення» : наказ Міністерства юстиції України, Міністерства внутрішніх справ України, Офісу Генерального прокурора від 22 липня 2024 р. № 2176/5/501/176. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1116-24#T>.

81. Програма відновного правосуддя за участю неповнолітніх, які є підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення. Путівник для неповнолітнього. URL: <https://legaid.gov.ua/wp-content/uploads/2024/12/vidnovne-pravosuddyaputivnyk-dlya-nepovnolitnogo.pdf>.

82. Рекомендація N R (99) 19 Комітету міністрів Ради Європи державам – членам Ради, які зацікавлені в організації медіації у кримінальних справах. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_828#Text.

83. Рекомендація Rec (2002) 10 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в цивільних справах. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/rec_2002_10_2002_09_18_1.pdf.

84. Романадзе Л. Доступ до правосуддя: роль медіації у воєнні та повоєнні часи. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2022. № 5. С. 13–29.

85. Роскошна Н. Медіація у рамках угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим. *Публічне право*. 2020. № 2(38). С. 106–112.

86. Светлічний І. В. Деякі актуальні питання кримінально-правової охорони прав неповнолітніх у кримінальному процесі, імплементації принципів відновного правосуддя щодо дітей та молодих людей. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2020. Вип. 88. С. 212–224.

87. Светлічний І. В. Підготовка майбутніх фахівців з наряду відновного правосуддя: основні поняття, вітчизняний і зарубіжний досвід імплементації, філософська пропедевтика в педагогіці. *Professional training of*

future specialists amidst modern realities : кол. моногр. Baltija Publishing, 2025. Т. 2. С. 367–386.

88. Светлічний І. В., Светлічна Д. І., Светлічна О. В. Відновне правосуддя: трансформаційна парадигма гармонії та стабільності у повоєнний час. *Сучасні проблеми екологічної психології: Психологічні засади утворення екологічного життєвого простору* : матеріали ХХІ всеукраїнської науково-практ. конф., 14–15 травня 2025 року. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2025. С. 104–08.

89. Сімейний кодекс України : Закон України 10.01.2002 № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2020.

90. Слома В. В. Медіація як спосіб вирішення цивільно-правових спорів. *Актуальні проблеми правознавства*. 2023. № 4 (36). С. 89–93.

91. Слюсаренко О. В. Медіація і сучасний світ. *Bulletin of the Academy of Labor, Social Relations and Tourism. Series: Economics, Psychology and Management*. 2025. № 3. URL : <https://doi.org/10.54929/3041-2390-2025-03-02-01>.

92. Супрун Г. Зарубіжний досвід підготовки медіаторів та можливості його застосування в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 1. С. 34–37.

93. Токарева К. С. Адміністративно-правове регулювання медіації: сучасний стан та тенденції розвитку : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2021. 40 с.

94. Туманянц А. Р. Особливості процесуального статусу злочинця та потерпілого (жертви кримінального правопорушення) у контексті реалізації програм відновного правосуддя (на прикладі досвіду США та Франції). *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 4. С. 496–500.

95. Турман Н. Інститут медіації в кримінальному процесі Польщі та України. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 5. С. 286–289.

96. Ульянов О. І., Ніколаєв О. Т., Бахчеван Є. Ф. Запровадження скандинавської моделі забезпечення публічної безпеки та порядку під час проведення масових заходів у діяльності Національної поліції України. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2021. № 1 (1). С. 123.

97. Фоміна Т. Г. Медіація у кримінальному провадженні: новели законодавства та перспективи його вдосконалення. *Право і безпека*. 2022. № 1 (84). С. 104–114.

98. Хахуцяк О. Ю., Степанова Г. М. Медіація в кримінальному процесі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. URL: http://lsei.org.ua/11_2022/167.pdf

99. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2020 Ст. 368-5.

100. Часова Т. О. Медіація як виклик сучасної правової системи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. Вип. 1. С. 153–155.

101. Чепік-Трегубенко О. Медіація в умовах воєнного стану в Україні: сучасність та перспективні напрями дослідження. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2024. Спец. вип. № 1 (132). С. 38–44.

102. Чепік-Трегубенко О. С., Чернобук В. В., Петриченко К. С. Теоретико-прикладні аспекти застосування медіації в умовах воєнного стану в Україні (на прикладі сімейної медіації). *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 3. Ч. 1. С. 61–66.

103. Чеховська І. В., Довга М. О. Медіація як альтернативний спосіб вирішення сімейних спорів. *Ірпінський юридичний часопис*. 2023. № 3 (12). С. 123–138.

104. Шеремет А. Організаційні передумови процедури медіації. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. № 47. 2021. С. 45–49.

105. Юшкевич О. Г. Особливості реформування поліції в Україні на шляху європейської інтеграції. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. № 3. С. 33–37.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Основні види поліцейської медіації у різних країнах

Країна	Тип конфліктів, що вирішуються	Роль поліції	Роль медіатора	Особливості процесу
Фінляндія	Домашнє насильство, дрібні кримінальні правопорушення	Ініціатор медіації, забезпечення безпеки	Нейтральний посередник	Медіація обов'язкова для певних видів правопорушень
Канада	Конфлікти між громадянами, молодіжні правопорушення	Направляє сторони до Community Justice Centres	Професіонали з центрів відновного правосуддя	Добровільна участь, результат визнається судом
Нова Зеландія	Побутові конфлікти, дрібні злочини	Організовує конференції, контролює дотримання домовленостей	Відновні координатори	Програма Restorative Justice, високий акцент на відновленні стосунків
Україна	Адміністративні правопорушення, сімейні конфлікти	Організовує сесії, надає підтримку	Поліцейські, навчальні медіатори	На етапі становлення, залежно від регіону

Країна	Тип конфліктів, що вирішуються	Роль поліції	Роль медіатора	Особливості процесу
Фінляндія	Малозначні злочини, дрібні кримінальні справи, іноді майнові спори; деякі випадки під час досудового розслідування. (<u>Poliisi</u>)	Поліція оцінює, чи справа підходить для медіації; може направляти сторону до медіаційного офісу; під час досудового розслідування може запропонувати медіацію. (<u>Poliisi</u>)	Незалежний медіатор (консультант), який не є стороною справи; веде діалог між потерпілим і підозрюваним, допомагає обом сторонам дійти згоди щодо компенсації або інших способів відшкодування. (<u>restorativejustice.org</u>)	Медіація законодавчо регульована (Act on Mediation in Criminal and Certain Civil Cases); безкоштовна для сторін; добровільна; кандидатура справи перевіряється на придатність (не для дуже тяжких злочинів, не коли злочин має серйозні наслідки чи порушення проти неповнолітніх). (<u>Poliisi</u>)
Канада	Злочини, де відбулась шкода – майнова, моральна; також альтернативні програми для громад, індігенних спільнот; злочини дрібні / середнього	Поліція (зокрема RCMP) може направляти справи до програм відновного правосуддя (restorative justice), за згодою	Медіатор або фасилітатор, який працює в межах програм restorative justice; може бути професійним або волонтером, залежно від регіону; проводить	Процес добровільний; часто до звинувачення («pre-charge») або на ранніх стадіях; домовленості можуть бути враховані в суді або як частина вироку;

	рівня. (Канада)	потерпілого та правопорушника; вони оцінюють випадок та можливість такого шляху. (rcmp.ca)	конфесії, зустрічі, обговорення, супроводжує домовленість. (Канада)	акцент на відновленні шкоди, участі потерпілого та спільноти; програми різняться за провінціями; є політика RCMP щодо збільшення напрямлень до RJ-програм. (rcmp.ca)
Нова Зеландія	Злочини (в тому числі зловмисні), конфлікти, справи де є шкода; сімейні групові конференції для молоді; потерпілі та підозрювані можуть обговорити наслідки та компенсувати. (justice.govt.nz)	Поліція може бути залучена до направлення до restorative justice програм; або працює спільно з судами/державними службами; не є медіатором, але бере участь як сторона, підтримка чи представник безпеки. (justice.govt.nz)	Фасилітатор (trained facilitator), незалежний, веде конференції/restorative justice meeting; допомагає сторонам говорити про шкоду, домовлятися про способи виправлення; супровід потерпілих, можливе залучення підтримки спільноти. (justice.govt.nz)	Конференції відбуваються перед винесенням вироку; добровільність; звіт фасилітатора подається суду до вироку; культурні аспекти враховуються (з підтримкою культурних практик, якщо потрібно); потерпілий має право вийти з процесу в будь-який момент. (justice.govt.nz)
Україна	Адміністративні / цивільні	Поліція наразі в	Медіатор – сертифіковані	Закон «Про медіацію»

	спори; конфлікти у громадах; в рамках пілотних проєктів – кримінальні справи з молоддю; відновне правосуддя з потерпілими й обвинуваченими. (DOAJ)	ролі отримувача навчання із конфлікт-менеджменту; може ідентифікувати конфлікти, підтримувати або направляти до медіаторів; у liberated територіях – підготовка кадрів, студентів; але формально участь поліції в медіаційних процедурах кримінальних справ (залежно від законодавства) ще не повністю унормована. (EU for Ukraine)	особи згідно із Законом «Про медіацію»; у пілотних проєктах, NGO/ міжнародні організації / університети; ведуть переговори, сприяють домовленостям між потерпілим та обвинуваченим. (Portal)	(2021) заклав правові основи; медіація можлива у цивільних, адміністративних, сімейних, трудових спорах, адміністративних правопорушеннях, а також у кримінальних провадженнях для примирення потерпілого і обвинуваченого. (dialog-ua.org) Процедура конфіденційна, добровільна, структурована. Але медіація у кримінальних справах ще має проблеми в імплементації: статус медіатора, межі застосування, відсутність деяких змін в Кодексах кримінального/процесуального права. (DOAJ)
--	---	--	---	---

**Порівняння ефективності медіації
(за даними досліджень та статистик)**

Країна	Кількість справ, що пройшли медіацію (рік)	Відсоток успішно врегульованих конфліктів, %	Рівень задоволеності учасників, %	Повторні конфлікти, %
Фінляндія	9 780	69	71	18
Канада	5 450	64	67	22
Нова Зеландія	3 220	79	79	15
Україна	1 100 (оцінка за декілька регіонів)	60–65 (за окремими кейсами)	62 (опитування учасників)	25–30

Порівняння методик підготовки медіаторів у різних країнах

Країна	Освітні програми	Тривалість навчання	Тематика курсів	Практичні стажування	Сертифікація
Фінляндія	Університети, інститути	6–12 місяців	Психологія конфліктів, юридичні аспекти, етика	Так, у співпраці з поліцією	Обов'язкова
Канада	Community Justice Centres	3–6 місяців	Відновне правосуддя, комунікації, правові стандарти	Так, у центрі відновного правосуддя	Обов'язкова
Нова Зеландія	Міністерство юстиції	6–9 місяців	Психологія, права потерпілих, управління конфліктами	Так, конференції з правопорушниками	Сертифікація від держави
Україна	ЗВО, поліцейські академії	2–4 місяці	Психологія конфліктів, правові аспекти, етика	Частково, тренінги та симуляції	У процесі впровадження

**Статистична інформація за результатами реалізації
Програми з 09 вересня 2024 р. по 16 червня 2025 р.¹¹⁶**

Найменування пілотного регіону (область)	Дізнавач	Слідчий	Прокурор	Захисник/ представник потерпілого
Вінницька	1	9	6	1
Волинська	1	5	1	0
Дніпропетровська	2	4	2	0
Донецька	0	0	0	0
Житомирська	1	4	6	0
Закарпатська	3	4	1	0
Запорізька	0	4	0	0
Івано-Франківська	1	3	1	0
Київська	0	2	1	0
м. Київ	0	2	1	0
Кіровоградська	2	3	0	0
Львівська	2	2	0	0
Луганська	0	0	0	0
Миколаївська	1	2	1	0
Одеська	0	0	0	0
Полтавська	0	8	0	0
Рівненська	1	6	2	0
Сумська	3	5	3	0
Тернопільська	0	2	0	0
Харківська	1	0	0	0
Херсонська	0	0	0	0
Хмельницька	0	6	2	0
Черкаська	1	1	3	0
Чернівецька	3	1	1	0
Чернігівська	0	5	0	0
ВСЬОГО:	23	78	31	1

¹¹⁶ Інформаційно-аналітичний звіт про хід реалізації пілотного проєкту «Програма відновного правосуддя за участю неповнолітніх, які є підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення». З 09 вересня 2024 року по 16 червня 2025 року.
URL: <https://legaid.gov.ua/wp-content/uploads/2025/06/informaczijno-analitychnyj-zvit-vidnovne-pravosuddya-2025.pdf>

**Кількість виданих медіаторам доручень
для надання послуг з медіації у межах Програми¹¹⁷**

№ з/п	Найменування пілотного регіону (область)	Кількість виданих доручень	Кількість кримінальних проваджень	Результат		
				В роботі	Відмова сторони (ін.)	Укладено угод у
1	Вінницька	21	17	3	5	9
2	Волинська	9	7	2	3	2
3	Дніпропетровська	10	8	3	1	4
4	Донецька	0	0	0	0	0
5	Житомирська	11	11	4	1	6
6	Закарпатська	8	8	5	0	3
7	Запорізька	5	4	2	0	2
8	Івано-Франківська	5	5	1	0	4
9	Київська	4	3	2	0	1
10	м. Київ	4	3	0	2	1
11	Кіровоградська	7	5	0	1	4
12	Луганська	0	0	0	0	0
13	Львівська	5	4	0	2	2
14	Миколаївська	5	4	2	0	2
15	Одеська	0	0	0	0	0
16	Полтавська	9	8	1	3	4
17	Рівненська	9	9	2	4	3
18	Сумська	14	11	2	1	8
19	Тернопільська	3	2	0	1	1
20	Харківська	2	1	0	0	1
21	Херсонська	0	0	0	0	0
22	Хмельницька	9	8	2	1	5
23	Черкаська	7	5	1	2	2
24	Чернівецька	5	5	1	1	3
25	Чернігівська	6	5	0	1	4
ВСЬОГО:		158	133	33	29	71

¹¹⁷ Інформаційно-аналітичний звіт про хід реалізації пілотного проєкту «Програма відновного правосуддя за участю неповнолітніх, які є підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення». З 09 вересня 2024 року по 16 червня 2025 року.
URL: <https://legalaid.gov.ua/wp-content/uploads/2025/06/informacziyno-analitychnyj-zvit-vidnovne-pravosuddya-2025.pdf>.

Навчальне видання

МЕДІАЦІЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Методичні рекомендації

Колектив авторів

Редактор, оригінал-макет – *А. В. Самотуга*
Редактор *О. М. Врублевська*

Підп. до друку 06.11.2025. Формат 60×84/16. Гарнітура – Times New Roman.
Друк – цифровий. Ум.-друк. арк. 5,35. Обл.-вид. арк. 5,75.

Надруковано у Дніпровському державному університеті внутрішніх справ
49005, м. Дніпро, просп. Науки, 26, sed@dduvs.edu.ua
Свідоцтво про внесення до державного реєстру ДК № 8112 від 13.06.2024